

Igor Bucătaru Loretta Handrabura Natalia Grîu
Victoria Bevziuc Mihaela Kruglițki

Cultura electorală în statul democratic

CURS
UNIVERSITAR

EDITURA
PRUT

Igor Bucătaru Loretta Handrabura Natalia Grîu
Victoria Bevziuc Mihaela Kruglițki

Cultura electorală în statul democratic

Coordonare

Loretta HANDRABURA, dr. în filologie, conf. univ., consultantă PNUD

Elaborare conținut

Igor BUCĂȚARU, dr. în științe politice, conf. univ., FRIȘPA, USM, analist electoral, Asociația Promo-LEX (temele 2, 4, 5, 7)

Loretta HANDRABURA, dr. în filologie, conf. univ., AIT (tema 6)

Natalia GRÎU, expertă în educație, UNFPA (tema 6)

Victoria BEVZIUC, dr. în științe politice, lectoră univ., FRIȘPA, USM (temele 1,7)

Mihaela KRUGLIȚKI, magistră în drept, asist. univ., Catedra de Drept, US „Alec Russo” din Bălți (tema 3)

Repere metodologice la prelegeri, seminare și lucru individual

Natalia GRÎU, expertă în educație, UNFPA

Loretta HANDRABURA, dr. în filologie, conf. univ., consultantă PNUD

Consultanță științifică în domeniul electoral

Doina BORDEIANU, dr. în științe politice, directoare, Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral

Cristina CUCURUDZA, magistră în drept civil, directoare adjunct, Centrul de Instruire Continuă în Domeniul Electoral

Ilie GÎRNEȚ, magistru în științe umaniste, asistent univ., Facultatea de Drept și Administrație Publică,

US „Bogdan Petriceicu Hasdeu” din Cahul

Svetlana MIRONOVA, dr. în științe politice, conf. univ., Facultatea de Drept, US din Comrat

Igor IANAC, dr. în drept, lector univ., Facultatea de Drept, US din Comrat

Virginia ZAHARIA, dr. în drept, conf. univ., Facultatea Științe economice și juridice, UCCM

Acest manual este realizat în cadrul proiectului „Consolidarea democrației în Moldova prin alegeri incluzive și transparente”, implementat de către PNUD Moldova, în parteneriat cu CICDE, cu suportul financiar al Ambasadei Marii Britanii la Chișinău oferit prin intermediul Fondului pentru Buna Guvernare și al poporului american oferit prin intermediul Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID).

Editura PRUT

Editura Prut Internațional, str. Alba Iulia, nr. 23, bl. 1A, Chișinău, MD-2051

Tel.: (+373 22) 75 18 74; (+373 22) 74 93 18

www.edituraprut.md; e-mail: office@prut.ro

© Igor Bucătaru, Loretta Handrabura, Natalia Grîu, Victoria Bevziuc, Mihaela Kruglițchi, 2023

© Editura Prut Internațional, 2023

Redactor: Jana Ciolpan

Coperta: Dragoș Popa

Imagini: Shutterstock

Tehnoredactare și prepress: Zoe Ciumac

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Cultura electorală în statul democratic: curs universitar/Igor Bucătaru, Victoria Bevziuc, Mihaela Kruglițchi [et al.]; coordonare: Loretta Handrabura. – [Chișinău]: Prut [Internațional], 2023 (Combinatul Poligrafic). – 120 p.: fig. color.

Referințe bibliogr. la sfârșitul compartimentelor. – Apare cu suportul financiar al Ambasadei Marii Britanii la Chișinău, Agenției Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională (USAID).

ISBN 978-9975-54-658-4

37.017.4(075.8)

C 94

Democrația și principiile ei de funcționare

Unități de conținut

1. Democrația și guvernarea democratică
 - 1.1. Evoluția și constituirea formelor de organizare democratică
 - 1.2. Forme de organizare democratică
2. Principiile democrației
 - 2.1. Existența unui cadru legislativ uniform
 - 2.2. Consacrarea în constituții și respectarea principiului separației puterilor în stat
 - 2.3. Exercițarea puterii suverane a poporului prin asigurarea participării
 - 2.4. Consacrarea și garantarea constituțională a drepturilor și libertăților fundamentale
3. Drepturile și libertățile social-politice
 - 3.1. Drepturile și libertățile social-politice în Republica Moldova
4. Valorile și garanțiile democrației
 - 4.1. Libertatea
 - 4.2. Egalitatea
 - 4.3. Dreptatea
 - 4.4. Toleranța
 - 4.5. Diversitatea
 - 4.6. Garanțiile democrației

Termeni-cheie

■ <i>democrație</i>	■ <i>reprezentativitate</i>	■ <i>drepturi și libertăți social-politice</i>
■ <i>voința poporului</i>	■ <i>principii democratice</i>	■ <i>egalitate</i>
■ <i>participare</i>	■ <i>valori democratice</i>	■ <i>libertate</i>
■ <i>pluralism</i>	■ <i>stat de drept</i>	■ <i>regim de guvernare</i>

Obiective de referință

- să definească guvernarea democratică;
- să cunoască principiile democrației;
- să argumenteze necesitatea respectării drepturilor fundamentale ale omului și libertăților social-politice ca garanție a regimului politic democratic;
- să explice interdependența dintre alegeri și democrație;
- să argumenteze rolul societății civile și al instituțiilor statului în asigurarea și consolidarea unei guvernări democratice.

Repere metodologice

I.	Actualizarea cunoștințelor Etapa: începutul prelegerii Forma de activitate: individuală Strategia didactică: <i>scrierea liberă (free writing)</i> Sarcina: Dezvoltă enunțul „Democrația în înțelegerea mea este...”, scriind, timp de 3 min., încontinuu, asociațiile și ideile pe care le ai. Recomandarea metodică Sunt prezentate câteva produse fără a se evalua/critica/cenzura ideile exprimate. Cele mai relevante, din perspectiva temei, pot fi scrise pe tablă, pe un poster sau flipchart, revenindu-se la acestea pe durata prelegerii.
II.	Problematizarea unor aspecte din temă prin valorificarea opiniei/atitudinii civice a auditoriului. Etapa: pe parcursul orei Forma de activitate: în grupuri a câte trei persoane Strategia didactică: <i>argumente în patru pași</i> Sarcina: Abraham Lincoln definea democrația ca „... guvernare a poporului de către popor pentru popor”. Comentați, în cheia tehnicii <i>argumente în patru pași</i>, citatul. Recomandare metodică Studentii și studentele vor fi ghidați să respecte structura argumentului: <i>teza, explicația, dovada, concluzia</i>. După prezentarea produselor, cadrul didactic va proiecta Figura 1. Ulterior, va solicita audienței să-și argumenteze opinia dacă democrația din Republica Moldova corespunde sau nu acestei definiții.
III.	Generalizare prin extindere și aplicare la diferite sfere sau contexte de viață ale studentului și studentei. Etapa: la finalul orei Forma de activitate: frontală Strategia didactică: <i>Graficul T</i> Sarcina: Citiți afirmația ex-secretarei de stat a SUA, Condoleezza Rice. „Folosirea forței militare pentru promovarea cauzei democrației și libertății e unica garanție a unei stabilități reale și a unei securități de durată. Într-o lume în care răul este încă foarte vizibil, principiile democratice trebuie sprijinite cu forța în toate formele sale: politică și economică, culturală și morală și, da, câteodată chiar militară. Orice campion al democrației care promovează principiile, dar nu le aplică în forță <i>nu poate face mare lucru în viața popoarelor oprite</i>.”¹ Propuneți argumente pro și contra cu referire la ideea că pentru promovarea democrației este necesară, uneori, utilizarea forței. Raportați-vă și la realitățile social-politice actuale din Republica Moldova (ex., protestele stradale). Recomandare metodică Se va încuraja formularea deopotrivă a argumentelor pro și contra. Ideile se vor scrie pe tablă, pe un poster sau flipchart, corelându-se argumentele pro și contra. La final, studenții și studentele formulează o concluzie.

¹ Extras dintr-o cuvântare ținută la Universitatea Princeton, octombrie 2005. În: „Lumea”, nr. 11, 2005, p. 23.

1. Democrația și guvernarea democratică

Cuvântul „democrație” este astăzi atât de mult prezent în limbajul cotidian, încât pare că toată lumea subînțelege același lucru prin acest concept: libertate, egalitate, pluralism, guvernarea majorității, drepturile omului, societatea civilă. În realitate, deși redusă de multe ori la aceste caracteristici specifice, democrația nu este sinonimă cu niciuna luată separat, dar cu toate împreună plus ceva mai mult: un ideal și un proiect în permanentă construcție. Cu alte cuvinte, democrația nu este o chestiune de „totul sau nimic”, ci un proces evolutiv, de apropiere treptată de acest ideal.

Dicționar de termeni

Democrația¹ (în traducere literală: „conducere de către popor”, din grecescul *δημοκρατία* [*demokratia*], de la *demos*, „popor” + *kratos*, „putere” = „puterea poporului”) este regimul politic bazat pe voința poporului.

Dintre cele 193 de țări din întreaga lume, recunoscute de Organizația Națiunilor Unite, democratice sunt considerate 123 de state², între care și Republica Moldova. Astfel, mai mult de jumătate din statele lumii au înființat/adoptat forma de guvernare prin care își implică popoarele în acest proces.

Constituția Republicii Moldova (1994)

Articolul 1. Statul Republica Moldova

- „(1) Republica Moldova este un stat suveran și independent, unitar și indivizibil.
- (2) Forma de guvernământ a statului este republica.
- (3) Republica Moldova este un stat de drept, democratic, în care demnitatea omului, drepturile și libertățile lui, libera dezvoltare a personalității umane, dreptatea și pluralismul politic reprezintă valori supreme și sunt garantate.”

În celebrul citat al lui Abraham Lincoln din discursul său ținut la Gettysburg pe 19 noiembrie 1863,³ democrația înseamnă „guvernare a poporului de către popor pentru popor”. Cele trei părți ale afirmației pot fi înțelese după cum urmează⁴:

Abraham Lincoln, pictură de Fletcher C. Ransom.
Fotografie de Library of Congress/Getty Images

¹ V. Moșneaga (coord.), *Manual de politologie*. Chișinău: CP USM, 2007, p. 58.

² Freedom House | *Expanding freedom and democracy*. Disponibil: www.freedomhouse.org. (Accesat: 02.02.2023)

³ G. Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*. Iași: Polirom, 1999, p. 55.

⁴ *Democrația. Principii de bază*. Disponibil: <https://www.living-democracy.com/ro/textbooks/volume-1/part-1/unit-1/chapter-1/lesson-2/> (Accesat: 13.03.2023)

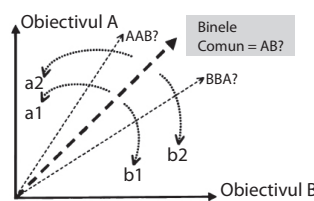
„guvernare a
poporului”

- puterea provine de la oameni – ei reprezintă puterea suverană pe care sau o exercită, sau acordă mandat pentru exercitarea acesteia.

„de către popor”

- puterea este exercitată fie prin reprezentanți aleși, fie prin conducerea directă a cetățenilor.

„pentru popor”

- puterea este exercitată pentru a servi intereselor oamenilor, adică binelui comun.

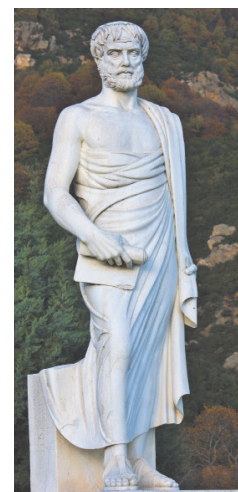
Figura 1. Esența democrației în baza citatului lui Abraham Lincoln

Democrația este atât de populară, încât foarte multe regimuri, chiar dacă nu sunt democratice în esența lor, încearcă să-și lege propria ideologie de principiile democratice. De exemplu, denumirea Germaniei de Est, înainte de căderea regimului comunist în 1989-1990, era Republica Democrată Germană, chiar dacă această guvernare limita libertatea cuvântului și scotea efectiv în afara legii competiția politică. Respectiv, termenul „democrație” și în acest caz, și în altele a fost utilizat impropriu.

1.1. Evoluția și constituirea formelor de organizare democratică

Formele de organizare democratică ale societății au existat din cele mai vechi timpuri, strâns legate de primele comunități umane, ceea ce ne poate conduce la ideea că democrația a fost și este un factor care a însoțit progresul social.

În perioada antică, Aristotel (n. 384 î.Hr. – d. 7 martie 322 î.Hr.) afirma că democrația este una din cele șase tipuri principale de regim politic sau constituții. Puterea de guvernare, opina filosoful în lucrarea sa celebră *Politica*, trebuie să fie în mâinile unei persoane, în mâinile câtorva sau ale mai multora. Această putere poate fi folosită fie spre binele întregii comunități – caz în care este bună sau adevărată –, fie numai pentru binele conducătorilor – caz în care este pervertită. Combinând aceste caracteristici, Aristotel a ajuns la următoarea sinteză:

Aristotel, statuia în Stageira, Grecia

	Interes public	Interes propriu
Conduce o persoană	Monarhie	Tiranie
Conduc câteva persoane	Aristocrație	Oligarhie
Conduc mai multe persoane	Politeia	Democrație
	Democrație adevărată	Democrație pervertită

Așadar, pentru Aristotel, democrația este o formă de conducere coruptă, deoarece demosul tinde să aibă vederi înguste și să fie egoist. Cetățenii proprietari bogați generează oligarhia, iar cei săraci, demosul – democrația. De aici și confuzia pe care o face Aristotel între democrație, sinonimă cu sărăcia sau demagogia, și oligarhia, corespunzătoare cu bogăția. Iată cum rezumă el acest fapt: „Ceea ce distinge în mod esențial democrația de oligarhie este sărăcia și bogă-

ția; oriunde puterea este în mâna bogaților este oligarhie; oriunde puterea este în mâna săracilor este demagogie”¹.

Guvernământul popular a supraviețuit în lumea antică, dar mai degrabă sub forma republicii, decât sub forma democrației. „Republica” derivă din latinescul *res publica*, ceea ce, în traducere literală, înseamnă „lucru public”, „treburi publice”. Istoricul grec Polybius (cca 200 î.Hr. – cca 118 î.Hr.) i-a dat termenului o conotație specifică. Republica întrunea trei regimuri într-un mod în care erau menținute părțile lor bune, evitându-se cusururile. În loc să acorde toată puterea unei singure persoane, câtorva sau oamenilor obișnuiți,

Școala din Atena, Frescă de Rafael Sanzio

Republica Romană a împărțit-o între aceștia. Astfel, poporul ca un tot întreg exercita un oarecare control asupra deciziilor politice prin adunări. Cel puțin, acesta era cazul bărbaților liberi, adulți, dar la fel făceau și aristocrații care conduceau Senatul.

În epoca medievală, ca urmare a dominării sale de către absolutismul monarhic și dogma teologică, democrația a cunoscut o perioadă de regres. Ca formă de organizare și conducere a societății, ea dispare. Se mențin doar anumite elemente, aspecte de democratism, acestea fiind prezente în cadrul obștilor sătești sau a republicilor orășenești.

Deja **în epoca modernă**, începând cu secolele XVII-XVIII, odată cu descompunerea feudalismului și afirmarea reprezentanților iluminismului (Jean Jacques Rousseau, Thomas Hobbes, John Locke etc.), se propune un nou model al democrației caracterizat prin: aplicarea principiului separării puterilor în stat, respectarea drepturilor naturale ale omului (viața, libertatea, egalitatea, proprietatea), implementarea teoriilor referitoare la contractul social și suveranitatea poporului. Democrația este aplicată la scară largă, ceea ce a dus la adoptarea unor principii noi, inexistente în democrația antică, fondată exclusiv pe ideea participării directe, și anume:

reprezentarea, o soluție oferită pentru imposibilitatea statului-națiune de a participa direct la proces, din cauza numărului mare al exponenților săi

sufragiul universal, respectiv, dreptul fiecărui cetățean de a alege și de a fi ales

statul de drept, care garantează egalitatea tuturor în fața legii

pluralismul, atât al partidelor și organizațiilor politice, cât și al instituțiilor civice

separarea puterilor în stat

Figura 2. Principiile democrației în epoca modernă

Evoluția ideii democratice în epoca modernă a cunoscut trei faze, conform lui Oliver Nay². **În prima fază**, începând cu sec. al XVIII-lea, democrația a fost văzută ca un mijloc de exprimare a libertății. Această etapă, centrată pe ideea de libertate, marchează întreaga istorie a ideii democratice, începând cu Reforma (sec. al XVI-lea), până la filosofii iluminiști din sec. al XVI-lea, în care opera cea mai reprezentativă este *Contractul social* al lui Jean Jacques Rousseau și *Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului* – carta fundamentală prin care, la 26 august 1789, au fost puse, în Franța, bazele democrației moderne. Conform acestora, omul este liber

¹ Aristotel, *Politica*. București: Antet, 1996, p. 7.

² Ol. Nay, *Istoria ideilor politice*. Iași: Polirom, 2008.

Declarația drepturilor omului
și ale cetățeanului

comună de acțiune, rezultat din ascultarea tuturor variantelor posibile și din cântărirea avantajelor și dezavantajelor fiecăreia dintre ele¹.

Perioada contemporană se caracterizează prin apariția mai multor cercetări referitoare la democrație. Printre autorii reprezentativi ai perioadei se numără Robert Dahl², Giovanni Sartori³, Arend Lijphart⁴ ș.a. De exemplu, Arend Lijphart scoate în evidență două modele specifice ale democrației contemporane:

- **Modelul majoritar(ist) sau modelul Westminster** are ca trăsătură fundamentală existența unui sistem bipartidist, care asigură un executiv puternic format de un singur partid (de ex., Marea Britanie, Noua Zeelandă). Alte caracteristici: sistem electoral majoritar, pluralismul grupurilor de interese, guvernarea centralizată și unitară, legislativul unicameral etc.
- **Modelul consensualist**, specific majorității statelor din Uniunea Europeană, are la bază următoarele caracteristici: împărțirea puterii executive în cadrul unor guverne de coaliție, sistemul multipartidist, sistemul electoral fundamentat pe reprezentarea proporțională, guvernarea federală și descentralizată, bicameralismul puternic etc.

De asemenea, Robert Dahl enumeră următoarele instituții sau caracteristici ale democrației contemporane (poliarhiei):

- guvernanții aleși și controlul asupra deciziilor guvernamentale reglementate prin Constituție;
- alegerile periodice, libere și corecte;
- sufragiul universal și asigurarea dreptului de a fi ales;
- libertatea de exprimare, inclusiv în probleme de critică a guvernanților, a regimului;
- autonomia și dreptul la asociere, posibilitatea de a activa în asociații obștești sau partide politice.

1.2. Forme de organizare democratică

Din perioada antică și până în prezent, consemnăm trei forme de organizare democratică:

prin natura sa, iar sistemul politic trebuie să-i garanteze și să-i perfecționeze această condiție naturală. Democrația înseamnă subordonarea libertății politice față de libertatea civilă sau personală a individului.

În **cea de a doua** fază, democrația este văzută ca un instrument al justiției sociale, ceea ce implică deja extinderea ideii democratice la raporturile economice și sociale. Ca să devină autentică, democrația trebuie să asigure o repartizare cât mai echitabilă a bunăstării și, în orice caz, să protejeze individul de constrângerile economice și sociale care îi pot îngreuna libertatea.

Cea de a treia etapă este mai complexă și contradictorie, întrucât ea vizează gestiunea creșterii economice și a prosperității. Rolul puterii nu este doar de a garanta libertățile individului și de a asigura o gestiune echitabilă a sărăciei, ci și de a promova creșterea economică și prosperitatea pentru toți. Democrația reprezentativă implica existența unui consens referitor la o direcție co-

¹ K.L. Schmitter, *Ce este...și ce nu este democrația?* București: Societatea Academică Română, 2002, p. 13.

² R.A. Dahl, *Poliarhiile. Participare și opoziție*. Iași: Institutul European, 2000.

³ G. Sartori, *Teoria democrației reinterpretată*. Iași: Polirom, 1999.

⁴ A. Lijphart, *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*. Iași: Polirom, 2006.

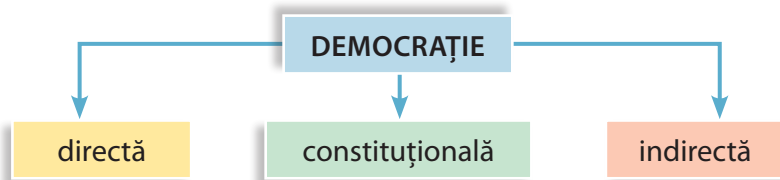

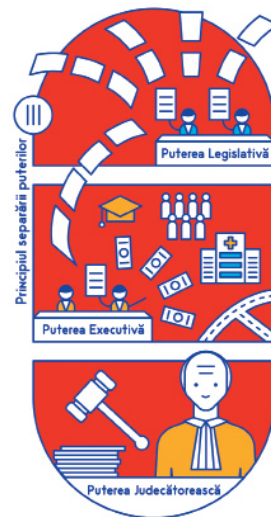
Figura 3. Formele de organizare democratică

Democrația directă este regimul politic caracterizat de participarea cetățenilor și cetățenelor în mod nemijlocit (direct) la procesul de aprobare a legilor și politicilor de guvernare. De regulă, democrația directă este asociată cu democrația ateniană antică, unde numărul cetățenilor era redus și orașele-state erau mici ca dimensiuni. La etapa actuală, drept exemplu de stat cu elemente ale democrației directe este Confederația Elvețiană. În alte țări se utilizează referendumuri și plebiscite, în care oamenii sunt întrebați direct ce vor. Cu cât participarea este mai mare, cu atât democrația este mai puternică, iar pentru aceasta este nevoie de o informare temeinică în ceea ce privește drepturile de care pot beneficia cetățenii și cetățenele și instituțiile la care pot apela atunci când li se încalcă un drept.

Democrația indirectă sau reprezentativă este acea democrație în care cetățenii și cetățenele votează pentru reprezentanți, reprezentante, care vor aproba legi și/sau politici guvernamentale în numele celor care i-au votat. Alegerea reprezentantelor și reprezentanților poporului se desfășoară la fiecare patru ani în majoritatea țărilor sau mai devreme, atunci când cetățenele și cetățenii nu sunt satisfăcuți de măsurile întreprinse și guvernul este demis. Acesta este motivul pentru care democrațiile reprezentative sunt piatra de temelie a țărilor liberale.

Democrația indirectă este un regim politic apărut în perioada modernă și se bazează pe principiile reprezentării politice, separației puterilor în stat și pluralismului. Tabelul alăturat rezumă explicit specificul participării directe și indirecte a oamenilor în democrații.

Democrația reprezentativă este un regim politic democratic în care cetățenii delegează puterea poporului – „suveranului” – unor reprezentante și reprezentanți pe care îi aleg chiar din rândurile lor, pentru a se ocupa de treburile publice. Alegerile legitimează dreptul acestora de a decide în locul și în numele poporului, fără a-l mai consulta, pentru o perioadă de timp limitată, după care trebuie organizate noi alegeri.

Criterii de comparație	Democrația directă	Democrația indirectă
Sens	Se referă la o formă de guvernare în care cetățenii și cetățenele participă pe bună dreptate la administrarea guvernului.	Implică o democrație în care oamenii își votează reprezentantul/reprezentanta în Parlament.
Politici	Politicile guvernamentale sunt decise de către oamenii înșiși.	Reprezentanții aleși și reprezentantele alese iau decizii cu privire la politicile guvernamentale.
Legislatură	Întreaga comunitate formează legislativul.	Reprezentanții și reprezentantele partidului câștigător formează guvernul și fac parte din legislatură.
Potrivire	Țări cu populație mică.	Țări cu populație numeroasă.

Adaptare din sursa *Diferența dintre democrația directă și democrația indirectă (cu graficul de comparație)*, <https://ro.weblogographic.com/difference-between-direct-democracy>

Democrația constituțională este o formă evoluată a democrației indirecte, specifică perioadei contemporane, care, suplimentar democrației reprezentative moderne, se caracterizează prin următoarele trăsături: garantarea constituțională a drepturilor omului, vot universal, pluralismul și competiția intereselor politice, limite pentru regula majorității, care protejează drepturile și interesele minorităților etc.

Democrația participativă este parte integrantă a modelului european de societate, participarea devenind un drept cetățenesc. Consacrarea complementarității dintre democrația reprezentativă și cea participativă este menționată în *Tratatul de la Lisabona*, care confirmă cele trei principii puse la baza guvernantei democratice în Europa:

- egalitatea democratică presupune că cetățenii și cetățenele trebuie să se bucure de atenție egală din partea instituțiilor europene;
- democrația reprezentativă înseamnă acordarea unui rol mai important Parlamentului European și o mai mare implicare a parlamentelor naționale;
- democrația participativă presupune noi mecanisme de interacțiune între cetățeni/cetățene și instituții, printre care se numără, de exemplu, inițiativa civică.

Democrația se sprijină pe opinia și **voința majorității**, dar, în același timp, oferă **protecție minorităților** de toate felurile: etnice, religioase, politice etc. **Regula majorității cu respectarea minorității** reprezintă o combinație unică, specifică doar democrației, între libertatea fiecăruia și dreptul de a ne identifica într-o comunitate etnică, religioasă sau socială.

La suprafață, principiile **regulii majorității și protecția drepturilor individuale și minoritare** ar părea contradictorii. De fapt, aceste principii sunt piloni gemeni, care susțin însăși temelia a ceea ce înțelegem prin guvernare democratică. **Regula majorității** este un mijloc de organizare a guvernului și de decizie a problemelor publice. La fel cum niciun grup autodenumit nu are dreptul de a-i oprima pe alții, nicio majoritate, chiar și într-o democrație, nu ar trebui să lipsească un grup minoritar sau un individ de drepturile și libertățile lui fundamentale.

Minoritățile – fie ca urmare a apartenenței etnice, religioase, geografice, a nivelului veniturilor sau, pur și simplu, ca perdanți în alegeri sau dezbateri politice – se bucură de drepturile fundamentale garantate ale omului, pe care niciun guvern și nicio majoritate, aleasă sau nu, nu ar trebui să le elimine.

Constituția Republicii Moldova

Articolul 16

„(2) Toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială.”

Minoritățile trebuie să aibă încredere că guvernul le va proteja drepturile și identitatea. Odată ce acest lucru este realizat, astfel de grupuri pot participa și contribui la instituțiile democratice ale țării lor. Democrațiile înțeleg că **protejarea drepturilor minorităților**, adică susținerea identității culturale, practicilor sociale, conștiinței individuale și activităților religioase, este una dintre sarcinile lor principale. Acceptarea grupurilor etnice și culturale care par ciudate, poate chiar străine majorității, poate reprezenta una dintre cele mai mari provocări cu care se poate confrunta orice guvern democratic. Dar democrațiile recunosc că diversitatea poate fi un avantaj enorm și tratează aceste diferențe de identitate, cultură și valori ca pe o provocare ce le poate întări și îmbogăți, nu ca pe o amenințare. Nu poate exista un singur răspuns la modul în care sunt rezolvate diferențele de opinii și valori ale **grupurilor minoritare**. Doar prin procesul democratic de toleranță, dezbateri și dorință de compromis, societățile libere pot să ajungă la acorduri care îmbrățișează cei doi piloni: **regula majorității și drepturile minorităților**.

2. Principiile democrației

Principiile unei guvernări sunt determinante pentru a o putea caracteriza ca democratică sau nu. Printre principiile de bază ale unei guvernări democratice pot fi identificate următoarele¹:

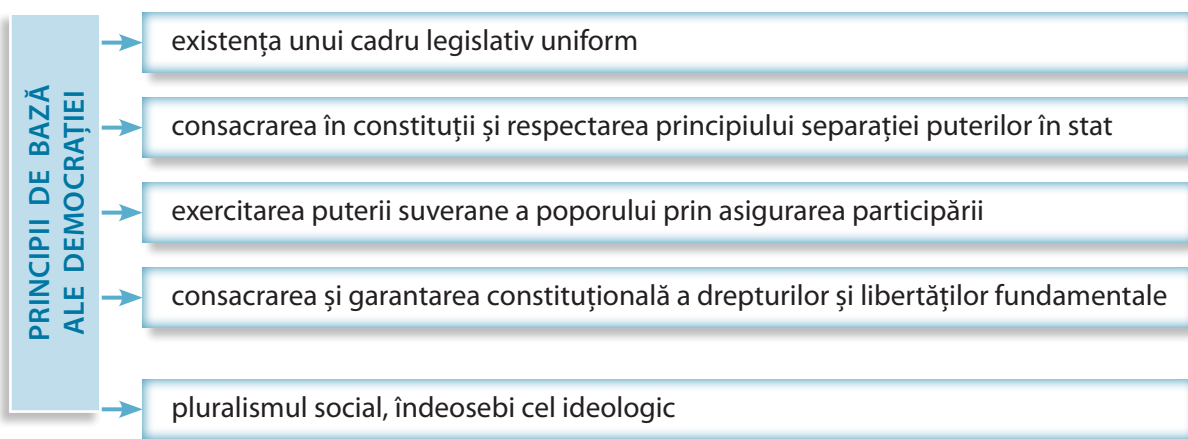

Figura 4. Principiile de bază ale democrației

2.1. Existența unui cadru legislativ uniform, a unei Constituții, adoptate de o adunare reprezentativă, presupune reglementări privind organizarea statului, precum și limitele puterii acestuia. Constituția trebuie să garanteze supremația regulii constituționale asupra celorlalte norme juridice și să reflecte realitățile politice, naționale, sociale și economice ale națiunii dintr-o etapă determinantă a dezvoltării sale.

Reține!

Legea constituțională sau regulile care în alte state formează codul constituțional nu sunt sursa, ci consecința drepturilor individuale, potrivit definirii lor în justiție, astfel încât Constituția să reprezinte rezultatul legilor țării.

2.2. Consacrarea în constituții și respectarea principiului separației puterilor în stat asigură partajarea prerogativelor autorităților, precum și controlul reciproc al acestora. În primul rând, elementul central al oricărui sistem politic, – statul – trebuie să se bazeze și să funcționeze conform legii, adică să fie un stat de drept. Nimeni nu este mai presus de lege. Această aserțiune simplă rezumă esența unuia dintre principiile primordiale ale democrației, cel al statului de drept, în care avem:

- ✓ prevalența legii în fața oricărei puteri arbitrară;
- ✓ egalitatea tuturor cetățenilor și cetățenelor în fața legii;
- ✓ autonomia justiției.

Aceste caracteristici ale statului de drept au fost formulate pentru prima dată de Albert Dicey în *Introduction to the Study of the Law of the Constitution*, în care analizează Constituția britanică (1885): „Aceasta înseamnă, în primul rând, supremația absolută sau predominanța

¹ *Global state of democracy indices*. Disponibil: <https://www.idea.int/data-tools/tools/global-state-democracy-indices> (Accesat: 24.02.2023)

legilor în opoziție cu influența puterii discreționare, ceea ce exclude existența arbitrarului, a prerogativelor speciale și a autorității absolute a guvernului. Aceasta înseamnă, de asemenea, egalitatea în fața legii sau tratamentul egal al tuturor claselor sociale în fața legii”¹.

2.3. Exercițarea puterii suverane a poporului prin asigurarea participării acestuia la conducerea societății se realizează pe baza votului universal, în cadrul unor alegeri libere și a existenței unui mecanism politic menit să asigure condiții pentru exercitarea liberă de către toți cetățenii și cetățenele a dreptului de a alege și de a fi aleși/alese în organele de conducere centrale și locale ale statului.

Codul electoral al Republicii Moldova

Articolul 2

„ (1) Cetățeanul Republicii Moldova participă la alegeri prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.

(2) Participarea la alegeri este liberă (benevolă). Nimeni nu este în drept să exercite presiuni asupra alegătorului cu scopul de a-l sili să participe sau să nu participe la alegeri, precum și asupra exprimării de către acesta a liberei sale voințe.”

2.4. Consacrarea și garantarea constituțională a drepturilor și libertăților fundamentale se face în concordanță cu reglementările internaționale. Teoria drepturilor fundamentale ale omului se bazează pe acest sens restrâns al dreptului subiectiv. Ea pleacă de la premisa că, indiferent de originea sa, de situația economică sau de mediul său cultural și social, omul este deținătorul unor drepturi inerente condiției sale². Orice atingere sau îngrădire a acestor drepturi naturale ale omului riscă să afecteze sau să compromită însăși esența ființei umane. Aceste drepturi sunt anterioare și superioare oricărei legislații, ceea ce face ca acțiunea statului să fie limitată în raport cu drepturile omului.

Reține!

Nicio normă juridică sau putere executivă nu poate priva o persoană de drepturile sale naturale. Mai mult chiar, conform postulatului drepturilor naturale, legile trebuie să existe pentru a consacra și a proteja, sub amenințarea sancțiunilor, drepturile fundamentale pe care le posedă ființa umană în mod inerent.

În această viziune liberală, drepturile omului rezultă dintr-o suită de atribute sau valori perene ale ființei umane, precum libertatea, dreptatea, egalitatea. Drepturile rezultă dintr-o combinație a acestor atribute specific umane, pe care teoria politică modernă, începând cu Hobbes, le consideră drept piatra de temelie a statului liberal și a guvernării constituționale. În acest sens, drepturile omului sunt mai degrabă un cod normativ, decât un concept cu un conținut și definiții precise.

¹ Apud V. Băluțoiu, *Democrația și drepturile omului în secolul XX*. Disponibil: <https://euroclio.eu/wp-content/uploads/2017/06/History-of-the-20th-century-RO.-Chapter-5.pdf> (Accesat: 28.02.2023)

² *Human rights and elections. A Handbook on International Human Rights Standards on Elections*, Professional Training Series No. 2. Rev. 1. New York and Geneva, 2021. Disponibil: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/Human-Rights-and-Elections.pdf> (Accesat: 02.02.2023)

Constituția Republicii Moldova

Articolul 15. Universalitatea

„Cetățenii Republicii Moldova beneficiază de drepturile și de libertățile consacrate prin Constituție și prin alte legi și au obligațiile prevăzute de acestea.”

2.5. Pluralismul social, îndeosebi cel ideologic, poate fi organic sau instituțional, politic, sindical. În ceea ce privește pluralismul politic, concepțiile politologice contemporane afirmă unanim că nu există democrație fără partide. Existența pluralismului ideologic și a pluripartidismului politic constituie și ea un principiu *sine qua non* al democrației. Spre deosebire de dictatură și regimurile autoritare, unde puterea politică este concentrată în interiorul unei elite sau a statului-partid, democrația poate funcționa doar în condițiile în care există o pluralitate de centre de decizie politică. În acest fel, pluralismul a devenit una din condițiile de bază ale societății democratice.

Ca valoare primordială a democrației, pluralismul presupune următoarele condiții:

Figura 5. Condițiile pluralismului

Democrația în Republica Moldova se exercită în condițiile pluralismului politic, care este incompatibil cu dictatura și cu totalitarismul. Constituția prevede că în stat nu poate fi instituită nicio ideologie oficială¹.

¹ Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 1 din 12.08.1994. Data intrării în vigoare: 27.08.1994. Republicat în: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 78/140 din 29.03.2016 (cu modificările și completările ulterioare).

3. Drepturile și libertățile social-politice

Drepturile social-politice constituie acea categorie de drepturi care au rolul de a garanta participarea neîngrădită a tuturor oamenilor la viața politică din cadrul unei comunități, fără ca aceștia să se teamă că pot fi pedepsiți. Drepturile la liberă exprimare și participare joacă un rol deosebit de important, pentru că la acest nivel sunt reflectate atitudinile oamenilor cu privire la conducerea unui stat și gradul în care aceștia sunt satisfăcuți de activitatea conducerii. Dacă atitudinile respective sunt cenzurate, conducerea unei țări nu mai poate pretinde că reprezintă în mod democratic cetățenii.

Primele documente în care au fost definite drepturile social-politice ale omului au fost:

Magna Carta (1215)¹, un act constituțional, edictat în urma înțelegerii dintre regele englez Ioan fără de Țară și baronii rebeli exilați în Franța. Pentru prima dată aici apar statuate două principii ale drepturilor omului: **principiul legalității și interzicerea arestării arbitrare**.

Declarația de independență a Statelor Unite ale Americii (1776) evocă explicit principiul dreptului natural: „Declarația consideră ca o realitate evidentă de la sine faptul că **oamenii se nasc egali; Creatorul lor îi învestește cu anumite drepturi inalienabile, printre care dreptul la viață, libertate și fericire**.”

În 1787 a fost adoptată Constituția americană care preia aceste idei, iar amendamentele la aceasta (**The American Bill of Rights, 1791**) reprezintă, de fapt, o versiune a Declarației Drepturilor Omului.

Declarația drepturilor omului și ale cetățeanului (1789), deși nu a beneficiat de aceeași valoare legală ca textele precedente, adoptate de instanțe legislative, a avut o importanță covârșitoare pentru istoria modernă. Este un document politic rezultat în urma Revoluției Franceze, care pune în prim-plan drepturile naturale ale omului.

Declarația universală a drepturilor omului

Articolul 1

„Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unele față de altele în spiritul fraternității.”

Pentru prima dată sunt garantate explicit o serie de drepturi fundamentale, precum dreptul la libertate, proprietate și opinie, libertatea presei și a conștiinței, egalitatea în fața legii². Versiunea legislativă a principiilor *Declarației universale a drepturilor omului* este cuprinsă într-o anexă cu valoare normativă, intitulată *Dispoziții fundamentale garantate de Constituție*.

La etapa actuală, **Declarația universală a drepturilor omului**, adoptată de Organizația Națiunilor Unite (ONU) în 1948, reprezintă cel mai important instrument de protecție internațională a drepturilor omului. Spre deosebire de documentele legislative elaborate de parlamentul britanic sau de documentele politice de după Revoluția Franceză și Revoluția Americană, *Declarația* are un dublu avantaj. Pe de o parte, ea stipulează că drepturile se aplică pentru orice persoană umană, indiferent de locul de reședință și fără nicio discriminare geografică, politică, economică, etnică, religioasă, lingvistică sau culturală. Pe de altă parte, drepturile omului sunt indivizibile în sensul că formează un cod unitar, care trebuie aplicat ca atare, integral.

Convenția europeană a drepturilor omului este un tratat adoptat în 1950 de țările membre ale Consiliului Europei. Aceasta prevede obligativitatea statelor semnatare de a respecta

¹ Disponibil: <https://www.echr.coe.int/pages/home.aspx?p=basictexts> (Accesat: 16.03.2023)

² *Declarația universală a drepturilor omului*. Disponibil: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rom.pdf (Accesat: 08.03.2023)

drepturile omului și instituie chiar un tribunal supranațional (Curtea Europeană a Drepturilor Omului, cu sediul la Strasbourg)¹, care protejează individul de statul de care ține. Mai mult, *Convenția* obligă guvernele statelor membre să întreprindă reforme instituționale și juridice, astfel încât legislația națională să nu fie în contradicție cu dispozițiile acesteia.

Ulterior, **sistemul protecției internaționale a drepturilor omului** a fost completat cu o serie de documente specializate: *Convenția ONU privind drepturile femeilor* (1953), *Convenția ONU privind drepturile civile și politice* (1966), *Convenția ONU privind drepturile economice, sociale și culturale* (1966), *Convenția ONU privind eliminarea discriminării rasiale* (1966), *Convenția ONU privind discriminarea femeilor* (1979), *Convenția ONU privind drepturile copilului* (1989), *Convenția-cadru pentru protecția minorităților naționale* (1995, Consiliul Europei).

Constituția Republicii Moldova stabilește, în art. 4, intitulat *Drepturile și libertățile omului*, că dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu *Declarația universală a drepturilor omului*, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte. În cazul existenței unor neconcordanțe între instrumentele internaționale privitoare la drepturile fundamentale la care Republica Moldova e parte și legile sale interne, prioritate au reglementările internaționale.

„Drepturile omului sunt drepturile proprii tuturor oamenilor, care îi protejează pe aceștia de eventualele abuzuri ale statului și care sunt etern valabile, neputând fi limitate de niciun stat. Încă de pe vremea luptei împotriva absolutismului, ele au fost considerate a fi drepturi *înnăscute și inalienabile*”².

Dicționar de termeni

Sintagma „drepturile omului” pleacă de la sensul restrâns al cuvântului „drept” care desemnează capacitatea unei persoane de a face sau a nu face ceva, de a fi îndreptățită să aibă o anumită conduită. Este un sens normativ, spre deosebire de sensul juridic propriu-zis, conform căruia „dreptul” reprezintă ansamblul legilor sau al codurilor juridice. În limbaj juridic, acest sens restrâns este numit „drept subiectiv”.

Drepturile omului sunt:

- ✓ inalienabile – nu pot fi refuzate sau luate în mod arbitrar de la individ;
- ✓ indivizibile – toate drepturile au o importanță egală și nu pot fi negate unele în favoarea altora;
- ✓ interdependente – toate drepturile sunt legate între ele și nu poate fi garantat unul fără altul;
- ✓ individuale – majoritatea drepturilor pot fi exercitate individual sau în grup, dar deținătorul dreptului este întotdeauna o persoană individuală.

Libertățile omului se referă la:

libertatea individuală – dreptul care garantează inviolabilitatea persoanei;

libertatea de conștiință – dreptul persoanei la opinia proprie;

libertatea de gândire și de expresie – dreptul de a exprima opiniile proprii verbal sau în scris.

¹ Disponibil: <https://www.echr.coe.int/pages/home.aspx?p=basictexts> (Accesat: 16.03.2023)

² V. Băluțoiu, *Democrația și drepturile omului în secolul XX*. Disponibil: <https://euroclio.eu/wp-content/uploads/2017/06/History-of-the-20th-century-RO-Chapter-5.pdf> (Accesat: 08.03.2023)

3.1. Drepturile și libertățile social-politice în Republica Moldova

Prin drepturile și libertățile social-politice consemnate în *Constituția Republicii Moldova* se înțelege: libertatea conștiinței, libertatea cuvântului, libertatea presei, dreptul de asociere, libertatea întrunirilor, a mitingurilor și a demonstrațiilor, secretul corespondenței și al convorbirilor telefonice, dreptul la informație¹. *Constituția Republicii Moldova* consfințește expres, în Capitolul II, articolul 38, și dreptul de vot și dreptul de a fi ales².

Libertatea conștiinței este posibilitatea cetățeanului și a cetățenei Republicii Moldova de a avea și de a-și exprima public o anumită concepție despre lumea înconjurătoare, de a împărtăși sau nu o convingere religioasă, de a aparține unui anumit cult religios, de a îndeplini sau nu ritualul cerut de religia de care ține etc.

Libertatea cuvântului, ca drept fundamental, constă în exprimarea publică, prin viu grai, în limitele stabilite de lege, a opiniilor și concepțiilor. Libertatea cuvântului presupune exprimarea punctului de vedere prin discursuri, luări de cuvânt, strigăte, cânt etc.

Libertatea presei presupune posibilitatea individului de a-și exprima în scris opiniile. Ca și libertatea cuvântului, libertatea presei exclude, din principiu, orice control preventiv (cenzură), dar unele restricții sunt admisibile în legătură cu unele publicații care manipulează, dezinformează și utilizează propaganda.

Dreptul de asociere este posibilitatea cetățenilor și cetățenelor Republicii Moldova de a se asocia, în mod liber, în partide sau formațiuni politice, precum și în sindicate sau alte forme și tipuri de organizații, uniuni, în scopul participării la viața politică, economică, socială și culturală sau de a-și realiza o serie de interese materiale și culturale. Dreptul de asociere este una din expresiile pluralismului politic, ca principiu constituțional.

Libertatea întrunirilor, a mitingurilor și a demonstrațiilor este dreptul cetățenilor și cetățenelor de a-și exterioriza public concepțiile și opiniile lor, adunându-se în locuri publice sau manifestând pe drumurile publice, în limitele prevăzute de lege. Întrunirile, mitingurile și demonstrațiile au fost și sunt unele dintre cele mai des folosite și eficiente mijloace de participare a cetățenilor la rezolvarea problemelor celor mai stringente din viața politică și socială.

Secretul corespondenței și al convorbirilor telefonice este dreptul cetățeanului, cetățenei de a-și comunica în scris și prin telefon ideile și gândurile fără a-i fi cenzurate sau făcute publice, decât în cazurile expres prevăzute de lege. Constituția și legile garantează acest drept. Statul asigură secretul scrisorilor, al telegramelor, al altor trimiteri poștale, al convorbirilor telefonice și al celorlalte mijloace legate de comunicare.

Dreptul la informație este dreptul fiecărei persoane la libertatea de opinie și de exprimare, ceea ce implică dreptul de a nu fi tulburat pentru opiniile sale și acela de a căuta, de a primi și de a răspândi, fără a se ține seama de granițe, informații și idei prin orice mijloc de exprimare.

¹ *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 1 din 12.08.1994. Data intrării în vigoare: 27.08.1994. Republicat în: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 78/140 din 29.03.2016 (cu modificările și completările ulterioare).

² *Ibidem*.

4. Valorile și garanțiile democrației

Idealul democratic este, în esență, un proiect de emancipare a persoanei umane. Printre valorile democrației se regăsesc **libertatea, egalitatea, dreptatea, toleranța, diversitatea**.

4.1. Libertatea

Toate *Declarațiile* asupra drepturilor omului pleacă de la postulatul că oamenii se nasc și sunt liberi. Instituțiile politice nu trebuie să îngreueze această libertate naturală a ființei umane ci, dimpotrivă, să o promoveze și să o dezvolte astfel, încât libertatea unui individ să nu restrângă sau să amenințe libertatea altcuiva¹. Manifestarea liberă a individului în viața socială se concretizează în *libertatea de acțiune, de gândire, de apreciere, de opinie, de exprimare* etc.

În gândirea politică a secolului al XX-lea s-a impus distincția dintre **libertatea negativă** și **libertatea pozitivă**².

Libertatea negativă constă în absența constrângerilor arbitrare impuse de puterea politică sau de alți oameni, dar, totodată, ea nu poate garanta oamenilor posibilitatea efectivă de a-și atinge scopurile, deoarece constituie doar o condiție necesară, nu și una suficientă, pentru succesul acțiunii individuale îndreptate spre atingerea unor scopuri.

Libertatea pozitivă se manifestă în existența condițiilor necesare pentru atingerea scopurilor individuale și în capacitatea fiecărui om de a realiza ceea ce dorește. Dacă a garanta libertatea negativă, presupune doar a feri individul de constrângeri arbitrare și de a elimina din calea lui obstacolele și restricțiile nejustificate, asigurarea libertății pozitive presupune o intervenție mult mai amplă a statului sau a societății în viața individuală – intervenție menită să pună la dispoziția fiecărei persoane mijloacele de atingere a scopului (de exemplu: resurse financiare sau materiale, condiții de afirmare politică, socială, culturală etc.).

4.2. Egalitatea

Modernitatea politică s-a constituit printr-o luptă pentru **egalitate**. Tradiționalismul politic a fost permanent combătut pentru inegalitățile pe care se baza și care erau considerate semne ale nedreptății sociale, anomalii și surse ale dezumanizării. Pentru a-l disloca, gândirea modernă a argumentat pe larg că oamenii sunt născuți egali (egalitatea lor fiind consfințită de Dumnezeu sau provenind „de la natură”).

Democrația presupune patru forme de egalitate:

politică – toți cetățenii și cetățenele adulți/adulte au drepturi politice egale (ex., dreptul de a vota și de a fi ales);

juridică – toți cetățenii și cetățenele sunt egali/egale în fața legii (ideea centrală a guvernării constituționale);

socială – nicio persoană sau grup social nu trebuie privilegiat sau sancționat prin lege din cauza apartenenței la o clasă socială sau partid politic;

economică – toți cetățenii și cetățenele au dreptul la un minimum de condiții de trai, necesare nu doar pentru satisfacerea nevoilor imediate, dar și pentru accesul la viața civică.

Figura 6. Formele de egalitate ale democrației

¹ E. Fromm, *Fuga de libertate*. București: TREI, 2016.

² I. Berlin, *Patru eseuri despre libertate*. București: Humanitas, 1997, p. 70-71.

Aceste distincții ne sugerează că, în aplicarea sa concretă, principiul egalității este susceptibil de interpretări diferite. Din acest motiv, s-au introdus trei concepte adiacente, care circumscriu sau relativizează termenul de „egalitate”. Este vorba de *egalitatea persoanelor*, *egalitatea șanselor* și *echitatea*.

4.3. Dreptatea

Dreptatea a fost considerată de mulți gânditori moderni drept cea mai importantă virtute a unei comunități. Pentru J.J. Rousseau, aceasta era cel dintâi și cel mai mare interes obștesc. O idee similară se profilează în opera unuia dintre cei mai mari filosofi contemporani, John Rawls¹. Dreptatea este legată de o anumită ordine socială, care fixează reguli sau criterii de conduită, care este creată și exercitată de autoritățile publice. Această ordine de drept conține propriile mijloace de constrângere care forțează respectarea regulilor instituite. Astfel definită, dreptatea desemnează în același timp un ideal universal (corolar al egalității), o stare de fapt (o anumită ordine socială apărută de justiție) și o virtute personală (calitatea celor care respectă regulile și își îndeplinesc riguros îndatoririle). Ca ideal și aspirație universală, dreptatea este în raport strâns cu dreptul natural. În momentul în care relațiile dintre oameni au început să fie reglementate de o instituție specializată (justiția), raporturile de forță au fost înlocuite cu raportul de drept. Această instituționalizare a dreptății nu trebuie să se facă prin ignorarea fondului moral propriu-zis. Codificarea dreptății în raport cu o anumită ordine socială nu trebuie să ne facă să uităm esența sa, care ține de un proiect uman și de o valoare perenă a omenirii.

4.4. Toleranța

Toleranța este polul opus al discriminării. Chiar dacă o persoană, o instituție sau un grup social nu acceptă comportamentul altor persoane, instituții sau grupuri sociale, părțile putând avea interese contrare, acestea trebuie admise ca atare. Ele nu trebuie interzise, combătute sau împiedicate să-și exercite dreptul lor natural de a exista, drept ce rezultă din diversitatea umanității și a vieții. Ca atitudine socială, ca mod de a fi în societate, toleranța are mai multe forme, caracteristici:

- respectul diversității și alterității (opus identității);
- respectul libertății de alegere;
- solidaritate;
- dialog social;
- responsabilitate comună;
- capacitatea de a se transpune în situația altora (empatie).

Toleranța este, în același timp, o valoare sau un ideal și o atitudine socială. În ambele ipostaze vorbim de toleranță pasivă atunci, când diferențele nu sunt respinse, ci sunt acceptate să existe de la sine, printr-un comportament de „laisser-faire”. Se vorbește de toleranță activă în cazul în care nu ne mulțumim să admitem dreptul la diferență, ci milităm și întreprindem acțiuni concrete pentru protejarea diferențelor.

4.5. Diversitatea

Diversitatea este un atribut intrinsec al naturii și culturii. În cazul naturii, diversitatea speciilor și varietatea exemplarelor asigură echilibrul funcțional, însuși modul de manifestare a vieții. În ceea ce privește cultura, fără diversitate ea ar fi golită de orice conținut. Valorile, credințele, simbolurile, atitudinile, mentalitățile, obiceiurile, moravurile, normele etice sunt elemente

¹ J. Rawls, *A theory of justice*, 1999. Disponibil: <https://giuseppicapograssi.files.wordpress.com/2014/08/rawls99.pdf> (Accesat:18.03.2023)

ale culturii care diferențiază persoanele, grupurile sociale, comunitățile și națiunile. Chiar dacă există un nucleu moral comun, oamenii se deosebesc în funcție de elementele de cultură cu care se identifică. În viața socială, în momentul întâlnirilor interindividuale, aceste diferențe naturale și culturale sunt amplificate.

Ideea diversității, în general, implică însă ceea ce numim *dreptatea distributivă*. Este o formă calitativă de echilibru care se realizează prin distribuție proporțională, echitate și egalitatea șanselor. Așa cum diversitatea este principiul de bază al vieții și organizării sociale, dreptatea distributivă încearcă să asigure un tratament echitabil tuturor, printr-o egalitate în drepturi și prin accesul liber la șansele de reușită, în funcție de aspirațiile, capacitățile și contribuția fiecăruia. Dreptatea distributivă nu-și propune egalitatea rezultatelor (posibilă doar în cazul utopiilor sau a regimurilor totalitare), ci egalitatea statutului social și civic (egalitatea în fața legii, egalitatea în drepturi, egalitatea oportunităților). În acest fel, dreptatea distributivă reușește să concilieze egalitatea și diversitatea în sensul preconizat de sloganul „Toți egali, toți diferiți!”, sub egida căruia s-a desfășurat campania contra rasismului, xenofobiei, antisemitismului și intoleranței, organizată de Consiliul Europei în anii '90.

4.6. Garanțiile democrației

Democrația implică maturitatea deplină a guvernării, a instituțiilor, a statului și a societății civile. O democrație consolidată presupune ca societatea, în general, precum și statul, în particular, să dețină capacitatea de a răspunde provocărilor și atacurilor la adresa instituțiilor democratice și a principiilor de funcționare a democrației. Statul trebuie să-și asume responsabilități și angajamente față de propriii cetățeni și cetățene, care au dreptul și datoria de a judeca activitatea guvernamentală, pentru a-i condamna erorile. Cetățenii și cetățenele statului democratic își construiesc judecățile de valoare referitor la sistemul lor politic bazându-se nu doar pe oferta economică, ci și pe gradul în care acesta distribuie scopuri politice valorizante, precum libertatea, ordinea, domnia legii, responsabilitatea, reprezentativitatea și, mai presus de toate, eficacitatea¹.

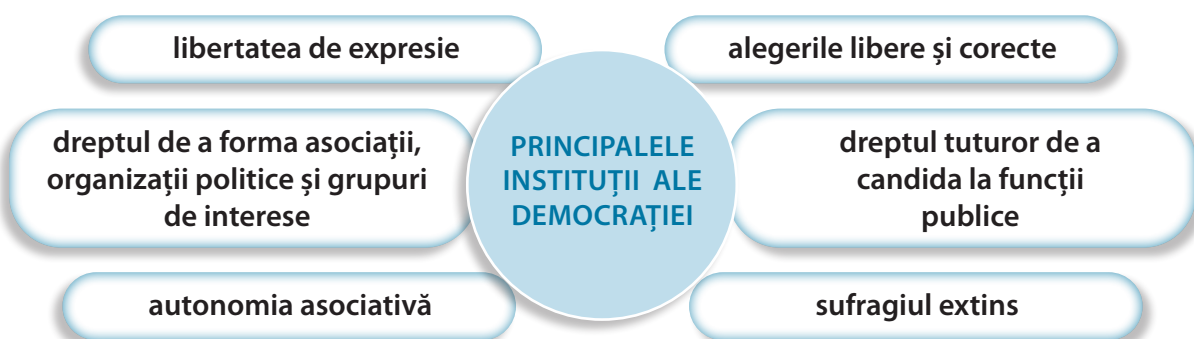

Figura 7. Principalele instituții ale democrației

Indiferent de modul în care interpretăm democrația și democratizarea, ea poate fi definită ca un ansamblu de instituții și de relații care îi plasează pe cetățeni și cetățene fie în ipostaza de a decide direct (democrație directă), fie în cea de a delega puterea de decizie unor reprezentante sau reprezentanți aleși (democrație indirectă). Succesul acestora este dependent de doi factori: o societate civilă puternică și existența unui stat capabil și flexibil, într-un proces continuu de interacțiune.

¹ L. Diamond, *Cum se consolidează democrația*. Iași: Polirom, 2004, p. 25.

În ceea ce privește **rolul societății civile în democrație**, acesta constă în:

- ✓ limitarea puterii statului;
- ✓ implicarea la maximum a poporului în adoptarea deciziilor de orice nivel;
- ✓ oferirea unui spațiu pentru dezvoltarea valorilor democratice, cum ar fi toleranța, moderația și disponibilitatea față de compromis;
- ✓ generarea unor oportunități de participare la nivelurile locale ale guvernării;
- ✓ monitorizarea imparțială a alegerilor, care să împiedice și să combată fraudele și să supravegheze reformele juridice.

Așa cum am văzut, societatea civilă este o entitate intermediară, situată între sfera privată și cea de stat, iar actorii săi au nevoie de protecția oferită de o ordine legală instituționalizată, pentru a le garanta autonomia și libertatea de acțiune¹.

În ceea ce privește **rolul statului în garantarea democrației**, acesta se reflectă în modul în care reușește să creeze cadrul legislativ adecvat, deoarece reformele juridice și constituționale reprezintă un *sine qua non* al democratizării. În doctrina modernă, statul este reprezentat un concept politico-juridic, ce definește o formă a regimului democratic de guvernământ din perspectiva raporturilor dintre putere și lege, prin asigurarea supremației legii și respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului în exercitarea puterii.

Un principiu fundamental în Republica Moldova **este accesul liber la justiție absolut aplicabil drepturilor și libertăților constituționale**, care nu poate fi limitat de către stat, prin intermediul căruia orice persoană poate să-și apere drepturile, libertățile și interesele legitime prevăzute de *Constituție* și legislația în vigoare a statului, apelând liber atât la justiția de drept comun, cât și la cea constituțională. Prin urmare, fiecare persoană ar trebui să aibă acces liber la toate mijloacele procedurale, atât din justiția de drept comun, cât și din justiția constituțională, pentru înfăptuirea liberă a justiției.

Constituția Republicii Moldova

Articolul 20

„ (1) Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime.”

Adoptat în spiritul articolului 8 al *Declarației universale a drepturilor omului*, prin care se afirmă că: „Orice persoană are dreptul să se adreseze în mod efectiv instanțelor judiciare competente împotriva actelor care violează drepturile fundamentale ce îi sunt recunoscute prin *Constituție* sau prin lege”², articolul 20 din *Legea Supremă a Republicii Moldova* reprezintă blocul fondator al sistemului democratic, prin care legiuitorul moldav garantează oricărei persoane dreptul la satisfacție efectivă în cazul lezării drepturilor sale. Acțiunea acestui articol constituțional se extinde asupra tuturor cetățenilor și cetățenelor, persoanelor străine sau apatrizilor.

¹ Ibidem.

² *Declarația universală a drepturilor omului nr. 12 din 10.12.1948*. În: „Tratate internaționale”, nr. 1 din 30.12.1998. Adoptată și proclamată de Adunarea Generală ONU prin Rezoluția 217 A (III) din 10.12.1948. Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. Disponibil: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf (Accesat: 08.03.2023)

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

Documente normative

1. *Declarația universală a drepturilor omului nr. 12 din 10.12.1948*. În: „Tratate internaționale”, nr. 1 din 30.12.1998. Adoptată și proclamată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția 217 A (III) din 10.10.1948. Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. Disponibil: https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHR_Translations/rum.pdf (Accesat: 08.03.2023)
2. *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 1 din 12.08.1994. Data intrării în vigoare: 27.08.1994. Republicat în: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 78/140 din 29.03.2016 (cu modificările și completările ulterioare)
3. *Codul electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 8.12.2022*. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 426-427 din 23.12.2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134589&lang=ro (Accesat: 14.03.2023)

Resurse științifice

1. Beetham D., Carvalho E., Landman T., *Assessing the Quality of Democracy: A Practical Guide*. IDEA, 2008. Disponibil: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/assessing-the-quality-of-democracy-a-practical-guide.pdf> (Accesat 16.03.23)
2. *Human rights and elections. A Handbook on International Human Rights Standards on Elections*, Professional Training Series No. 2. Rev. 1. New York and Geneva, 2021. Disponibil: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/Documents/Publications/Human-Rights-and-Elections.pdf> (Accesat: 02.02.2023)
3. Lijphart Arent, *Modele ale democrației. Forme de guvernare și funcționare în treizeci și șase de țări*. Iași: Polirom, 2006
4. Sartori G., *Teoria democrației reinterpretată*. Iași: Polirom, 1999
5. Tatar M. I., *Democrație și participare politică*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2021. Disponibil: <https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:0168-ssoar-76200-7> (Accesat 16.03.2023)

BIBLIOGRAFIE SUPLIMENTARĂ

Resurse științifice

1. Aristotel, *Politica*. București: Antet, 1996
2. Dahl R.A., *Poliarhiile. Participare și opoziție*. Iași: Institutul European, 2000
3. Diamond L., *Cum se consolidează democrația*. Iași: Polirom, 2004
4. Fromm E., *Fuga de libertate*. București: TREI, 2016
5. Moșneaga V. (coord.), *Manual de politologie*. Chișinău: CEP USM, 2007
6. Nicolae P., *Egalitatea în drepturi a cetățenilor și nediscriminarea*. București: Universul Juridic, 2010
7. Rawls J., *A theory of justice*, 1999. Disponibil: <https://giuseppicapograssi.files.wordpress.com/2014/08/rawls99.pdf> (Accesat: 18.03.2023)
8. Schmitter Lynn Karl, *Ce este... și ce nu este democrația?* București: Societatea Academică Română, 2002

Resurse online:

1. *Democracy Report 2023: Defiance in the Face of Autocratization*. Disponibil: https://v-dem.net/documents/30/V-dem_democracyreport2023_highres.pdf (Accesat: 09.03.2023)
2. *Diferența dintre democrația directă și democrația indirectă (cu graficul de comparație)*. Disponibil: <https://ro.weblogographic.com/difference-between-direct-democracy> (Accesat: 09.03.2023)
3. *Global state of democracy indices*. Disponibil: <https://www.idea.int/data-tools/tools/global-state-democracy-indices> (Accesat: 24.02.2023)
4. Freedom House. *Expanding freedom and democracy*. Disponibil: www.freedomhouse.org (Accesat: 02.02.2023)
5. *Indicele democrației în 2021 (The Economist)*. Disponibil: <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2021/> (Accesat: 22.03.2022)
6. *Valorile și principiile fundamentale ale democrației*. Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=WHJZdyilCjM> (Accesat: 13.03.2023)

SEMINAR 1 (2 ore)

Etapa 1. Consolidarea cunoștințelor

Forma de activitate: în cinci grupuri

Strategia didactică: *mozaic*

Descrierea activității:

- Discutați în grup unul din cele cinci subiecte ce v-a revenit:
 1. Principiile și formele separării puterilor
 2. Valorile unei democrații autentice
 3. Drepturile și libertățile social-politice
 4. Reglementările internaționale și naționale ce garantează drepturile social-politice
 5. Regula majorității cu respectarea minorității.
- Notați cele mai importante idei care urmează să le prezentați și să le explicați colegelor și colegilor.
- Răspundeți la întrebări.

Etapa 2. Analiză și sinteză

Forma de activitate: individuală

Strategia didactică: *PRES*

Descrierea activității:

- Urmărește videoul realizat de echipa „Cu sens” cu titlul *Limba română în școlile din regiunea transnistreană a Republicii Moldova* (<https://www.youtube.com/watch?v=ac8RRVGSnP4>).
- Expune-ți opinia, în cheia tehnicii *PRES*, cu privire la riscurile în asigurarea democrației atunci când sunt îngrădite unele drepturi și libertăți în raport cu cetățenii și cetățenele Republicii Moldova din regiunea separatistă.

P (unct de vedere)	Expune-ți punctul de vedere.
R (aționament)	Propune un argument/raționament care-ți susține punctul de vedere.
E (xemplu)	Oferă un exemplu pentru clarificarea punctului de vedere.
S (umar)	Fă un rezumat/sinteză a punctului de vedere enunțat.

Etapa 3. Autoevaluare/Autorefecție

Completați Fișa de autoevaluare.

- Achizițiile importante pentru mine sunt...
- Mi-am consolidat convingerea că/despre...
- Rămân întrebări deschise pentru mine...
- În calitate de cetățeană/cetățean a/al Republicii Moldova, voi...

Notă: Fișele de autoevaluare vor fi păstrate în *Portofoliu*.

Etapa 1. Consolidarea cunoștințelor

Forma de activitate: în patru grupuri

Strategia didactică: *sinteză post-lectură*

Descrierea activității: Listați bunele practici extrase din subcapitolul „Sufragiu egal” din *Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directe și raport explicativ* (<https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282002%29023rev2-cor-rom>).

Etapa 2. Analiză și sinteză

Forma de activitate: în trei grupuri

Strategia didactică: *studiu de caz*

Descrierea activității: Studentele și studenții au cercetat și au pregătit din timp, în grup, un studiu de caz concret:

1. „Impactul calității democrației în alegerile prezidențiale din Republica Moldova, 2020

(Maia Sandu vs Igor Dodon)”

2. „Impactul calității democrației în alegerile prezidențiale din SUA, 2020 (Joe Biden vs

Donald Trump)”

3. „Impactul calității democrației în alegerile prezidențiale în Republica Belarus, 2020

(A. Lukașenko vs S. Tihanovskaia)”

Prezentați studiul, respectând etapele:

Pasul 1. Analiza cazului: unde? când? cine?

Pasul 2. Identificarea cauzelor și a circumstanțelor: din ce cauză? cum?

Pasul 3. Formularea clară a trei probleme, soluții abordate de contracandidați și contracandidade, comportamentul în dezbateri etc.

Pasul 4. Analiza soluțiilor identificate de candidați și candidate și a mesajelor electorale

Pasul 5. Argumentarea pro/contra a fiecărei soluții în parte

Pasul 6. Evaluarea consecințelor competiției electorale

Pasul 7. Formularea concluziilor privind cazul analizat în contextul evoluției drepturilor electorale și nondiscriminării din țara dată

Cele trei grupuri vor formula o concluzie generală cu privire la indicele democrației din aceste țări și derapajele existente.

Etapă 3. Autoevaluare/Autorefecție**Completați Fișa de autoevaluare.**

- Achizițiile importante pentru mine sunt...
- Mi-am consolidat convingerea că/despre...
- Rămân întrebări deschise pentru mine...
- În calitate de cetățeană/cetățean a/al Republica Moldova, voi...

LUCRUL INDIVIDUAL* (6 ore)

* *Lucrul individual va fi realizat de fiecare student/studentă sau în grup prin alegerea unui subiect propus sau identificarea unuia potrivit temei. Rezultatele lucrului individual se vor cumula într-un portofoliu și se va face prin mai multe produse: text/eseu argumentativ, proiecte individuale/în grup, prezentări publice în baza studiilor de caz (PPT, alocuțiune, infografic, discurs, videoclip), minidicționarul meu electoral, plan individual de parcurs cetățenesc ș.a.*

- Citește și analizează, în cheia tehnicii SINELG, *Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directoare și raport explicativ* (<https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD%282002%29023rev2-cor-rom>)
Structura SINELG (Sistem Interactiv de Notare pentru Eficientizarea Lecturii și Gândirii)
- Marchează pe text printat sau sintetizează într-un tabel cu:

✓	—	+	?
informația cunoscută (propoziții/paragrafe)	informația cu care nu sunteți de acord	informația nouă	ceea ce nu vă este clar sau necesită documenta- re suplimentară – Ce înseamnă?

– Știam.

– Știam altfel...

– Am aflat!

– Vreau să aflu mai multe!

Unități de conținut

1. Familii de sisteme electorale: majoritare, proporționale, mixte
 - 1.1. Sistemul majoritar
 - 1.2. Sistemul reprezentării proporționale
 - 1.3. Sistemele electorale mixte
2. Elemente ale sistemelor electorale
3. Evoluția sistemului electoral în Republica Moldova

Termeni-cheie

■ <i>sistem electoral</i>	■ <i>sisteme proporționale</i>	■ <i>scrutin</i>
■ <i>prag electoral</i>	■ <i>sisteme mixte</i>	■ <i>proporționalitate</i>
■ <i>sisteme majoritare</i>		

Obiective de referință

- să identifice elementele sistemelor electorale și impactul acestora asupra sistemului de partide și a reprezentativității de gen și etnice;
- să distingă principiile de funcționare ale sistemelor electorale;
- să compare tipurile de sisteme electorale;
- să analizeze caracteristicile și etapele de evoluție ale sistemului electoral din Republica Moldova.

Repere metodologice

I.	Actualizarea cunoștințelor Etapa: începutul prelegerii Forma de activitate: lucru în grup Strategia didactică: <i>vizionarea și analiza unui produs media, tehnica 3-2-1</i> Sarcina: • Vizionați videoul: <i>Cum se împart mandatele în Parlament?</i> https://www.youtube.com/watch?v=OciZ-ctz2zU • Explicați specificul abordărilor utilizate, scriind: - trei termeni-cheie cu referire la cele două metode de repartizare a mandatelor descrise în video. - două date interesante/noi sau neclare cu privire la aceste metode. - o concluzie cu privire la relevanța fiecărei metode în parte. Recomandare metodică: Înainte de vizionare, se recomandă un exercițiu de tip <i>Evocare</i>, pentru a-i motiva pe studenți și studențe și a activa resursele cognitive și emoționale optime. În acest sens, putem întreba: - Cum obișnuiesc să ia o decizie la nivel de grup atunci când opiniile sunt diferite? - Care instrumente sunt mai relevante: cele subiective (îmi place mai mult/ am mai multă încredere etc.) sau cele obiective (matematice, factuale)? Totodată, sarcina în cheia tehnicii 3-2-1 va fi propusă înainte de vizionare, cu explicarea clară a acesteia, iar studențele și studenții vor lua notițe. Vizionarea videoului include și importanta etapă de previzionare, care presupune pregătirea condițiilor tehnice.
II.	Problematizarea unor aspecte din temă prin valorificarea opiniei/atitudinii civice a auditoriului. Etapa: pe parcursul orei Forma de activitate: lucru în grup Strategia didactică: <i>pixuri în pahar</i> Sarcina: • Expuneți-vă opinia cu referire la efectele asupra sistemului politic a alegerii Președintelui/Președintei țării prin vot universal, pe de o parte, și de către Parlament, pe de altă parte. • Raportați la cazul republicii parlamentare. Recomandare metodică: Cadrul didactic pune întrebările: - Care sunt efectele alegerii Președintelui țării prin vot universal asupra sistemului politic? - Care sunt efectele alegerii Președintelui țării de către Parlament asupra sistemului politic? Fiecare studentă și student scrie pe foaie opinia sa. După etapa de scriere, toți pun pixurile în paharul comun. Cadrul didactic extrage câte un pix, iar posesorul/posesoarea acestuia răspunde la întrebare.
III.	Generalizare prin extindere și aplicare în diferite sfere sau contexte de viață ale cursantului și cursantei. Etapa: la finalul orei Forma de activitate: individuală Strategia didactică: <i>PRES</i> Sarcina: Expuneți-vă, în cheia tehnicii <i>PRES</i>, opinia cu privire la faptul că jumătate dintre scrutinele parlamentare organizate au avut caracter anticipat.

1. Familii de sisteme electorale: majoritare, proporționale, mixte

Sistemul electoral este un concept-cheie care definește natura relațiilor stabilite în procesul de desfășurare a alegerilor, în special la etapa de transformare a voturilor alegătorilor și alegătoarelor în mandate ale reprezentanților și reprezentantelor. Totuși ideea sistemului electoral nu trebuie redusă la o simplă „inginerie electorală”, cu impact doar pentru etapa de totalizare a rezultatelor alegerilor. Sistemul electoral este un concept general, care se referă la toate tipurile de alegeri ale reprezentanților și reprezentantelor poporului (naționale, regionale sau locale) desfășurate în societate.

Dicționar de termeni

Sistemul electoral reprezintă un set de reguli stabilite, în baza cărora sunt organizate alegerile și sunt transformate voturile alegătorilor și alegătoarelor în mandate obținute de partide politice, blocuri electorale sau candidate și candidați independenți.

Sistemul electoral configurează designul alegerilor în totalitatea lor, formează caracteristicile reprezentării (teritorială sau ideologică), determină dezvoltarea partidelor și a sistemului de partide, influențează dinamica proceselor parlamentare și a stabilității guvernamentale etc. Prin urmare, pentru a înțelege sistemul politic al unei societăți, trebuie să se ia în considerare și specificul tipului de sistem electoral implementat.

Sistemele electorale propun două modalități reprezentative de bază: ideologică și teritorială. Până la apariția partidelor politice, alegerile se desfășurau după principiul reprezentării teritoriale – reprezentantele și reprezentanții comunităților locale erau aleși să apere interesele cetățenilor și cetățenelor din teritoriul în care au fost mandatați. Apariția partidelor politice a însemnat coagularea cetățenilor/cetățenelor și liderilor/liderelor în grupuri politice, numite **partide**, în funcție de prioritățile și viziunile lor, numite **doctrine** sau ideologii.

În esență, în democrațiile contemporane s-au conturat trei familii de sisteme electorale:

MAJORITARE

reprezentarea teritorială/majoritară prin alocarea mandatului dintr-o circumscripție candidatului sau candidatei cu numărul cel mai mare de voturi

CU REPREZENTARE PROPORȚIONALĂ

reprezentarea doctrinară a electoratului prin alocarea mandatelor proporțional cu voturile primite de partidele politice

MIXTE

o variantă de compromis între cele două forme principale de reprezentare, ce presupune că o parte din locuri se câștigă majoritar, și altele proporțional

Figura 1. Tipologia sistemelor electorale

1.1. Sistemul majoritar

Sistemul majoritar este cel mai vechi mod de alegere a reprezentanților și reprezentanțelor. Vechimea și răspândirea acestui mod de scrutin se datorează simplității sale: într-o circumscripție este declarat ales candidatul sau candidata care obține majoritatea voturilor.

Dicționar de termeni

Circumscripție electorală – unitate electorală administrativă, în care se organizează și se desfășoară alegerile.

Termenul „majoritar” indică metoda prin care, într-o circumscripție electorală, este declarat câștigător fie candidatul/candidata, fie lista de candidați și candidate cărora li s-au acordat cele mai multe voturi, cu sau fără majoritate absolută.

În funcție de tipul „majorității” necesare pentru a învinge, distingem:

Sisteme cu majoritate simplă

- câștigătoarea sau câștigătorul mandatului este persoana care a obținut cele mai multe voturi, fără să fie nevoie de mai mult de 50% din acestea

Sisteme cu majoritate absolută

- un candidat, o candidată (sau o listă de candidați) are nevoie de cel puțin 50%+1 din voturi, pentru a câștiga

Sistemul majorității simple mai este numit, în limba engleză, și „First Past The Post”. Câștigă candidatul sau candidata care are mai multe voturi în comparație cu contracandidații. Acest sistem este folosit pentru alegerile parlamentare în Marea Britanie (nu și în Irlanda de Nord), SUA, Canada și în alte țări care au fost colonii britanice, cum ar fi Republica Ghana, Republica India, Republica Kenya etc. Acest tip de sistem este utilizat în circa 61 de state, mai puțin în Europa.

Exemplu de aplicare a sistemului majorității simple: total voturi – 100.

Candidatul A	22 voturi	
Candidata B	40 voturi	învingătoare
Candidatul C	38 voturi	

Sistemul cu majoritate absolută are drept scop asigurarea unei reprezentativități mai mari pentru câștigător, prin acumularea unei majorități absolute (50% din voturi + un vot). Dacă niciun candidat sau candidată nu are majoritate absolută, atunci se organizează un al doilea tur cu participarea, de regulă, a primilor doi clasai. Acest sistem se aplică cel mai frecvent pentru alegerile prezidențiale în multe țări din întreaga lume, dar și pentru alegerile parlamentare din unele state, precum Republica Turkmenistan, Republica Socialistă Vietnam, Republica Cuba, Republica Haiti, Republica Mali, Republica Islamică Mauritania etc.

Exemplu de aplicare a sistemului cu majoritate absolută: total voturi – 100.

	Turul I	Turul II	
Candidata A	22 voturi		
Candidatul B	40 voturi	55	învingător
Candidata C	38 voturi	45	

Sistemele majoritare mai pot fi clasificate după tipul de circumscripție în care au loc alegerile, și anume în:

Circumscripții electorale uninominale

- În astfel de circumscripții este ales un mandat (uninominal). De exemplu, dacă în Republica Moldova alegerile parlamentare s-ar organiza potrivit sistemului majoritar uninominal, atunci se vor constitui 101 circumscripții uninominale, conform numărului de mandate de deputat.

Circumscripții electorale plurinomiale

- În cadrul unei circumscripții sunt aleși mai mulți reprezentanți și reprezentante. De regulă, e vorba de alegerea unei liste de partid, conform numărului de mandate din circumscripția respectivă. Lista care obține cele mai multe voturi ia toate mandatele.

Sistemele majoritare se caracterizează prin:

- *simplitate*, sub aspectul aplicării și înțelegerii acestora atât pentru alegători și alegătoare, cât și pentru concurenții electorali;
- *promovarea pozițiilor politice moderate* – scrutinul majoritar obligă partidele să fie moderate și să evite adoptarea unor poziții extreme în programul electoral și comportamentul lor;
- *stimularea bipartidismului* – scrutinul majoritar nu poate provoca constituirea unui sistem de două partide, dar îl poate susține și consolida;
- *crearea condițiilor favorabile pentru o guvernare stabilă* – în cazurile unui sistem bipartid, scrutinul majoritar permite crearea unui guvern stabil, format de un singur partid, în locul unor coaliții fragmentate;
- *legătura strânsă dintre alegători, alegătoare și persoana aleasă* – sistemul majoritar permite alegătorilor și alegătoarelor să voteze pentru un anumit candidat sau candidată din circumscripția sa, și nu pentru o listă de candidați și candidate, propusă de un partid politic. Alegătorii și alegătoarele cunosc persoana pe care au votat-o;
- *subreprezentarea sau lipsa reprezentării minorităților naționale* – în special, e vorba de minoritățile etnice care nu locuiesc compact;
- *imposibilitatea asigurării unei reprezentări echitabile pentru femei*, după exemplul cotelor de gen aplicate pe listele de partid;
- *doar voturile exprimate în favoarea candidatei sau candidatului câștigător contează*, ceea ce înseamnă că un număr mare de alegători și alegătoare nu au reprezentanță în Parlament. Teoretic, într-o circumscripție cu 10 candidați și candidate care au acumulat fiecare câte un număr aproape egal de voturi, câștigătorul sau câștigătoarea ar putea fi cel/cea care are $10\% + 1$ din voturi, iar restul, circa 90% din voturi, vor fi irosite (în cazul sistemului cu majoritate simplă).

1.2. Sistemul reprezentării proporționale

Sistemul reprezentării proporționale reflectă proporționalitatea dintre distribuția voturilor și cea a mandatelor. Utilizarea acestui sistem are drept scop distribuirea mandatelor proporțional voturilor acumulate de concurenți. Într-o abordare matematică pură, acumularea a 15% din voturile alegătorilor și alegătoarelor ar presupune obținerea a 15% din mandate.

În cadrul sistemului proporțional, concurenții principali sunt partidele, care prezintă o listă de candidați și candidate electoratului din fiecare circumscripție electorală. Candidatele sau candidații câștigători sunt selectați de pe liste în ordinea înscrierii în acestea. Sistemele cu reprezentare proporțională, sub diferite forme, sunt foarte răspândite în Europa.

Sistemul proporțional, din punctul de vedere al modului de completare a listei de candidați, poate fi subdivizat în două grupuri: cu *liste închise* și cu *liste deschise de partid*.

Reprezentare proporțională cu liste închise de partid

- **Sistemele proporționale cu listele închise** reprezintă cea mai simplă formă de sisteme proporționale, care presupune votarea de către alegători și alegătoare pentru un partid dintr-un șir de partide înscrise în buletinul de vot. Votând partidul, alegătorul și alegătoarea alege o listă de candidați și candidate aprobată de organul central al partidului. Alegătorul, alegătoarea nu poate influența repartizarea în listă a acestora. În baza distribuției voturilor, partidele obțin un număr de mandate, iar ordinea candidaților și candidatelor în listele de partid determină cine obține aceste mandate. Ca exemplu servește sistemul electoral din Republica Moldova din alegerile parlamentare.

Reprezentare proporțională cu liste deschise de partid

- Sistemele proporționale cu liste deschise reprezintă o versiune mai sofisticată a sistemului proporțional. Ea diferă de reprezentarea cu liste închise într-un aspect important: structura buletinului de vot. Alegătorii și alegătoarele pot vota nu doar pentru un anumit partid, dar și pentru candidații, candidatele din lista înaintată de concurentul respectiv. În acest fel, alegătorii și alegătoarele pot decide care candidați și candidate anume pot fi înaintați/înaintate pe primele poziții eligibile și care nu. Expresia preferințelor poate să fie atât opțională, cât și obligatorie.

Reprezentarea proporțională pe liste închise de partid nu exclude prezența candidaților independenți în buletinele de vot de rând cu partidele politice.

Sistemele cu reprezentare proporțională funcționează în baza diferitelor formule electorale, care pot fi divizate în două categorii mari¹:

Cel mai mare rest

- numărul de voturi acumulate de fiecare partid se împarte cu o cotă care reprezintă numărul de voturi necesare pentru a obține un mandat. Principalele modalități de calculare a cotei este cota Hare și Droop

Cea mai mare medie

- numărul de voturi obținute de fiecare partid este împărțit succesiv printr-un set de divizori. Setul de divizori folosit variază – principalii divizori sunt d'Hondt și SainteLague

Sistemele reprezentării proporționale se caracterizează prin:

- *rolul decisiv al partidelor politice* reprezentarea proporțională reflectă mai mult orientarea politică, ideologiile și mai puțin persoanele publice și candidatele/candidații independenți;
- *transformarea „justă/echitabilă” a voturilor exprimate la alegeri în mandate în Parlament* – ponderea voturilor exprimate poate fi proporțională ponderii mandatelor distribuite;
- *dezvoltarea unui sistem multipartid*, care permite includerea și a partidelor mai mici;
- *crearea condițiilor pentru guverne de coaliție*, bazate pe acorduri de împărțire a puterii, care prevăd compromisuri, și nu soluții de tip „sau-sau” la provocările politice;

¹ Pentru mai multe detalii, a se consulta M. Bakken, A. Sorescu, *Proiectarea sistemului electoral în Republica Moldova*. Chișinău: Asociația Promo-LEX, 2017, p. 21-30, p. 44-46. Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2017/05/sistem_electoral_RO_web.pdf (Accesat: 23.01.2023).

- *posibila fragmentare politică* – accederea în Parlament a mai multor partide cu susținere minimă ar crea condiții pentru apariția crizelor politice și formarea îngreunată a unor guverne stabile;
- *implementarea mecanismului „prag electoral”*. Scopul introducerii unui procent de voturi obligatoriu de obținut pentru a accede în Parlament este de a reduce riscul fragmentării politice. De exemplu, în Republica Moldova, partidele politice trebuie să obțină minimum 5% din voturi;
- *ne-asigurarea unei legături directe între alegători/alegătoare și parlamentari/parlamentare*. Acesta este un lucru specific țărilor care utilizează liste de partid închise într-o singură circumscripție electorală națională. Respectiv, alegătorii și alegătoarele nu au nicio influență asupra alegerii candidaților/candidatelor și nu există nicio garanție că parlamentarii și parlamentarele vor reprezenta diferite regiuni ale țării;
- *promovarea reprezentării diferitelor grupuri din societate*. Pentru a atrage alegătorii și alegătoarele, partidele politice sunt încurajate să prezinte o listă variată de candidați și candidate care să reflecte structura populației, de exemplu, bărbați/femei, tineri/bătrâni, populația rurală/urbană, grupuri etnice/religioase/de rasă etc. În general, scrutinul reprezentării proporționale este considerat mai „prietenos” principiului incluziunii electorale, el facilitând accesul grupurilor subreprezentate. În special, sistemele proporționale pe liste de partid permit promovarea femeilor în poziții alese prin utilizarea cotelor de gen.

Codul electoral al Republicii Moldova

Articolul 68

„(3) Listele candidaților pentru alegerile parlamentare și locale se întocmesc respectându-se cota minimă de reprezentare de 40% pentru ambele sexe. Poziționarea candidaților pe liste se face conform formulei: minimum patru candidați la fiecare zece locuri.”

1.3. Sistemele electorale mixte

Aceste sisteme au fost implementate din dorința de a valorifica avantajele celor două sisteme electorale de bază, minimizând dezavantajele. Nevoia de a găsi un sistem electoral depotrivă operațional și just a dus la căutarea unor soluții care să îmbine, pe cât este posibil, avantajele fiecăruia dintre cele două mari familii de sisteme și, desigur, care să înlăture, în limita posibilităților tehnice, neajunsurile. Totuși, la modul practic, s-a demonstrat că nu poți elabora un sistem electoral perfect. Or, odată cu preluarea punctelor forte, are loc transferul firesc și al punctelor slabe de la un sistem la altul.

Sistemele electorale mixte sunt, de asemenea, relativ bine reprezentate în Europa, fiind utilizate pentru alegerea adunărilor naționale în Republica Federală Germania și Ungaria. De altfel, Germania este țara unde sistemul mixt a început să fie utilizat de la jumătatea secolului al XX-lea, fiind aplicat continuu până în prezent. Numărul statelor cu astfel de abordare a crescut după prăbușirea sistemului socialist, multe democrații nou-create au utilizat, la anumite etape, sistemul electoral mixt, însă majoritatea – pentru perioade scurte de timp. Ne referim la Georgia, Republica Lituania, Federația Rusă, Ucraina, Republica Bulgaria etc. Sistemele electorale combină caracteristicile unui sistem majoritar cu cele ale unui sistem proporțional, astfel încât fiecare alegător și alegătoare are la dispoziție 2 voturi: unul pe care îl acordă unui candidat sau candidate și unul pe care îl acordă unei liste de partid.

Există două tipuri de sisteme electorale mixte: *paralel* și *mixt proporțional* (numit și mixt cu compensare).

Sisteme mixte „paralele”

- Cele două tipuri de alegeri sunt detașate și distincte și nu depind una de alta la distribuirea mandatelor. Cu alte cuvinte, o parte din parlamentare și parlamentari sunt aleși în conformitate cu regulile majorității/pluralității, iar altă parte – în conformitate cu reprezentarea proporțională. Sistemele paralele sunt utilizate pe tot globul. Exemplele includ state precum: Principatul Monaco, Georgia, Republica Lituania și Ucraina în Europa; Republica Federală Democratică Nepal, Republica Islamică Pakistan, Republica Tadjikistan, Republica Kazahstan și Regatul Thailandei în Asia; Republica Guineea, Republica Senegal și Republica Sudan pe continentul african.

Sisteme mixt proporționale

- Se combină rezultatele celor două tipuri de alegeri, iar distribuirea mandatelor pentru candidații și candidatele de pe listă depinde de: numărul de voturi acumulate de lista de partid și rezultatele în circumscripțiile uninominale (vot majoritar). De regulă, este vorba de modul în care mandatele oferite în componenta proporțională sunt folosite pentru a compensa disproporționalitatea produsă în componenta majoritară a sistemului. Dacă un partid politic câștigă 20% din voturi, dar numai 5% din numărul de mandate în cadrul regulilor majoritare, acestuia i se acordă mandate suplimentare din componenta proporțională, pentru a compensa decalajul. Este cazul Republicii Federale Germania, Noii Zeelande etc.

Sistemele electorale mixte au următoarele caracteristici:

- oferă alegătorilor și alegătoarelor posibilitatea de a-și da votul atât pentru o candidată sau un candidat individual, cât și pentru un partid politic;
- asigură reprezentarea geografică (teritorială) și o relație strânsă între alegători/alegătoare și parlamentari/parlamentare datorită faptului că alegerile se desfășoară în circumscripții electorale uninominale;
- au un mod de distribuire a mandatelor în cazul sistemului paralel relativ ușor de înțeles. De cealaltă parte, sistemul mixt proporțional este mai complicat, în general;
- oferă șanse mai mari partidelor mici, care pot avea dificultăți în câștigarea unui mandat în componenta majoritară/pluralistă;
- în Parlament pot fi două tipuri de reprezentante și reprezentanți – cei aleși în circumscripțiile uninominale, care se concentrează asupra problemelor locale, și cei aleși prin reprezentare proporțională, care acordă prioritate problemelor naționale.

Reține!

Principala diferență dintre sistemele electorale mixte, *paralele* și *proporționale*, este că, în cazul celui dintâi, cele două sisteme combinate sunt distincte și nu depind unul de celălalt, iar în cazul celui din urmă, sistemele combinate sunt interdependente.

Adoptarea unui sistem electoral de către un stat depinde de tradițiile istorice, sistemul de partide și cultura politică. Nu există prevederi legale referitoare la sistemul electoral preferat, însă se recunoaște, în general, că un sistem electoral trebuie să contribuie la: *reprezentarea echitabilă a tuturor cetățenilor și cetățenelor; egalitatea între bărbați și femei; asigurarea drepturilor minorităților și persoanelor cu dizabilități; încurajarea partidelor politice; facilitarea formării unor guverne stabile și eficiente; promovarea opoziției și a controlului parlamentar* etc.

2. Elemente ale sistemelor electorale

Potrivit experților¹, sistemul electoral cuprinde următoarele componente distincte:

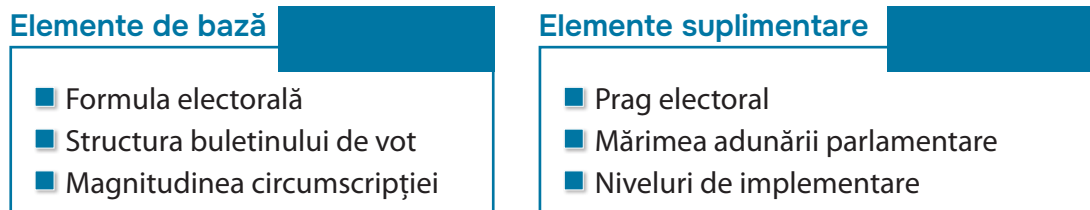

Figura 2. Componentele sistemului electoral

Formula electorală este variabila unui sistem electoral care se referă la transformarea matematică a voturilor în mandate. Din acest punct de vedere, avem formule majoritare și formule proporționale. Formula majoritară este împărțită în cea de majoritate absolută, care presupune ca învingătorul să primească cel puțin 50% + 1 din voturi, și cea de majoritate relativă, în care câștigătorul primește mai multe voturi decât ceilalți concurenți. Pe de altă parte, conform formulei proporționale, procentajul voturilor primite de concurenții electorali se va reflecta în numărul de mandate obținute. Dacă un partid acumulează 25% din voturi, acesta are dreptul la aproximativ 25% din numărul de mandate.

Structura buletinului de vot se referă la opțiunile pe care alegătorii și alegătoarele le pot evidenția atunci când își dau votul. În cadrul anumitor sisteme electorale, buletinul de vot cere alegătorilor și alegătoarele să voteze pentru partide politice (candidați colectivi), în timp ce, în altele, alegătorii și alegătoarele aleg candidate și/sau candidați independenți. În plus, unele sisteme impun alegătorilor și alegătoarele să facă o singură alegere (de exemplu, să aleagă o listă de partid), în timp ce altele prevăd un sistem prin care electoratul își poate exprima anumite preferințe (de exemplu, să aranjeze, în ordinea descrescătoare a preferinței, toți candidații individuali și candidatele individuale din circumscripția electorală respectivă).

Magnitudinea circumscripției are legătură cu numărul de reprezentante și reprezentanți aleși dintr-o circumscripție electorală. Fiecare circumscripție electorală trebuie să aleagă minimum un reprezentant/o reprezentantă. Pe de altă parte, numărul maxim de reprezentante și reprezentanți aleși sau este egal cu numărul total de mandate disponibile (cum ar fi cazul alegerilor parlamentare din Republica Moldova).

În același timp, în situația sistemelor majoritare contează ca în spatele mandatelor să fie un număr comparabil de alegători și alegătoare. Delimitarea clară și obiectivă a hotarelor circumscripțiilor este o condiție fundamentală pentru asigurarea principiului egalității puterii electorale.

Gerrymandering-ul reprezintă o tehnică de manipulare politică, prin care circumscripțiile se delimitează astfel încât să promoveze victoria electorală a unui partid (sau grup) specific².

La aceste trei elemente distincte de bază, se adaugă și **pragul electoral**, folosit pentru a limita fragmentarea într-o adunare (Parlament, Consiliu local etc.), care poate lăsa voturile exprimate pentru partidele mici fără reprezentanți/reprezentante și, astfel, să reducă proporționalitatea rezultatelor.

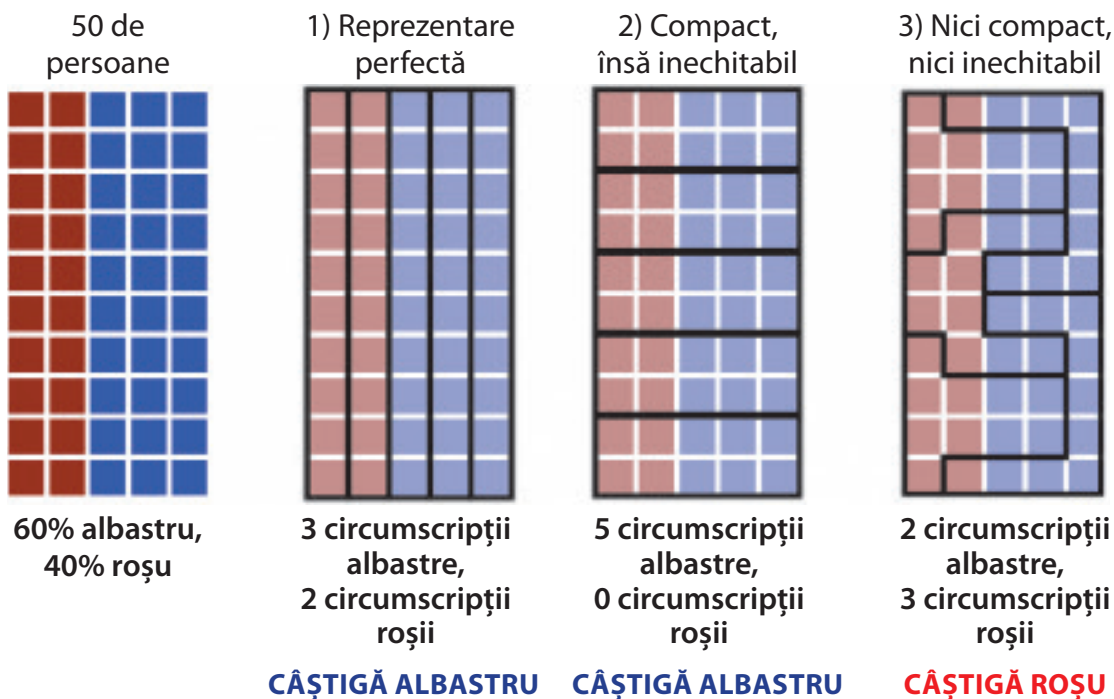
În mod similar, și **mărimea legislativului** poate afecta proporționalitatea – cu cât este mai mică adunarea reprezentanților, cu atât rezultatele ar putea fi mai puțin proporționale.

În fine, unele sisteme electorale funcționează pe mai multe **niveluri**, cel mai evident exemplu fiind sistemul mixt, în care o parte din reprezentanți sunt aleși într-un nivel majoritar și,

¹ Pentru mai multe detalii, vezi M. Bakken, A. Sorescu, *Proiectarea sistemului electoral în Republica Moldova*. Chișinău: Asociația Promo-LEX, 2017, p. 11-12. Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2017/05/sistem_electoral_RO_web.pdf (Accesat: 23.01.2023)

² Figură adaptată după Christopher Ingraham, *This is the best explanation of gerrymandering you will ever see*. The Washington Post, March 1, 2015. Disponibil: <https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2015/03/01/this-is-the-best-explanation-of-gerrymandering-you-will-ever-see/> (Accesat: 02.02.2023)

Trei modalități diferite de a diviza 50 de persoane în 5 circumscripții

respectiv, la un nivel de reprezentare proporțională.

3. Evoluția sistemului electoral din Republica Moldova

Republica Moldova este un stat suveran și independent, în care suveranitatea națională aparține poporului, care o exercită în mod direct și prin organele sale reprezentative. Pentru delegarea reprezentanților, statul organizează patru tipuri de alegeri: **parlamentare, pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova, regionale și locale**. Organizarea și desfășurarea alegerilor este reglementată de *Constituția Republicii Moldova, Codul electoral, Legea privind partidele politice*, altă legislație conexasă relevantă.

Alegerile parlamentare. Organul reprezentativ suprem al poporului Republicii Moldova și unica autoritate legislativă a statului este Parlamentul, în componența de 101 deputați și deputate, aleși/alese prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, pentru un mandat de patru ani.

Primele alegeri parlamentare în Republica Moldova s-au desfășurat la 27 februarie 1994. Ultimul scrutin, cel din 11 iulie 2021, în cadrul căruia a fost ales Parlamentul de legislatura a XI-a, a fost al 10-lea scrutin de tip parlamentar și al 5-lea cu caracter anticipat (mandatul s-a încheiat înainte de termen).

Toate scrutinele, cu excepția alegerilor din 24 februarie 2019 care s-au desfășurat în baza sistemului electoral mixt, au fost organizate și desfășurate în condițiile sistemului reprezentării proporționale, cu liste închise de partid într-o singură circumscripție națională. În perioada sovietică, până la obținerea independenței, reprezentanții în forul legislativ se alegeau în cadrul scrutinului majoritar.

Potrivit experților¹, cauza trecerii de la sistemul majoritar la cel proporțional a constat în faptul că, pe de o parte, fragmentarea excesivă a Parlamentului ales în 1990 era pusă pe seama scrutinului majoritar, iar pe de alta, scrutinul proporțional era mai potrivit pentru organizarea alegerilor în condițiile în care regiunea transnistreană nu se afla sub controlul autorităților constituționale.

¹ M. Cernencu, I. Boțan, *Evoluția pluripartitismului pe teritoriul Republicii Moldova*. Chișinău: ADEPT, 2009, p. 49.

Alegerile pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova. Președintele reprezintă statul și este garantul suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a țării. În perioadele 1991-2000 și 2016-prezent, șeful statului s-a ales prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, pentru un mandat de patru ani. În intervalul 2000-2016, în rezultatul modificării Constituției, Președintele Republicii Moldova a fost ales de către Parlament.

Astfel, Republica Moldova este una parlamentară, însă Președintele statului este ales prin vot universal. Chiar dacă atribuțiile Președintelui Republicii Moldova sunt limitate, competiția electorală pentru această funcție determină o mobilizare sporită a electoratului¹. Primele alegeri ale Președintelui s-au desfășurat pe 8 decembrie 1991. În cadrul alegerilor prezidențiale din 1 (15) noiembrie 2020, a fost ales al șaselea șef al statului².

Pentru alegerile prezidențiale este utilizat un sistem electoral majoritar – scrutin în două tururi, fiind necesară acumularea unei majorități absolute (50% din voturi + un vot). Dacă niciun candidat nu deține majoritatea absolută, atunci se organizează un al doilea tur, cu participarea primilor doi clasaiți în primul tur de scrutin.

În cadrul **alegerilor locale** sunt alese prin vot universal autoritățile administrațiilor publice de nivelurile I și II, exceptând președintele/președinta de raion, care este ales/aleasă de către consiliile raionale. Autoritățile deliberative (consilierii și consilierele în consiliile raionale, orășenești/municipale și satești/comunale) sunt alese prin sistemul reprezentării proporționale pe liste închise de partid. Pe când autoritățile executive (primarii, primarele orașelor/municipiilor și satelor/comunelor) se aleg în cadrul unui scrutin în două tururi.

Primele alegeri locale generale în Republica Moldova au avut loc în 1995. La scrutinul din 20 octombrie 2019, au fost aleși pentru un mandat de patru ani 898 de primari și primare, 10 472 consilieri și consilieri locali, 1 108 consilieri și consilieri raionali și municipali.

Alegerile regionale se referă strict la scrutinele organizate pentru alegerea deputaților și deputatelor în Adunarea Populară a UTA Găgăuzia și pentru alegerea Guvernatorului/Guverna-toarei (Bașcanului/Başcanei) autonomiei. În ambele cazuri este utilizat sistemul electoral majoritar. Particularitățile organizării și desfășurării alegerilor regionale se stabilesc prin actele normative aprobate de Adunarea Populară a Găgăuziei, în conformitate cu prevederile Legii nr. 344/1994 privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri) și ale Codului electoral al Republicii Moldova.

Maia Sandu, Președinta Republicii Moldova, la învestirea în funcție, 24.12.2020

Dicționar de termeni

Alegerile locale – alegerea primarilor/primarelor orașelor (municipiilor), satelor (comunelor) și a consilierelor și consilierilor în consiliile raionale, orășenești (municipale) și satești (comunale) prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat, pentru un mandat de patru ani.

Alegerile regionale – alegeri organizate în Unitatea Teritorială Autonomă Găgăuzia pentru funcția de Guvernator (Bașcan) al Găgăuziei, pentru Adunarea Populară a Găgăuziei, precum și referendumurile pe probleme care țin de competența Găgăuziei³.

¹ Misiunea Promo-LEX de observare a alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova din 1 (15) noiembrie 2020. Raport final. Chișinău: Asociația Promo-LEX, 2021, p. 13. Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2021/02/Raport-Final_MO-Promo-LEX_2020.pdf (Accesat: 24.01.2023).

² <https://www.presedinte.md/rom/biography> (Accesat: 24.01.2023)

³ Codul electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 8.12.2022. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 426-427 din 23.12.2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134589&lang=ro (Accesat: 14.03.2023)

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

Documente normative

1. *Codul electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 8.12.2022*. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 426-427 din 23.12.2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134589&lang=ro (Accesat: 14.03.2023)

Resurse științifice

1. *Aviz comun privind proiectul Codului electoral aprobat de Consiliul Alegerilor Democratice în cadrul celei de-a 74-a ședințe* (Veneția, 20 octombrie 2022). Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2022/11/Aviz-comun_Comisia-de-la-Venetia_OSCE_ODIHR-ROM_final.pdf (Accesat: 22.02.2023)
2. Bakken Mette, Sorescu Adrian, *Proiectarea sistemului electoral în Republica Moldova*. Chișinău: Asociația Promo-LEX, 2017. Disponibil: / https://promolex.md/wp-content/uploads/2017/05/sistem_electoral_RO_web.pdf (Accesat: 23.01.2023)
3. *Cum se împart mandatele în Parlament?*
Disponibil: (<https://www.youtube.com/watch?v=OciZ-ctz2zU>)

BIBLIOGRAFIE SUPLIMENTARĂ

Resurse științifice

1. *Electoral System Design: The New International IDEA Handbook*. Stockholm: International IDEA, 2008. Disponibil: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/electoral-system-design-the-new-international-idea-handbook.pdf> (Accesat: 22.01.2023)
2. Cernencu M., Boțan I. *Evoluția pluripartitismului pe teritoriul Republicii Moldova*. Chișinău: ADEPT, 2009.
3. Lijphart Arend, *Sisteme electorale și sisteme de partide: un studiu despre douăzeci și șapte de democrații: 1945-1990*. Cluj-Napoca: CA Publishing, 2010. Disponibil: http://ca-publishing.ro/sites/default/files/preview_sisteme_electorale_si_sisteme_de_partide.pdf (Accesat: 12.03.2023)
4. *Opinie comună pentru Republica Moldova cu privire la proiectele de legi pentru modificarea și completarea unor acte legislative (sistemul electoral pentru alegerea parlamentului)*, adoptată de Comisia de la Veneția la cea de-a 111-a sesiune plenară (Veneția, 16-17 iunie 2017). Disponibil: <https://promolex.md/wp-content/uploads/2017/06/RO-Opinia-Comisiei-de-la-Venetia-2017.pdf> (Accesat: 20.01.2023)
5. *Misiunea Promo-LEX de observare a alegerilor pentru funcția de Președinte al Republicii Moldova din 1 (15) noiembrie 2020*. Raport final. Chișinău: Asociația Promo-LEX, 2021. Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2021/02/Raport-Final_MO-Promo-LEX_2020.pdf (Accesat: 24.01.2023)
6. Tăbârță Ion, *Schimbarea sistemului electoral al Republicii Moldova – impactul asupra sistemului politic moldovenesc*. Chișinău: IDIS Viitorul, 2017
7. Pierre Martin, *Sistemele electorale și modurile de scrutin*. București: Regia Autonomă Monitorul Oficial, 1999

Sitografie

1. www.cec.md
2. <https://alegeliber.md/>
3. <https://promolex.md/?lang=ro>
4. www.idea.int/data-tools/question-view/130357

SEMINAR 1 (2 ore)

1) Avantajele și dezavantajele sistemelor electorale

2) Efectele sistemelor electorale asupra incluziunii grupurilor subreprezentate

Etapa 1. Consolidarea cunoștințelor

Forma de activitate: în pereche

Strategia didactică: *Graficul T*

Descrierea activității:

- Analizați, în pereche, cele trei familii de sisteme electorale:
 - majoritare;
 - cu reprezentare proporțională;
 - mixte.
- Identificați minimum trei avantaje și trei dezavantaje pentru fiecare familie.

Etapa 2. Analiză și sinteză

1. Forma de activitate: în grupuri a câte trei-patru persoane

Strategia didactică: *diagrama Venn*

Descrierea activității 1:

- Comparați cele trei sisteme electorale în cheia *diagramei Venn*.

Recomandare metodică

În exercițiul de **comparare a sistemelor electorale** se va ține cont de următoarele axiome:

Nu există sisteme electorale perfecte

Nu există sisteme electorale „rele” și „bune”

Există sisteme electorale care se pliază mai organic pe specificul sistemului social-politic

Există sisteme electorale care pot mai eficient să soluționeze problemele existente și să facă față provocărilor

2. Forma de activitate: individuală

Strategia didactică: *jurnal dublu*

Descrierea activității 2:

- Analizează efectele sistemelor electorale asupra incluziunii grupurilor subreprezentate luând ca reper „Opinia” elaborată în comun de către Comisia de la Veneția și Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului, în anul 2017 (<https://promolex.md/wp-content/uploads/2017/06/RO-Opinia-Comisiei-de-la-Venetia-2017.pdf>)
- Identifică principalele argumente ce au fundamentat concluziile experților.
- Selectează unul dintre subpunctele capitolului „Analiză și recomandări”. Expune-ți opinia pe marginea acestuia, în cheia tehnicii *jurnal dublu*:
 - Reprezentarea minorităților naționale, Găgăuzia*
 - Transnistria*
 - Reprezentarea femeilor*
 - Alegătorii și alegătoarele din afara țării.*

Recomandare metodică

Pentru realizarea analizei, articolele din „Opinia” pot fi printate în prealabil, iar textul organizat în tabel, în formatul tehnicii *jurnal dublu* (secvența/comentariu).

După comentarea individuală în scris, discutați în plen, dezbătând și completându-vă reciproc.

Etapa 3. Autoevaluare/Autorefecție**Completați Fișa de autoevaluare.**

- Achizițiile importante pentru mine sunt...
- Mi-am consolidat convingerea că/despre...
- Rămân întrebări deschise pentru mine...
- În calitate de cetățeană/cetățean a/al Republicii Moldova, voi...

LUCRUL INDIVIDUAL * (4 ore)

- Analizează *Codul electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 8.12.2022*. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 426-427 din 23.12.2022.
- Identifică sistemele electorale reglementate în Republica Moldova.

Alegerile și tipologia acestora în Republica Moldova

Unități de conținut

1. Conceptul și principiile alegerilor
2. Dreptul de a alege și de a fi ales
3. Alegerile parlamentare și atribuțiile Parlamentului/Președintelui Republicii Moldova
4. Alegerile prezidențiale și atribuțiile Președintelui Republicii Moldova
5. Alegerile regionale și locale și atribuțiile autorităților
6. Referendumul

Termeni-cheie

■ <i>alegeri</i>	■ <i>drept de a alege</i>	■ <i>organ eligibil</i>
■ <i>alegeri directe</i>	■ <i>drept de a fi ales</i>	■ <i>referendum</i>
■ <i>alegeri indirecte</i>	■ <i>corp electoral</i>	

Obiective de referință

- să identifice principiile alegerilor;
- să distingă condițiile dreptului de a alege și de a fi ales;
- să cunoască specificul legal al desfășurării alegerilor în Republica Moldova;
- să descrie caracteristicile distinctive ale alegerilor parlamentare, prezidențiale și locale;
- să compare alegerile locale cu cele parlamentare;
- să argumenteze necesitatea referendumurilor în societatea democratică.

Repere metodologice

I.	Actualizarea cunoștințelor Etapa: începutul prelegerii Forma de activitate: individuală Strategia didactică: <i>scrierea liberă (free writing)</i> Sarcina: Dezvoltă enunțul „<i>Suveranitatea națională în înțelegerea mea reprezintă...</i>”, scriind, timp de 3 min., toate ideile pe care le ai. Recomandare metodică: Se prezintă câteva idei fără a fi evaluate și se înscriu pe tablă, pe un poster sau flipchart, revenind la acestea pe durata prelegerii.
II.	Problematizarea unor aspecte din temă prin valorificarea opiniei/atitudinii civice a auditoriului. Etapa: pe parcursul orei Forma de activitate: frontală Strategia didactică: <i>analiza și interpretarea hărții</i> Sarcina: Analizați <i>Figura 2. Cronologia votului acordat femeilor în lume</i>. - Identificați țările aflate la extreme: cea dintâi și cea din urmă care a acordat femeilor dreptul de a alege și de a fi alese. - Expuneți-vă opinia cu privire la diferențele cronologice semnificative pe diferite continente și în diverse țări. Recomandare metodică: Pe harta propusă este încercuit anul 1938, când femeile din spațiul românesc au putut să-și exercite, pentru prima dată, dreptul la vot la alegerile locale. Se va încuraja discuția cu privire la această precizare cu referire la contextul social-politic.
III.	Generalizare prin extindere și aplicare la diferite sfere și contexte de viață ale cursantului și cursantei. Etapa: la finalul prelegerii Forma de activitate: frontală Strategia didactică: <i>discuție</i> Sarcina: Expuneți-vă opinia cu privire la faptul dacă denumirea limbii (româna) și demararea procesului de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană trebuiau supuse unui referendum constituțional în anul 2022. Recomandare metodică: Cadrul didactic va explica procedura prin care au fost luate aceste decizii. De exemplu, în cazul limbii române – prin votul majorității parlamentare și promulgarea de către Președinta Maia Sandu a <i>Legii pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale</i> (Hotărârea nr. 36/2013 privind interpretarea art. 13 alineatul (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova; Hotărârea nr. 4/2021 pentru controlul constituționalității Legii nr. 234/2020 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, paragrafele 37 și 38).

1. Conceptul și principiile alegerilor

Una dintre cele mai vechi instituții ale societății umane este cea a alegerilor. În epoca contemporană, alegerea este cea mai firească modalitate prin care poporul participă la luarea deciziilor politice, asigurând unul dintre pilonii regimului democratic.

Constituția Republicii Moldova, în art. 2 alin. (1), stabilește că poporul este unicul titular al suveranității naționale, „care o exercită direct și prin organele sale reprezentative”¹. Prin suveranitate națională se are în vedere puterea de stat care aparține poporului, iar ceea ce transmite organelor reprezentative este doar exercițiul acesteia. Voința poporului se formează din voințele concordate ale majorității cetățenilor. Rezultanta voturilor este considerată expresia voinței poporului.

La baza democrației statului sunt stabilite „două reguli fundamentale: reprezentativitatea, care implică eligibilitatea, și participarea directă. Reprezentativitatea se asigură prin alegeri, iar participarea directă – prin referendum”².

Dicționar de termeni

„**Alegerile** – acțiune prin care cetățenii selectează și desemnează prin vot, în conformitate cu anumite proceduri, persoanele care urmează să facă parte din organele de conducere ale unui stat, unitate teritorial-administrativă sau ale unei organizații sau partid politic, sau un organ colegial”³.

Codul electoral al Republicii Moldova reglementează alegerile în Parlament, pentru funcția de Președintă/Președinte al/a Republicii Moldova, în autoritățile administrației publice locale, precum și referendumurile. Suplimentar, legea stabilește și alegeri regionale – alegeri organizate în unitatea teritorială autonomă Găgăuzia, pentru funcția de Guvernator/Guvernatoare al/a Găgăuziei și pentru Adunarea Populară a Găgăuziei.

În statele cu regim democratic de guvernare, alegerile, ca mecanism pentru constituirea organelor puterii publice, se disting prin câteva trăsături specifice:

- ✓ *au ca obiect desemnarea celor care vor conduce de către cei/cele care vor fi conduși/condușe și recunoașterea lor oficială.* Prin intermediul alegerilor, poporul își selectează reprezentantele și reprezentanții. Mandatul încredințat le transmite împuterniciri de realizare a suveranității, fiind criteriul principal al democrației politice;
- ✓ *reflectă tendințele politice din societate, constituind barometrul vieții politice al acesteia.* Rezultatele alegerilor reflectă măsura de influență a acestor forțe politice și aspirațiile alegătorilor și alegătoarelor;
- ✓ *sunt un instrument de conferire sau retragere a legitimității puterilor publice,* în contextul în care forțele politice alternează la guvernare, la intervale mai mari sau mai mici de timp;
- ✓ *asigură comunicarea între aleși/alese și alegători/alegătoare.*

Alegerile se desfășoară în baza unor principii, a unor standarde general acceptate, fundamentale, care reflectă natura democratică a acestora. Principiile electorale formează un sistem de proceduri și garanții care asigură desfășurarea unor alegeri transparente, corecte, care au la bază pluralismul politic și sunt reflectate atât într-o serie de acte internaționale, cât și naționale.

¹ *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 1 din 12.08.1994. Data intrării în vigoare: 27.08.1994. Republicat în: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 78/140 din 29.03.2016 (cu modificările și completările ulterioare)

² I. Deleanu, *Instituții și proceduri constituționale*. Arad: Servo-Sat, 2001, p. 279.

³ S. Tămaș, *Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică*. București: Șansa, 1996, p. 21.

Declarația universală a drepturilor omului (1948)

Articolul 21

„(3) Voința poporului este baza puterii de stat, această voință trebuie să fie exprimată prin alegeri oneste, care trebuie să aibă loc periodic, prin sufragiu universal egal și prin vot secret sau după o procedură echivalentă care să asigure libertatea votului.”

Pactul internațional cu privire la drepturile politice și civile (1966)

Articolul 25

„Orice cetățean are dreptul și posibilitatea...

b) de a alege și de a fi ales în cadrul unor alegeri periodice, oneste, cu sufragiu universal și egal și cu scrutin secret, asigurând exprimarea liberă a voinței alegătorilor.”

Convenția europeană a drepturilor omului (1950)

Articolul 3 din Protocolul nr. 1 Dreptul la alegeri libere

„Înaltele Părți contractante se angajează să organizeze, la intervale rezonabile, alegeri libere cu vot secret, în condițiile care asigură libera exprimare a opiniei poporului cu privire la alegerea corpului legislativ.”

Constituția Republicii Moldova (1994)

Articolul 38

„(1) Voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc în mod periodic, prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat.”

Codul electoral al Republicii Moldova (2022)

Articolul 2

„(1) Cetățeanul Republicii Moldova participă la alegeri prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.”

Prima categorie de principii reflectă condițiile primare de asigurare a alegerilor.

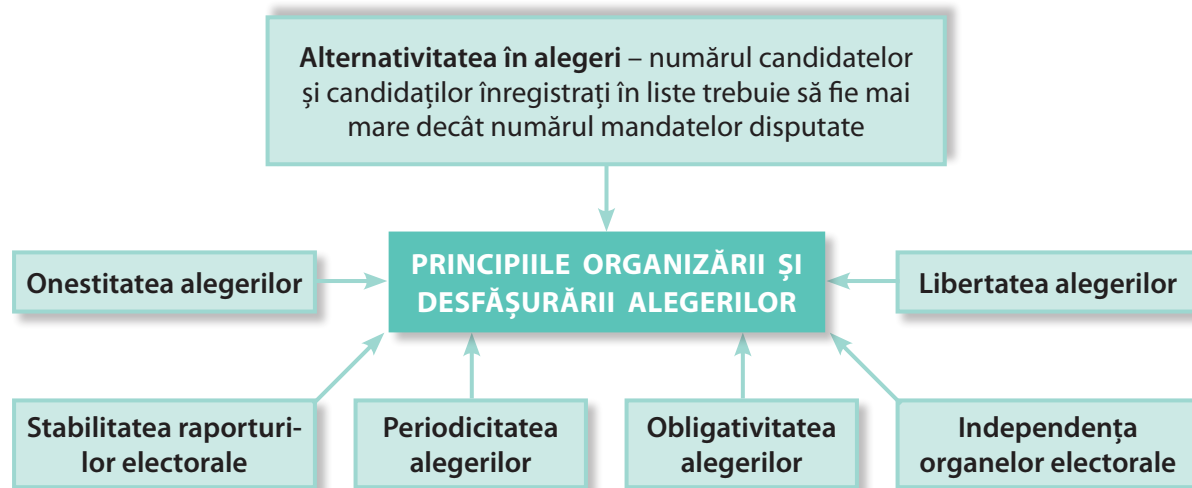

Figura 1. Categoriile de principii

A doua categorie de principii ale alegerilor care reflectă condițiile participării cetățenilor la alegeri se referă la:

- ✓ *Universalitatea votului*, care presupune că exercitarea dreptului electoral nu depinde de sex, rasă, naționalitate, limba vorbită, proveniența socială, funcția deținută, religie, aspirații politice, avere etc. Cetățenii și cetățenele Republicii Moldova care au atins vârsta de 18 ani au dreptul de a alege, cu excepția celor privați de acest drept prin lege, ceea ce nu poate fi considerat un criteriu discriminatoriu. Universalitatea votului constituie esența a două dintre principiile democrației autentice: universalitatea drepturilor și egalitatea în drepturi, inclusiv egalitatea în fața legii.

Votul universal a cunoscut o evoluție sistematizată pe trei etape:

- a) votul universal masculin;
- b) accesul femeilor la vot;
- c) reducerea vârstei minime de vot.

Discriminarea pe bază de gen este încă un subiect deschis, ce vizează diverse aspecte al vieții în societatea modernă. Lupta femeilor pentru egalitatea în drepturi și nediscriminarea accesului la alegeri pe bază de gen continuă în diverse părți ale lumii, precum deducem din figura 2.

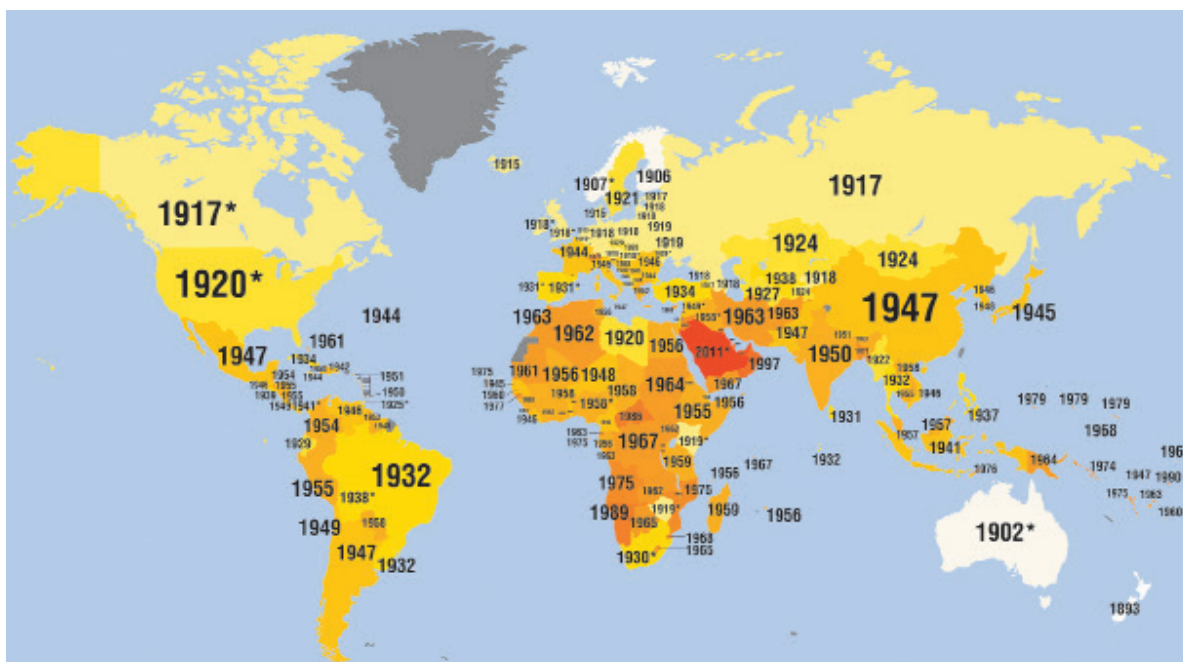

Figura 2. Cronologia votului acordat femeilor în lume¹

Reține!

Abia în 1893 femeilor, din Noua Zeelandă, li s-a oferit dreptul să voteze. Ultima țară care a acordat acest drept femeilor în 2011, pentru alegerile municipale din 2015, a fost Regatul Arabiei Saudite.

Dreptul de a vota și de a candida la orice funcție publică a fost acordat pentru prima dată femeilor din Republica Finlanda, în 1906. Există, însă, și țări, precum Republica Afganistan, care au acordat, apoi au retras acest drept femeilor.

¹ Sursa: <https://brilliantmaps.com/womens-suffrage-world/>

- ✓ *Egalitatea votului* este, de asemenea, o formă de exprimare a egalității între cetățeni și cetățene care participă la alegeri în condiții egale, începând cu înaintarea candidaților și candidatelor, implicarea în campania electorală și votarea propriu-zisă, „în cadrul oricărui scrutin, fiecare alegător având dreptul la un singur vot. Fiecare vot are putere juridică egală”¹.
- ✓ *Votarea directă* presupune că alegătorii și alegătoarele își exprimă opțiunile electorale în procesul alegerilor fără intervenția altor persoane. Caracterul direct al votului exprimă concepția individualistă a democrației pluraliste: „Fiecare alegător votează personal. Votarea în locul altor persoane este interzisă”².
- ✓ *Secretul votului* garantează alegătorilor și alegătoarelor posibilitatea de a decide în deplină libertate și intimitate. Se interzice orice control din partea autorităților publice sau private a modului în care cetățenii și cetățenele și-au exprimat sau își exprimă opțiunile electorale, excluzându-se astfel posibilitatea de a influența voința acestora. Secretul votului constituie nu numai un drept al alegătorului/alegătoarei, dar și o obligație de a respecta dreptul celorlalți. Orice încălcare a acestui principiu trebuie sancționat prin anularea buletinelor de vot al căror conținut a fost divulgat³.
- ✓ *Votul liber exprimat* presupune votul facultativ, ce rămâne la discreția individuală a alegătorului/alegătoarei. Nimeni nu este în drept să exercite presiuni asupra acestora pentru a-i face să voteze sau să nu voteze sau pentru a-i împiedica să-și exprime voința în mod independent.

Caracterul facultativ al votului poate favoriza absenteismul la vot, motiv pentru care legile electorale ale unor țări (Regatul Belgiei, Republica Elenă (Grecia), Uniunea Australiană, Republica Argentina, Republica Federativă a Braziliei etc.) au fixat obligativitatea votului, însă nu au intervenit la nivel de libertate de alegere. Absenteismul sau „votul prin tăcere” nu este întotdeauna un fenomen negativ, acesta poate fi și o formă de exprimare a atitudinii politice.

Reține!

Alegerile sunt cea mai importantă formă de participare pe care cetățeanul și cetățena o au la dispoziție, fiind expresia sprijinului lor față de ideea dezvoltării societății din care fac parte.

¹ *Codul electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 8.12.2022*, art. 4. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 426-427 din 23.12.2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134589&lang=ro (Accesat: 14.03.2023).

² *Idem*, art. 5.

³ *Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directoare și raport explicativ*. Adoptat de Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept în cadrul celei de-a 52 reuniuni plenare (Veneția, 18-19 octombrie 2002). Disponibil: https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/reglementari/8786_venice-code-good-practice-19-10-2002-ro.pdf (Accesat: 14.03.2023).

2. Dreptul de a alege și de a fi ales

Dreptul de a alege și dreptul de a fi ales sunt drepturi politice fundamentale, prin care cetățenii și cetățenele exercită puterea de stat. Poporul este organizat juridic (prin instituția cetățeniei, care îi înzestrează pe cetățeni și cetățene cu totalitatea drepturilor, libertăților și obligațiilor fundamentale) și politic (prin partidele politice și alte organizații social-politice).

Dicționar de termeni

Prin sintagma „corp electoral” se subînțelege totalitatea persoanelor care se bucură de drept de vot la data efectuării unor alegeri¹.

Cetățenii și cetățenele Republicii Moldova care îndeplinesc condițiile de capacitate juridică, indiferent dacă domiciliază în țară sau peste hotare, participă la exercitarea puterii de stat, formând corpul electoral al statului.

Dreptul de a alege îl au cetățenii și cetățenele Republicii Moldova care au împlinit, inclusiv în ziua alegerilor, vârsta de 18 ani, cu excepția celor privați de acest drept în modul stabilit de lege, prin hotărârea judecătorească de instituire a măsurii de ocrotire judiciară².

Prin aplicarea principiului universalității și egalității votului se exclude orice formă de discriminare în exercitarea dreptului de a alege, conform dispoziției art. 16 alin. (2) din *Constituția Republicii Moldova*.

Dreptul de a fi ales se realizează, în principiu, în aceleași condiții ca și dreptul de a alege. În ceea ce privește vârsta de a candida la funcții eligibile, legislația electorală a Republicii Moldova stabilește pentru alegerile parlamentare și cele în consiliile locale vârsta de 18 ani împliniți în ziua alegerilor. Vârsta minimă stabilită pentru Președintele/Președinta țării este de 40 de ani, iar pentru primari/primare a fost fixată vârsta de 23 de ani. Totuși, legea fundamentală și, pe baza ei, legea electorală, fixează câteva condiții în plus la cele care stabilesc dreptul de a alege. Astfel, nu pot fi aleși: militarii cu serviciul în termen; persoanele care sunt condamnate la închisoare prin hotărâre judecătorească definitivă și își ispășesc pedeapsa în instituții penitenciare, precum și persoanele care au antecedente penale nestinse pentru infracțiuni săvârșite cu intenție; persoanele private de dreptul de a ocupa funcții de răspundere prin hotărâre judecătorească definitivă.

Legislația Republicii Moldova mai stabilește o categorie de candidați și candidate în alegeri, după caz, participanți și participante la referendum, care, în virtutea funcției pe care o dețin, sunt obligați/obligate să respecte regimul juridic al conflictelor de interese, al incompatibilităților, precum și alte restricții și limitări prevăzute de normele juridice speciale, inclusiv cele în scopul prevenirii utilizării ilicite a resurselor administrative în perioada electorală. Persoanele care cad sub incidența acestor prevederi și își suspendă activitatea în funcția respectivă din momentul începerii campaniei electorale sunt:

- a) viceprim-miniștrii/ministrele, miniștrii/ministrele și membrii/membrele din oficiu ai/ale Guvernului;
- b) secretarul general al/secretara generală a Aparatului Președintelui Republicii Moldova, secretarul general al/secretara generală a Parlamentului, secretarul general al/secretara gene-

¹ Vezi <https://m.dex.ro/text/corp+electoral> (Accesat: 27.02.2023).

² *Codul electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 8.12.2022*. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 426-427 din 23.12.2022, art. 14. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134589&lang=ro (Accesat: 14.03.2023)

- rală a Guvernului, secretarii generali adjuncți ai/secretarele generale adjuncte ale Guvernului, secretarii/secretarele de stat, secretarii generali ai/secretarele generale ale ministerelor;
- c) conducătorii/conducătoarele și adjuncții/adjunctele conducătorilor/conducătoarelor autorităților publice centrale și ai/ale structurilor organizaționale din sfera lor de competență;
- d) președinții/președintele și vicepreședinții/vicepreședintele raioanelor;
- e) primarii/primarele și viceprimarii/viceprimarele;
- f) pretorii/pretoarele și vicepretorii/vicepretoarele;
- g) secretarii/secretarele consiliilor locale și ai/ale preturilor;
- h) funcționarii/funcționarele și angajații/angajatele care au obligația de a-și suspenda raporturile de serviciu/muncă potrivit normelor juridice speciale ce reglementează activitatea acestora¹.

Adăugarea și a altor condiții decât cele privind dreptul de a alege se motivează prin importanța autorităților eligibile, prin ideea unei reprezentări responsabile, care presupune un grad sporit de maturitate politică și civică.

3. Alegerile parlamentare și atribuțiile Parlamentului Republicii Moldova

Cei 101 deputați și deputate din Parlamentul Republicii Moldova sunt aleși/alese în baza sistemului electoral al reprezentării proporționale pe listă, într-o singură circumscripție electorală națională, când întreg corpul electoral al țării votează pentru aceiași candidați și candidate. Mandatul le este acordat deputaților în Parlament pentru o perioadă de patru ani, care poate fi prelungit în cazul stărilor de urgență².

Orice cetățean și cetățeană care îndeplinește condițiile generale stabilite de legislația Republicii Moldova poate candida pentru mandatul de deputat/deputată.

Etapele alegerilor parlamentare sunt stabilite în *Codul electoral al Republicii Moldova*, acestea fiind următoarele:

- ✓ *Fixarea datei alegerilor*, care se stabilește printr-o hotărâre a Parlamentului, cu cel puțin 70 de zile înainte de ziua alegerilor și se desfășoară în cel mult trei luni de la expirarea mandatului Parlamentului. În caz de dizolvare a Parlamentului, data alegerilor parlamentare anticipate se stabilește prin același decret prezidențial și au loc după cel puțin 60 de zile, dar nu mai târziu de trei luni de la dizolvarea Parlamentului.
- ✓ *Desemnarea candidaților și candidatelor* o pot face partidele politice, blocurile electorale. Acestea înaintează câte o listă de candidați și candidate nu mai mică de 51 și nu mai mare de 111 persoane. Candidatele independente/candidații independenți trebuie să prezinte liste de subscripție care conțin semnăturile a cel puțin 2 000 și cel mult 2 500 de susținători și susținătoare cu drept de vot. În vederea asigurării practice a respectării principiului

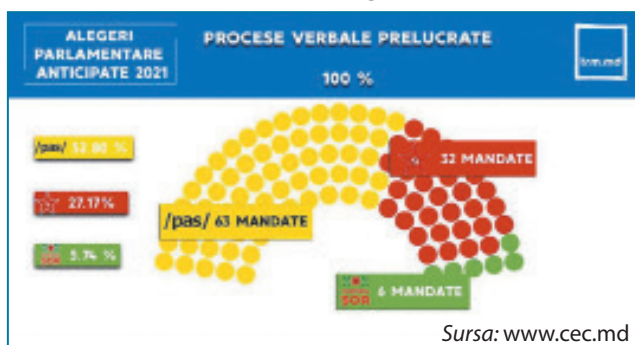

¹ *Idem*, art. 16 alin. (3).

² În vederea familiarizării cu instituția Parlamentului, istoricul și organizarea activității acestuia, accesează pagina oficială <https://www.parlament.md/>.

egalității de gen și a încurajării participării femeilor la viața politică, o candidată poate fi înregistrată dacă prezintă semnăturile a cel puțin 1 000 și cel mult 2 500 de susținători și susținătoare cu drept de vot. Iar în listele de candidați și candidate ale partidelor și blocurilor electorale trebuie respectată cota minimă de reprezentare de 40% pentru ambele sexe¹. Poziționarea candidaților pe liste se face conform formulei: minimum 4 candidați ai unui gen la fiecare 10 locuri.

- ✓ *Înregistrarea concurenților electorali* de către Comisia Electorală Centrală, căreia aceștia îi prezintă cel târziu cu 30 de zile înainte de ziua alegerilor setul de documente necesar. CEC-ul are la dispoziție șapte zile pentru verificarea actelor și aprobarea hotărârii privind înregistrarea lor.
- ✓ *Campania electorală* – perioada de activitate care se desfășoară cu scopul de a-i determina pe alegători și alegătoare să-și exprime voturile pentru alegerea unui sau altui concurent electoral. Aceasta începe la data înregistrării concurentului electoral, dar nu mai devreme de 30 de zile înainte de ziua votării și se încheie la data anulării înregistrării concurentului electoral sau în ziua de vineri înainte de ziua votării². Concurenții electorali înregistrați pot avea persoane de încredere în fiecare circumscripție electorală, care îi ajută la desfășurarea campaniilor electorale ale acestora, fac agitație electorală în favoarea lor și le reprezintă interesele în relațiile cu autoritățile publice, cu alegătorii și alegătoarele, cu consiliile și birourile electorale. Agitația electorală se admite doar până în ziua de vineri înainte de ziua votării.
- ✓ *Votarea* se efectuează în ziua alegerilor, între orele 07.00 și 21.00, la secția de votare unde alegătorul și alegătoarea își are domiciliul sau reședința temporară, votând în baza actelor de identitate. Dacă, din motive de sănătate sau din alte motive temeinice, nu poate veni în localul de votare, biroul electoral al secției de votare desemnează, la cererea scrisă a acestuia/acesteia, cel puțin 2 membri ai/ membre ale biroului care se deplasează cu o urnă de vot mobilă la locul unde se află alegătorul sau alegătoarea, pentru ca acesta să voteze. Cetățenii și cetățenele Republicii Moldova care, în ziua alegerilor, se află peste hotarele țării își pot exercita dreptul de vot la orice secție de votare constituită în afara țării.
- ✓ *Numărarea voturilor* se desfășoară de către biroul electoral al secției de votare, care totalizează rezultatele voturilor pentru fiecare concurent și concurentă în parte, obținut pe secția de votare. Ulterior, consiliul electoral de circumscripție centralizează rezultatele votării pe circumscripția electorală, iar Comisia Electorală Centrală totalizează numărul de voturi valabil exprimate, obținute de fiecare concurent electoral, pentru a stabili dacă aceștia au atins pragul minim de reprezentare; acesta constituie anumite procente din voturile valabil exprimate în ansamblu pe țară:
 - a) pentru un partid – 5 la sută;
 - b) pentru un bloc electoral – 7 la sută;
 - c) pentru un candidat independent sau o candidată independentă – 2 la sută.
- ✓ *Numărarea mandatelor de deputat obținute de concurentul electoral* se face de către Comisia Electorală Centrală prin împărțirea succesivă a numărului de voturi valabil exprimate pen-

¹ Legea cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați nr. 5 din 09.02.2006. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 47-50 din 24.03.2006, art. 7, alin. (2).

² Codul electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 8.12.2022, art. 70 alin. (3). În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 426-427 din 23.12.2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134589&lang=ro (Accesat: 12.03.2023).

tru fiecare concurent electoral, cu excepția candidaților și candidaților independenți la 1, 2, 3, 4 etc. până la cifra ce corespunde numărului de mandate stabilit pentru Parlament. Din rezultatele tuturor împărțirilor și din numărul de voturi valabil exprimate pentru candidații/candidații independenți, se iau în descrescere atâtea numere câte mandate de deputat urmează să fie distribuite. De câte numere din acest șir descrescător dispune partidul politic sau blocul electoral, atâtea mandate i se atribuie. Candidata/Candidatul independent se consideră ales dacă numărul de voturi valabil exprimate obținute constituie cel puțin 2% din voturile valabil exprimate în ansamblu pe țară.

- ✓ *Alegerile nevalabile* se consideră de către Comisia Electorală Centrală dacă la ele au participat mai puțin de 1/3 din numărul de persoane înscrise în listele electorale.
- ✓ *Alegerile nule* se declară de Curtea Constituțională dacă se stabilește că, în procesul alegerilor și/sau al numărării voturilor, au fost comise încălcări care au influențat rezultatele votării și atribuirea mandatelor.
- ✓ *Votarea repetată* se organizează de către Comisia Electorală Centrală dacă alegerile au fost declarate nevalabile sau nule, în termen de 2 săptămâni, în baza acelorași liste electorale, pentru aceleași candidaturi și cu aceleași consilii și birouri electorale. *Votarea repetată* se consideră valabilă indiferent de numărul de alegători și alegătoare care participă la vot.
- ✓ *Alegerile noi* se declară de către Comisia Electorală Centrală dacă și după votarea repetată alegerile sunt declarate nule. Acestea au loc peste cel puțin 60 de zile și cel mult trei luni de la data la care alegerile au fost declarate nule.

În activitatea sa, Parlamentul realizează o serie de atribuții stabilite de Constituție și legi¹.

Din totalitatea de atribuții, competențe concrete cu care este împuternicit Parlamentul Republicii Moldova, putem identifica o serie de funcții, direcții principale de activitate complexă a organului reprezentativ suprem al poporului, sintetizate în figura alăturată.

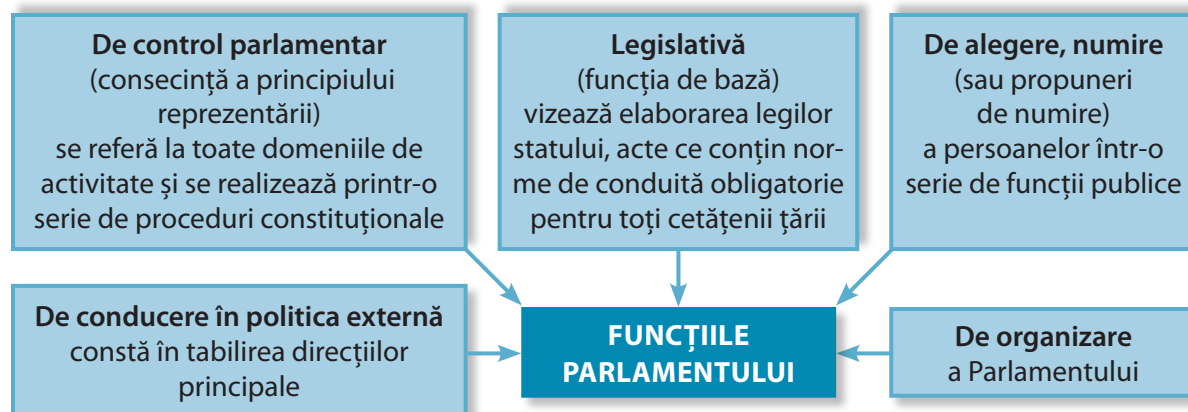

Figura 3. Funcțiile Parlamentului

Reține!

Parlamentul este unica autoritate în stat care adoptă legi.

¹ *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 1 din 12.08.1994, data intrării în vigoare: 27.08.1994, art. 66.

4. Alegerile prezidențiale și atribuțiile Președintelui Republicii Moldova

Instituția șefului statului își are originea în istoria statelor lumii. Dintotdeauna, colectivitățile umane organizate au avut un conducător, recunoscut sau impus, în funcție de tradiții și particularități istorice. Șeful sau șefa statului este simbolul unității poporului, unitate ce poate fi asigurată cu sprijinul forțelor politice ale țării și care contribuie semnificativ la elaborarea și desfășurarea cursului politicii interne și externe a statului.

Constituția Republicii Moldova (1994)

Articolul 77

„Președintele Republicii Moldova este șeful statului, reprezintă statul și este garantul suveranității, independenței naționale, al unității și integrității teritoriale a statului.”

Din această prevedere rezultă statutul și responsabilitatea șefului/șefei statului pentru ocrotirea acestor valori, ce se reflectă în totalitatea de atribuții stabilite de *Constituție*.

Alegerea Președintelui Republicii Moldova, potrivit *Constituției* din 1994, se realiza de către popor. Prin Legea nr. 1115-XIV din 7 iulie 2000, au fost operate modificări în textul *Constituției*, care au stabilit ca Președintele Republicii Moldova să fie ales de către Parlament, prin vot secret. La etapa actuală, prin Hotărârea Curții Constituționale din 2016¹, s-a revenit la alegerea șefului de stat prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat².

În funcția de Președinte al/Președintă a Republicii Moldova poate fi ales cetățeanul sau cetățeană Republicii Moldova cu drept de vot, care are vârsta de 40 de ani împliniți în ziua alegerilor, a locuit sau locuiește permanent pe teritoriul Republicii Moldova nu mai puțin de 10 ani, cunoaște limba de stat³ și nu a deținut funcția de Președinte al/Președintă a Republicii Moldova două mandate consecutiv.

În același timp, *Codul electoral* mai indică și o serie de condiții speciale: are studii superioare absolvite, diplomă de licență sau echivalentă; depune liste de subscripție cu semnăturile a cel puțin 15 000 și nu mai mult de 25 000 de alegători și alegătoare din cel puțin jumătate din numărul unităților administrativ-teritoriale de nivelul doi ale țării, iar din fiecare nu mai puțin de 600 de semnături; prezintă certificatul de sănătate, eliberat de instituția medico-sanitară unde este înregistrată persoana.

Etapale alegerilor prezidențiale nu diferă de etapele alegerilor parlamentare decât prin anumite particularități, pe care le fixăm în figura de mai jos.

¹ Hotărârea Curții Constituționale din 2016 nr. 7 din 04.03.2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea *Constituției Republicii Moldova*. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=558&l=ro> (Accesat: 03.03.2023).

² În vederea familiarizării cu istoricul alegerilor prezidențiale în Republica Moldova, evoluția și organizarea activității instituției prezidențiale, vezi pagina oficială a Președintelui Republicii Moldova <https://presedin-te.md/rom/presidency> (Accesat: 02.03.2023).

³ *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 1 din 12.08.1994. Data intrării în vigoare: 27.08.1994, art. 78 alin. (2).

Fixarea datei alegerilor. Parlamentul stabilește data alegerilor prezidențiale cu cel puțin 60 de zile înainte de ziua alegerilor. Alegerile pentru funcția de Președinte al/Președintă a Republicii Moldova se organizează în termen de două luni de la data la care a intervenit vacanța funcției.

Desemnarea candidaților și candidatelor se face de către partide, blocuri electorale și cetățeni care formează grupuri de inițiativă pentru a susține un candidat independent/o candidată independentă.

Înregistrarea candidaților și candidatelor de Comisia Electorală Centrală

Campania electorală

Votarea. Alegătorul/alegătoarea votează la secția de votare în a cărei rază își are domiciliul sau reședința temporară valabilă, în baza actelor de identitate.

Numărarea voturilor. Se declară ales candidatul sau candidata care a întrunit cel puțin jumătate din voturile alegătorilor și alegătoarelor care au participat la alegeri. În caz contrar, se organizează al doilea tur de scrutin în termen de două săptămâni, la care participă primii doi concurenți care au obținut în ordine descrescătoare cel mai mare număr de voturi la primul tur. Se declară ales/aleasă cel/cea care a obținut cel mai mare număr de voturi în al doilea tur

Alegerile nevalabile. Se declară de CEC, dacă la primul tur au participat mai puțin de 1/3 din numărul alegătoarelor și alegătorilor înscrși în listele electorale. În al doilea tur de scrutin, alegerile se vor declara nevalabile dacă la ele au participat mai puțin de 1/5 din numărul de persoane înscrise în listele electorale. *Alegerile nule* se declară de Curtea Constituțională dacă se stabilește că, în procesul alegerilor și/sau la numărarea voturilor, au fost comise încălcări care au influențat rezultatele alegerilor. În ambele cazuri CEC dispune organizarea, în termen de două săptămâni, a alegerilor repetate. Dacă și alegerile repetate au fost declarate nevalabile sau nule, Parlamentul declară *alegeri noi* în termen de cel mult 30 de zile de la data alegerilor precedente ordinare sau a votării repetate cu cel puțin 60 de zile înainte de ziua alegerilor

Figura 4. Etapele alegerilor prezidențiale

Începerea exercitării mandatului șefului sau șefei statului este determinată de momentul depunerii jurământului în fața Parlamentului și a Curții Constituționale, cel târziu în 45 de zile după alegeri.

Locul și rolul Președintelui/Președintei Republicii Moldova în sistemul organelor puterii statale, pot fi determinate prin analiza atribuțiilor de bază ale acestuia.

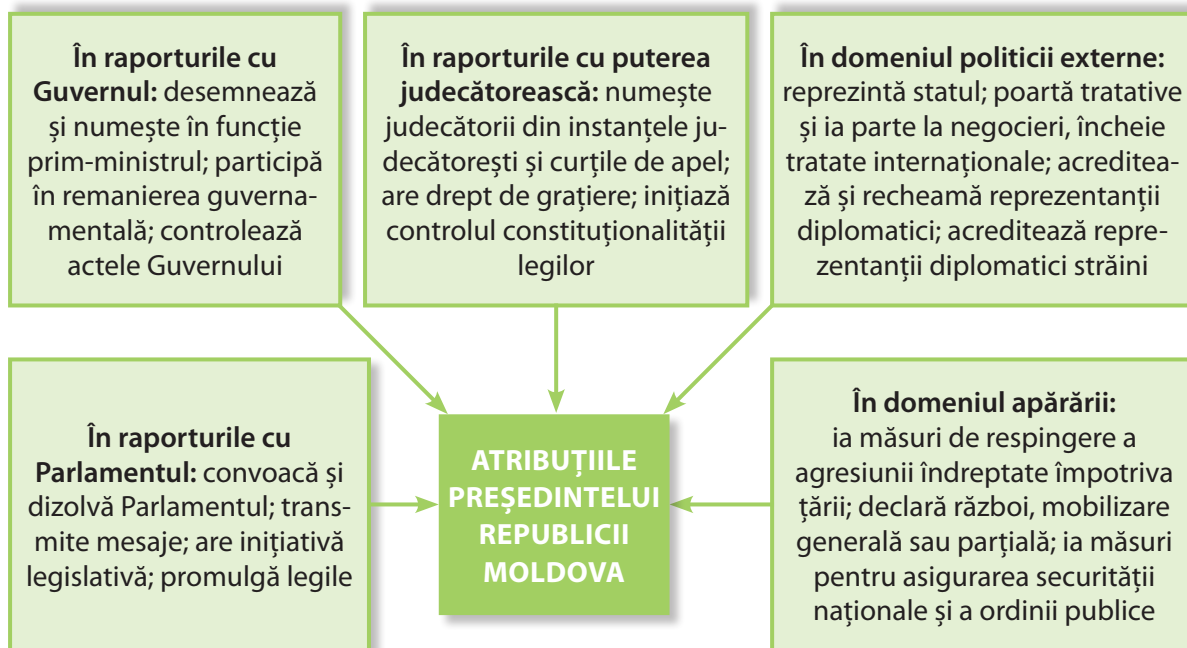

Figura 5. Atribuțiile Președintelui Republicii Moldova

Reține!

Instituția șefului/șefei statului este acea autoritate publică, oficială, care are locul său bine determinat în ierarhia instituțiilor de stat, ce exercită reprezentarea supremă a țării în viața politică, internă și în relațiile cu alte state.

5. Alegerile regionale și locale și atribuțiile autorităților

Republica Moldova, pentru a fi bine administrată, la fel ca și alte state, își împarte teritoriul în unități administrativ-teritoriale. Administrarea unităților administrativ-teritoriale se asigură prin autorități publice locale, care pot fi de nivelul întâi și doi și autorități ale administrației publice locale de nivel special – Găgăuzia: Adunarea Populară, Guvernatorul/Guvernatoarea și Comitetul executiv. De nivelul întâi sunt consiliile locale și primarii/primarele satului (comunei), orașului (municipiului). De nivelul doi – consiliile raionale și președinții/președintele de raion la care se adaugă și consiliile locale și primarii/primarele municipiilor Chișinău și Bălți.

Principiul eligibilității este un principiu constituțional al organizării și funcționării administrației publice locale, a cărui realizare este prevăzută de art. 5 alin. (3) din *Legea privind administrația publică locală*. Aceasta stabilește că consiliile locale de nivelurile întâi și doi, precum și

primarii/primarele sunt aleși/alese în condițiile *Codului electoral*¹, pentru un mandat de patru ani, prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat.

În unitatea administrativ-teritorială cu statut special Găgăuzia², alegerile autorităților locale de nivelul întâi se desfășoară în conformitate cu *Codul electoral al Republicii Moldova*, iar cele ale autorităților administrației publice locale de nivel special, Adunarea Populară, Guvernatorul/Guvernatoarea – în conformitate cu normele *Codului electoral* și ale procedurii stabilite prin actele adoptate de autoritățile reprezentative ale unității administrativ-teritoriale respective³, aceste alegeri fiind numite regionale.

Etapele organizării și desfășurării alegerilor locale, cu mici particularități, sunt aceleași ca și pentru organizarea și desfășurarea alegerilor pentru constituirea autorităților reprezentative centrale.

Printre particularitățile specifice reținem:

- funcția de primar/primară o au cetățenii și cetățenele care au împlinit vârsta de 23 de ani și au, cel puțin, studii generale obligatorii;
- alegerile locale generale au loc în ultima duminică a lunii octombrie sau prima duminică a lunii noiembrie. Data alegerilor se stabilește de către Comisia Electorală Centrală cu cel puțin 70 de zile înainte de ziua alegerilor⁴;
- la alegerea Consiliului local și a primarului/primarei nu participă alegătorii și alegătoarele care nu au înregistrare la domiciliu sau la reședința temporară în unitatea administrativ-teritorială respectivă mai puțin de trei luni până la data primului tur de scrutin;
- pentru alegerea Consiliilor locale și a primarilor/primarelor, fiecare raion, unitate administrativ-teritorială cu statut special, oraș (municipiu), sat (comună) constituie o singură circumscripție electorală;
- desemnarea candidaților și candidatelor are loc numai după constituirea Consiliilor electorale de circumscripție, dar nu mai devreme de 60 de zile înainte de ziua alegerilor;
- cetățeanul/cetățeană Republicii Moldova își poate depune candidatura în calitate de candidat independent/candidată independentă pentru a fi ales/aleasă în Consiliul local, dacă este susținut de 2% din numărul alegătorilor și alegătoarelor din circumscripția respectivă, împărțit la numărul de mandate pentru consiliul respectiv, dar nu mai puțin de 50 de persoane. Pentru a fi ales primar/primară, dacă este susținut de 1% din numărul alegătorilor și alegătoarelor din circumscripție, dar nu mai puțin de 100 de persoane;
- consiliile locale/raionale se aleg în baza sistemului electoral proporțional de listă, iar primarii/primarele – în baza sistemului majoritar absolut. Președinții/președintele de raion se aleg de către Consiliul raional, la propunerea a cel puțin o treime din consilierele și consilierii aleși;
- alegerile sunt considerate nevalabile în anumite circumscripții dacă la ele au participat mai puțin de 1/4 din numărul de persoane înscrise în listele electorale. În al doilea tur de scrutin, alegerile se vor declara nevalabile, dacă au participat mai puțin de 1/5 din numărul persoanelor înscrise în listele electorale.

Numărul de consilieri și consiliere se stabilește prin hotărârea Comisiei Electorale Centrale, în funcție de numărul de locuitori și locuitoare ai/ale unității administrativ-teritoriale și se aduce la cunoștința publică la data de 1 ianuarie a anului în care au loc alegerile.

¹ *Legea privind administrația publică locală nr. 436 din 28.12.2006*. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 32-35 din 09.03.2007, art.1.

² Pagina oficială a Adunării populare a Găgăuziei. Disponibil: <https://halktoplushu.md/> (Accesat: 05.08.2023).

³ *Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri) nr. 344, din 23.12.1994*. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 3-4 din 14.01.1995.

⁴ *Codul electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 8.12.2022*. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 426-427 din 23.12.2022, art.159 alin. (1) și alin. (2). Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134589&lang=ro (Accesat: 12.03.2023).

Tabel 1. Numărul de consilieri și consiliere în raport cu numărul de locuitori

Numărul de locuitori și locuitoare ai/ale unității administrativ-teritoriale	Numărul de consilieri și consiliere
până la 1 500	9
între 1 501 și 2 500	11
între 2 501 și 5 000	13
între 5 001 și 7 000	15
între 7 001 și 10 000	17
între 10 001 și 20 000	23
între 20 001 și 50 000	27
între 50 001 și 100 000	33
între 100 001 și 200 000	35
peste 200 000	43

Autoritățile publice locale activează în interesul membrilor și membrilor colectivității care le-a ales și pe care îi reprezintă fiind, totodată, investite cu puterea de a decide în domeniile proprii de competență, *stabilite de legislație*¹. Statul trebuie să le asigure autorităților publice locale autonomia necesară gestionării treburilor lor specifice, fără amestecul autorităților centrale.

Consiliul local este împuternicit să decidă, în condițiile legii, în toate problemele de interes local, cu excepția celor care sunt atribuite, prin lege, în competența altor autorități publice².

Primarul/Primara este autoritatea reprezentativă a populației unității administrativ-teritoriale și executivă a consiliului local și exercită activități în numele colectivității care l-a ales/a ales-o în funcție de domeniile proprii de activitate ale autorității publice locale stabilite prin lege³.

Consiliile raionale coordonează activitatea consiliilor satești și orașenești în vederea realizării serviciilor publice de interes raional⁴.

Președintele/Președinta de raion este autoritatea publică executivă a Consiliului raional, ales/aleasă cu votul majorității consilierilor și consilierilor aleși, la propunerea a cel puțin 1/3 din acestea/aceștia. Președintele/Președinta de raion exercită conducerea treburilor publice locale din raion în domeniile stabilite prin lege⁵, reprezintă raionul în raporturile cu Guvernul și cu alte autorități publice centrale, cu persoanele fizice și juridice din țară și din străinătate, precum și în instanțele judecătorești.

Adunarea Populară a Găgăuziei este autoritatea reprezentativă a Găgăuziei, care are dreptul să adopte legi locale, în limitele competenței sale⁶ ce nu pot să contravină legislației Republicii Moldova.

Guvernatorul/Guvernatoarea (Bașcanul/Başcana) este persoana oficială supremă a Găgăuziei, căreia i se subordonează toate autoritățile administrației publice ale Găgăuziei⁷.

Reține!

La alegerile locale nu pot vota persoanele care nu au domiciliul sau reședința temporară în unitatea administrativ-teritorială respectivă. Termenul înregistrării domiciliului sau reședinței temporare nu poate fi mai mic de 3 luni până la data primului tur de scrutin.

¹ Vezi *Administrația publică locală și centrală*. Disponibil: - <https://www.youtube.com/watch?v=s-f7Rf01-L3A&list=PL4WwAxJp4Jc1YSS2weCtIUtkpQ3p6zEHB&index=7> (Accesat: 10.07.2023).

² *Legea privind administrația publică locală nr. 436 din 28.12.2006*. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 32-35 din 09.03.2007, art. 14.

³ *Idem*, art. 29.

⁴ *Idem*, art. 43.

⁵ *Idem*, art. 53.

⁶ *Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri) nr. 344 din 23.12.1994*. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 3-4 din 14.01.1995, art. 11.

⁷ *Idem*, art. 14.

6. Referendumul

Instituția referendumului își are geneza în epoca Greciei și Romei Antice, când corpul electoral era chemat să răspundă cu privire la o problemă precisă, astfel încât decizia adoptată să dobândească în acest mod legitimitate. Referendumul reprezintă astăzi o instituție a democrației directe de manifestare a suveranității poporului.

Dicționar de termeni

Referendum, în latină *ad referendum*, are semnificația de „a fi supus adunării” și este o procedură a democrației directe prin care conducerea unei țări se adresează poporului, fără intermediari, pentru a-l consulta în probleme majore, de regulă, pentru textul *Constituției*, alegerea formei de guvernământ sau în probleme de autodeterminare ca stat¹.

Conform studiilor, referendumurile sunt considerate drept singura modalitate de deliberare civică, ce oferă cetățenilor și cetățenelor posibilitatea de a lua decizii și a le exprima sub formă de vot, în funcție de preferințele politice. Un referendum însă poate fi și de un mare ajutor unor politiciene și politicieni, atunci când aceștia sunt incapabili să guverneze prin metode democratice². Referendumurile sunt considerate, în acest caz, mai curând arme politice în mâna autorităților decât arme îndreptate împotriva lor.

În același timp, voința poporului exprimată prin referendum poate fi viciată de o mulțime de factori, cum ar fi lipsa informării și a cunoștințelor necesare, manipularea și instrumentalizarea voinței poporului în scopuri politice ascunse sau deghizate. În asemenea condiții, această procedură a democrației directe poate duce la denaturarea democrației.

Instituția referendumului, deși în prezent constituie o formă importantă a democrației directe, este și poate fi utilizată destul de restrâns, cu multă precauție și cu caracter excepțional, constituind o excepție a democrației indirecte, reprezentative, fiind un veritabil factor de echilibru politic și social, cu singura condiție de a fi reglementat și utilizat în mod chibzuit.

Potrivit legislației electorale, în Republica Moldova pot fi organizate două categorii de referendumuri: republicane și locale. Caracterul și natura problemelor abordate în cadrul acestora sunt următoarele:

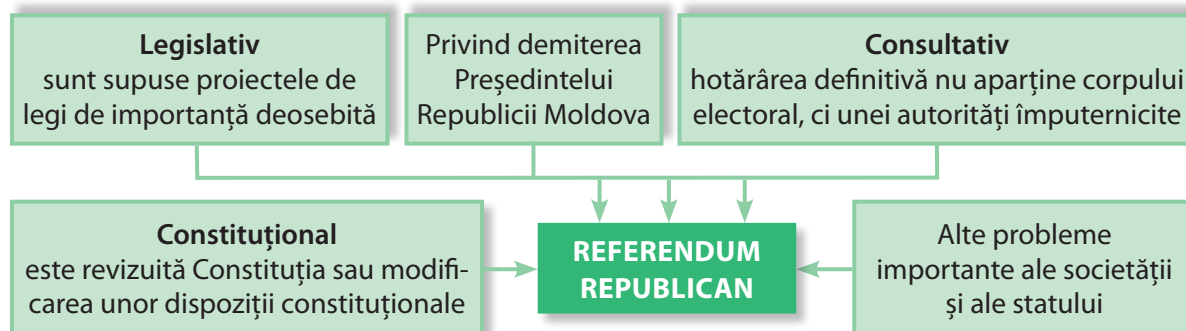

Figura 6. Referendumul republican

¹ S. Tămaș, *Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică*. București: Șansa, 1996, p. 209.

² *Codul de bune practici în materie de referendum*. Adoptat de Consiliul pentru Alegeri Democratice la cea de-a 19-a reuniune (Veneția, 16 decembrie 2006) și de Comisia de la Veneția la cea de-a 70-a sesiune plenară (Veneția, 16-17 martie 2007). Disponibil: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2007\)008rev-cor-rom](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2007)008rev-cor-rom) (Accesat: 10.03.2023).

Alături de problemele ce pot constitui obiect al referendumului, sunt și probleme ce nu pot fi hotărâte prin referendum și care, în special, se referă la sfera de activitate profesională a unor autorități publice.

Figura 7. Referendumul local

Se disting următoarele etape ale organizării și desfășurării unui referendumului:

1. Etapa de pregătire, care include: inițierea referendumului (în funcție de problema-obiect, poate fi inițiat de cetățeni/cetățene, de deputații/deputatele din Parlament, de Președintele/Președinta Republicii Moldova ori de Guvern, în cazul referendumurilor republicane, iar în cazul referendumurilor locale – de cetățeni/cetățene, consilieri/consiliere, primari/primare, de autoritatea reprezentativă a unității administrativ-teritoriale cu statut special); informarea cetățenilor și cetățenelor despre o atare inițiativă; discuțiile publice.

2. Desfășurarea referendumului, care cuprinde: declararea și fixarea datei referendumului; înregistrarea participanților la referendum; campania electorală; votarea; totalizarea rezultatelor referendumului; confirmarea rezultatelor referendumului de către Curtea Constituțională în cazul referendumurilor republicane și de către instanțele de judecată, în cazul referendumurilor locale.

Procedura desfășurării referendumului este, în mare parte, identică cu procedura alegerilor. Și la alegeri, și la referendum participă alegătorii ce formează corpul electoral al statului. Deosebirea principală constă în obiectul de exprimare a voinței alegătorilor. Acest obiect la alegeri îl reprezintă candidatul/candidata la funcția eligibilă, iar la referendum obiectul de exprimare a voinței nu este persoana, candidatul/candidata, ci o anumită problemă. Consultarea cetățenilor se face prin chemare la vot direct, pe buletinele de vot existând doar două opțiuni: „Da” sau „Nu”. Referendumul se poate organiza numai în baza sistemului electoral majoritar, spre deosebire de alegeri, care pot fi organizate în baza întregii varietăți a sistemelor electorale.

Reține!

Referendumul este un drept câștigat de popor, la care în niciun caz nu trebuie să se renunțe, iar necesitatea respectării unor reguli stricte de organizare, promovare a ideii, și nu impunere a soluțiilor, limitarea manipulărilor și argumentelor false, renunțarea la populism, un ridicat nivel al culturii politice și responsabilitatea alegătorilor, alegătoarelor ar trebui să garanteze exercitarea referendumului ca formă de manifestare directă a suveranității sale.

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

Documente normative

1. *Declarația universală a drepturilor omului nr. 12 din 10.12.1948*. În: „Tratate internaționale”, nr. 1 din 30.12.1998. Adoptată și proclamată de Adunarea Generală ONU prin Rezoluția 217 A (III) din 10.10.1948. Ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr. 217-XII din 28.07.1990. Disponibil: <https://www.ohchr.org/sites/default/files/UDHR/Documents/UDHRTranslations/rum.pdf> (Accesat: 08.03.2023)
2. *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice nr. 31 din 16.12.1966*. În: „Tratate internaționale”, nr. 1 din 30.12.1998. Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală ONU la 16 decembrie 1966. Intrat în vigoare la 23 martie 1967. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115567&lang=ro (Accesat: 25.11.2022)
3. *Convenția asupra drepturilor politice ale femeii*. Adoptată de către Adunarea Generală ONU la 20 decembrie 1952. Ratificată de către Parlamentul Republicii Moldova conform Hotărârii nr. 707 din 10.09.1991. Disponibil: <https://hotararicedo.ro/files/files/CONVENTIA%20ASUPRA%20DREPTURILOR%20POLITICE%20ALE%20FEMEII.pdf>
4. *Convenția asupra eliminării tuturor formelor de discriminare față de femei*. Adoptată și deschisă spre semnare de Adunarea Generală ONU prin Rezoluția 34/180 din 18 decembrie 1979. Intrată în vigoare la 3 septembrie 1981, conform dispozițiilor art. 27(1). Ratificată de către Parlamentul Republicii Moldova conform Hotărârii nr. 87-XII din 28 aprilie 1994. În vigoare pentru Republica Moldova din 31.07.1994. Disponibil: http://ombudsman.md/wp-content/uploads/2020/12/Nr.-18_.pdf *Constituția Republicii Moldova* din 29.07.1994. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 1 din 12.08.1994. Data intrării în vigoare: 27.08.1994. Republicat în: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 78/140 din 29.03.2016 (cu modificările și completările ulterioare).
5. *Codul electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 8.12.2022*. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 426-427 din 23.12.2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134589&lang=ro (Accesat: 14.03.2023)
6. *Legea privind administrația publică locală nr. 436 din 28.12.2006*. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 32-35 din 09.03.2007. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=17373&lang=ro
7. *Legea privind statutul juridic special al Găgăuziei (Gagauz-Yeri) nr. 344, din 23.12.1994*. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 3-4 din 14.01.1995. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=136220&lang=ro#

Resurse științifice

1. Arseni Al., *Drept parlamentar*. Chișinău: CEP USM, 2015
2. Iancu Gh., *Drept electoral*. București: C.H. Beck, 2012
3. Pruteanu V., *Drepturile electorale ale străinilor în țările de rezidență*. În: „Digest electoral”. Revistă de analiză, teorie și cercetare în domeniul electoral. Ediția VI, Chișinău: CICDE, 2021

Resurse online

1. *Ghidul privind art. 3 din Protocolul nr. 1 la Convenția europeană a drepturilor omului. Dreptul la alegeri libere*. Consiliul Europei/Curtea Europeană a Drepturilor Omului, 2020. Disponibil: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_1_Protocol_1_ROM.pdf (Accesat: 10.02.2023)
2. *Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directoare și raport explicativ*. Adoptat de Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept în cadrul celei de-a 52 reuniuni plenare (Veneția, 18-19 octombrie 2002). Disponibil: https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/reglementari/8786_venice-code-good-practice-19-10-2002-ro.pdf (Accesat: 14.03.2023)

3. *Codul de bune practici în materie de referendum*. Adoptat de Consiliul pentru Alegeri Democratice la cea de-a 19-a reuniune (Veneția, 16 decembrie 2006) și de Comisia de la Veneția la cea de-a 70-a sesiune plenară (Veneția, 16-17 martie 2007). Disponibil: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2007\)008rev-cor-rom](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2007)008rev-cor-rom) (Accesat: 10.03.2023)
4. *Administrația publică centrală și locală*. Disponibil: <https://www.youtube.com/watch?v=vZtJq1LcUT4> (Accesat: 10.07.2023)

BIBLIOGRAFIE SUPLIMENTARĂ

Resurse științifice

1. Lijphart Arend, *Sisteme electorale și sisteme de partide: un studiu despre douăzeci și șapte de democrații: 1945-1990*. Cluj-Napoca: CA Publishing, 2010.
2. Deleanu I., *Instituții și proceduri constituționale*. Arad: Servo-Sat, 2001
3. Tămaș S., *Dicționar politic. Instituțiile democrației și cultura civică*. București: Șansa, 1996
4. Bakken Mette, Sorescu Adrian, *Proiectarea sistemului electoral în Republica Moldova*. Chișinău: Asociația Promo-LEX, 2017. Disponibil: / https://promolex.md/wp-content/uploads/2017/05/sistem_electoral_RO_web.pdf (Accesat: 22.03.2023)
5. Ușvat L.FI., *Referendumul*. București: Universul Juridic, 2012

Resurse online

1. Boțan I., *Alegerile pluripartite în Republica Moldova*. Chișinău, 2017. Disponibil: https://cicde.md/wp-content/uploads/2023/03/brosura_alegerile_pluripartite_cec_4_9342616.pdf. (Accesat: 10.07.2023)
2. *Drepturile electorale ale străinilor în țările de rezidență – lecții de învățat pentru Republica Moldova*. Policy brief. Disponibil: https://cicde.md/wp-content/uploads/2023/03/policy_brief_3_v3_7620419.pdf Accesat (10.07.2023)
3. *Impactul sistemului electoral asupra capacității de funcționalitate a instituțiilor puterii de stat din Republica Moldova*. Inst. de Cercet. Juridice și Politice al Acad. de Științe a Moldovei. Chișinău: ÎS Tipografia Centrală, 2018. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/impactul_sistemului_electoral_asupra_capacitatii_de_functionalitate_a_institutiilor_puterii_de_stat_din_RM_0_2018.pdf (Accesat: 20.03.2023)
4. *Manualul Consiliului Europei pentru organizațiile societății civile*. Chișinău: ÎS Tipografia Centrală, 2017. Disponibil: <https://rm.coe.int/using-international-election-standards-rom/168073448b> (Accesat: 22.03.2023)
5. *Ghidul alegătorului, 2021*. Disponibil: [https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/ghid-aleg_parlamentare%20anticipate%202021_REDACTAT\(2\).pdf](https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/ghid-aleg_parlamentare%20anticipate%202021_REDACTAT(2).pdf) (Accesat: 12.03.2023)
6. *Utilizarea standardelor electorale internaționale: Manualul Consiliului Europei pentru organizațiile societății civile*. Chișinău: ÎS Tipografia Centrală, 2017. Disponibil: <https://rm.coe.int/using-international-election-standards> (Accesat: 22.03.2023)
7. *Hotărârea Curții Constituționale din 2016 nr. 7 din 04.03.2016 privind controlul constituționalității unor prevederi ale Legii nr. 1115-XIV din 5 iulie 2000 cu privire la modificarea și completarea Constituției Republicii Moldova*. Disponibil: <https://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=558&l=ro> (Accesat: 03.03.2023)
8. *Șansele candidaților și candidatelor independente de a accede în Parlamentul Republicii Moldova în cadrul sistemului electoral proporțional*. Policy brief. Disponibil: https://cicde.md/wp-content/uploads/2023/03/policy-brief_4_6867931.pdf (Accesat: 10.07.2023)

SEMINAR (2 ore)

Masă rotundă cu alesele/aleșii locali sau naționali. Mandatul și activitățile acestora

Etapă 1-2. Consolidarea cunoștințelor. Analiză și sinteză

Forma de activitate: lucru în grup

Strategia didactică: *masă rotundă*

Sarcina: Pregătiți un ghid de întrebări ca urmare a studiului individual cu privire la activitatea invitatei sau a invitatului, conform algoritmului:

- număr de inițiative legislative/locale, cele mai importante realizări, impedimente;
- număr de întâlniri cu cetățenii și cetățenele și subiectele abordate;
- vizibilitate media și dialogul cu cetățenii și cetățenele;
- discursul politic;
- sugestii ale studenților.

Recomandare metodică

Se decide din timp și împreună cu studenții:

- cine va fi invitat/invitată;
- cine va modera;
- proiectul de scenariu, pentru a-i implica pe toți în dialog;
- dacă vor fi și invitați terți (reprezentanți media, reprezentanți din managementul instituției etc.).

Etapă 3. Autoevaluare/Autorefecție

Completați *Fișa de autoevaluare*.

- Achizițiile importante pentru mine sunt...
- Mi-am consolidat convingerea că/despre...
- Rămân întrebări deschise pentru mine...
- În calitate de cetățeană/cetățean a/al Republicii Moldova, voi...

LUCRUL INDIVIDUAL (4 ore)

- Evaluează activitatea unui ales/a unei alese local/locale sau național/naționale, ca urmare a deciziei de grup.

Algoritm de evaluare: număr de inițiative legislative/locale, număr de întâlniri cu cetățenii și cetățenele, vizibilitate media, discurs etc.

Resurse: CV, programul electoral al partidului, site parlament/primărie, pagina publică sau/și privată a reprezentantului local/reprezentantei locale sau a deputatului/deputatei, pentru a corela profilul profesional cu angajamentele politice (ale partidului) și activitățile desfășurate în comisii.

Unități de conținut

1. Modele de administrare a alegerilor
2. Sistemul organelor electorale (*Comisia Electorală Centrală, consiliile electorale de circumscripție, Consiliul Electoral Central al Găgăuziei, birourile electorale ale secțiilor de votare*)
 - 2.1. Comisia Electorală Centrală (CEC)
 - 2.2. Consiliile electorale de circumscripție
 - 2.3. Birourile electorale ale secțiilor de votare (BESV)
 - 2.4. Consiliul Electoral Central al Găgăuziei (CECG)
3. Colaborarea organelor electorale cu părțile interesate în alegeri (*guvernamentale și neguvernamentale / societatea civilă / mass-media / partidele politice / grupurile de presiune*)

Termeni-cheie

■ <i>organe de management electoral</i>	■ <i>părți interesate</i>
■ <i>modele de management electoral</i>	■ <i>Comisia Electorală Centrală</i>
■ <i>sistemul organelor electorale</i>	■ <i>consiliul electoral de circumscripție</i>
■ <i>circumscripție electorală</i>	■ <i>birou electoral al secției de votare</i>
■ <i>secție de votare</i>	

Obiective de referință

- să explice specificul modelelor de administrare a alegerilor;
- să cunoască modul de constituire a organelor electorale;
- să diferențieze competențele organelor electorale;
- să argumenteze necesitatea implicării altor instituții în procesul electoral.

Repere metodologice

I.	Actualizarea cunoștințelor Etapa: începutul prelegerii Forma de activitate: individuală, frontală Strategia didactică: <i>bliț</i> Sarcină: - Analizează caricatura, scriind imediat ceea ce vezi/simți/gândești. - Comentează ce expresie populară evocă aceasta și care este corelația cu fenomenul electoral. - Cine crezi că poate contribui la schimbarea acestor realități de dilemă? (Sursa: Observatorul de nord, https://observatorul.md/aleg-informat-graul-mixt-si-neghina-proportionala/alegeri-caricatura) Recomandare metodică Tehnica presupune reacția imediată a studenților și studentelor la o imagine. Se dă timp (3 minute) pentru scriere. Se ascultă câteva răspunsuri și se fac precizări cu referință la întrebarea din sarcină pentru a face conexiune cu tema nouă.
II.	Problematizarea unor aspecte din temă prin valorificarea opiniei/atitudinii civice a auditoriului. Etapa: pe parcursul orei Strategia didactică: frontală Forma de activitate: <i>discuție</i> Sarcina: Care principii directe de activitate a organelor de management electoral sunt cel mai frecvent încălcate, de către cine și de ce?
III.	Generalizare prin extindere și aplicare la diferite sfere sau contexte de viață ale cursantului și cursantei. Etapa: la finalul prelegerii Forma de activitate: în grupuri a câte trei persoane Strategia didactică: <i>PRES</i> Sarcina: Argumentați, în cheia tehnicii <i>PRES</i>, importanța implicării societății civile în procesul electoral.

1. Modele de administrare a alegerilor

Importanța și complexitatea procesului electoral fac ca acesta să fie organizat de instituții specializate în administrarea alegerilor, numite generic organe de management electoral (OME), precum: *comisia electorală, departamentul electoral, consiliul electoral* sau *autoritatea electorală*.

Dicționar de termeni

Termenul general de **organe de management electoral** se referă la sistemul organelor electorale, care activează la diferite niveluri administrative, al căror scop este *gestionarea elementelor care sunt esențiale pentru organizarea și desfășurarea alegerilor, referendumurilor, a altor inițiative cetățenești ce implică un sufragiu universal*.

OME au diverse atribuții, componente și roluri:

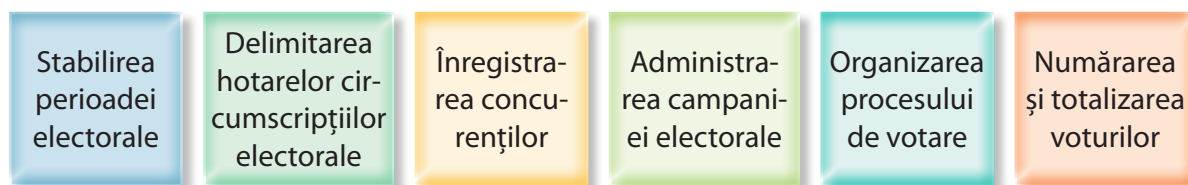
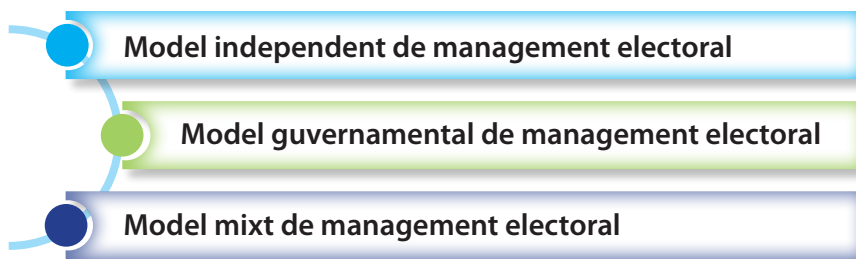

Figura 1. Atribuțiile organelor de management electoral (OME)

Configurația sistemului OME diferă, de regulă, de la o țară la alta. În unele state, autoritatea de management electoral poate fi o instituție de sine stătătoare, iar în altele – o unitate de management distinctă în cadrul unei autorități publice mai mari, care poate avea și sarcini non-electorale (de exemplu, Ministerul de Interne). Pentru diferite procese electorale pot fi înființate diferite OME. În Statele Unite Mexicane (Mexic) și Republica Polonă, autoritățile electorale sunt responsabile atât pentru alegerile prezidențiale, cât și pentru cele parlamentare. Autoritatea electorală națională din Uniunea Australiană se ocupă doar de alegerile la nivel național, în timp ce alegerile la nivel regional sunt responsabilitatea instituțiilor de management regionale, separate de autoritatea națională. În Marea Britanie, instituțiile responsabile de organizarea alegerilor și a referendumurilor sunt separate etc.

Din perspectiva instituțională, a statutului și a modului de conlucrare cu alte autorități publice, o abordare de ansamblu a sistemului de organizare a OME în diferite state ale lumii permite identificarea următoarelor modele¹:

Modelul independent de management electoral este utilizat în țările în care alegerile sunt organizate și gestionate de o OME independentă din punct de vedere instituțional, autonomă

¹ *Electoral Management Design*. Revised Edition. International IDEA, 2014. p. 6-9. Disponibil: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/electoral-management-design-2014.pdf> (Accesat: 20.03.2023)

față de puterea executivă. Conform acestui model, OME are și își gestionează propriul buget și nu este dependent de vreun minister sau departament guvernamental. În același timp, în ceea ce privește raportarea activității, instituția se subordonează legislativului sau justiției. Multe democrații, inclusiv cele în proces de consolidare, au ales acest model. Ne referim la cele din Republica Armenia, Bosnia și Herțegovina, Burkina Faso, Canada, Republica Costa Rica, Republica Estonia, Georgia, Republica India, Republica Indonezia, Republica Liberia, Republica Mauritius, Republica Federală Nigeria, Republica Polonă, Africa de Sud, Regatul Thaiandei, Republica Orientală a Uruguayului etc.

Modelul guvernamental de management electoral este specific statelor unde alegerile sunt organizate și gestionate de puterea executivă prin intermediul unui minister (cum ar fi Ministerul de Interne) și/sau prin intermediul autorităților locale (regionale, federale). Acolo unde OME sunt organizate la nivel național potrivit acestui model, ele sunt conduse de un ministru, de regulă. Cu foarte puține excepții, nu au „membri”. Bugetul acestora este parte componentă a bugetului autorității guvernamentale și/sau al autorităților locale. Instituțiile sunt responsabile față de autoritățile executive ierarhic superioare.

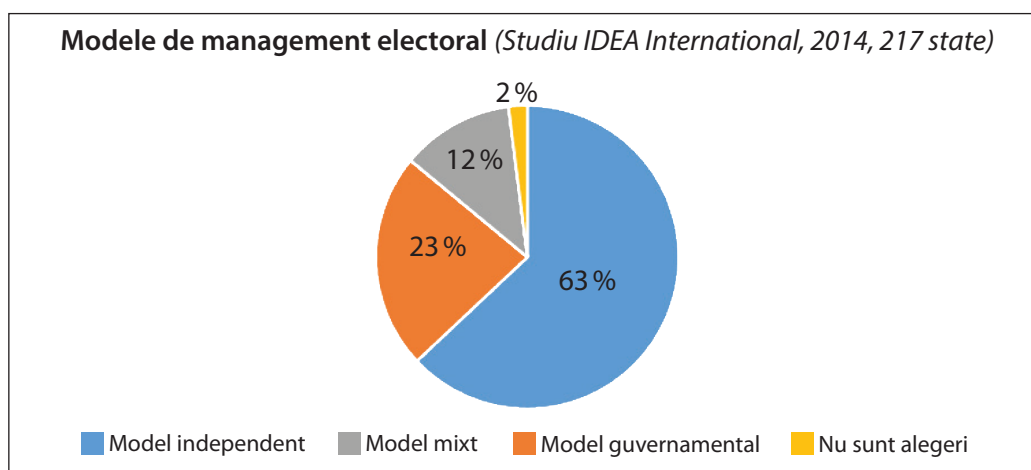
Țările care utilizează acest model sunt: Regatul Danemarcei (Danemarca), Republica Singapore, Confederația Elvețiană (Elveția), Marea Britanie (pentru alegeri, dar nu pentru referendum) și Statele Unite ale Americii. În Regatul Suediei, Confederația Elvețiană, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii, alegerile sunt organizate și de autoritățile locale/regionale/federale.

Modelul mixt de management electoral implică, de obicei, două OME componente:

- o instituție responsabilă de politici, monitorizare sau supraveghere, care este independentă de ramura executivă (conform modelului independent);
- o instituție de implementare, existentă în cadrul unui minister/departament guvernamental la nivel central sau local (conform modelului guvernamental).

În cadrul modelului mixt, alegerile sunt organizate de instituția guvernamentală, iar supravegherea este asigurată de componenta independentă. Cea mai mare parte a bugetului, cel ce ține de organizarea alegerilor, este gestionat de autoritatea guvernamentală. Modelul mixt este folosit în Republica Franceză, Japonia, Spania și multe foste colonii franceze, în special în Africa de Vest, cum ar fi Republica Mali și Republica Senegal. Este foarte important ca relațiile dintre aceste două instituții, dar și responsabilitățile deținute, să fie strict reglementate, pentru a evita orice divergențe.

Majoritatea statelor lumii și-au construit sistemul de management electoral în baza modelului independent¹.

¹ *Electoral Management Design*. Revised Edition, International IDEA, 2014, p. 8. Disponibil: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/electoral-management-design-2014.pdf> (Accesat: 20.03.2023)

Din perspectiva duratei activității OME, distingem organe electorale care activează **permanent** și **temporar**. Acolo unde evenimentele electorale au loc în mod regulat, inclusiv alegerile parțiale, și evidența alegătorilor, alegătoarelor este continuă sau unde este nevoie de educarea și informarea continuă a acestora, este justificată existența unui **organ electoral permanent**. Țări precum Republica Armenia, Uniunea Australiei, Republica Federativă a Braziliei, Canada, Republica Indonezia, Statele Unite Mexicane, Republica Filipine, Africa de Sud și Regatul Thai-landei mențin instituții permanente. De regulă, atunci când vorbim de instituții permanente, ne referim la autorități naționale. Organele electorale de rang inferior (regionale sau locale) în marea majoritate sunt constituite ad-hoc, pentru un anumit tip de alegeri.

De cealaltă parte, în unele state există **organe electorale temporare**, care funcționează doar în perioada electorală. Astfel de țări pot urma oricare dintre modelele independente, guvernamentale sau mixte, prevalând ultimele două. Organele electorale de model guvernamental sunt temporare, deoarece funcționarele și funcționarii publici care organizează alegerile au alte atribuții, normă întreagă și sunt implicați în activități electorale numai în perioada alegerilor. În unele țări care utilizează modelul mixt, componenta guvernamentală a managementului alegerilor este permanentă, pentru a păstra memoria instituțională, în timp ce componenta independentă este temporară și se înființează numai în perioadele electorale.

Indiferent de modelul utilizat, toate sistemele de organe electorale trebuie să urmeze câteva **principii directoare de activitate**:

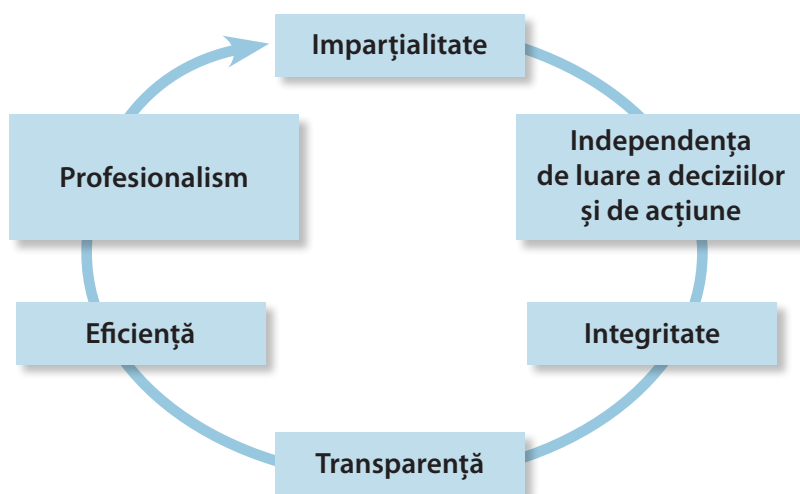

Figura 2. Principii directoare de activitate ale organelor electorale

Potrivit *Codului bunelor practici în materie electorală. Linii directoare și raport explicativ*, numai transparența, imparțialitatea și independența față de orice manipulare politică vor asigura o bună administrare a procesului electoral. În special, în statele cu experiență mică în domeniul organizării alegerilor pluraliste, riscul ca puterea executivă să dorească să influențeze instituțiile de management electoral astfel ca acestea să acționeze în sensul care-i convine este prea mare. Respectiv, crearea unor instituții electorale independente și imparțiale, de la nivelul național la nivelul biroului de vot, este indispensabilă pentru garantarea unor alegeri desfășurate adecvat sau, cel puțin, pentru înlăturarea oricărei suspiciuni grave de iregularitate care ar putea influența procesul electoral. Printre membrii și membrele instituțiilor de management electoral trebuie să se regăsească reprezentante și reprezentanți ale/ai tuturor forțelor politice parlamentare, precum și delegate/delegați ai puterii judecătorești și ai celei executive.

2. Organizarea sistemului electoral din Republica Moldova

Sistemul organelor electorale din Republica Moldova include:

- a) Comisia Electorală Centrală (CEC);
- b) consiliile electorale de circumscripție de nivelurile al doilea și întâi (CECE);
- c) Consiliul Electoral Central al Găgăuziei (CECG);
- d) birourile electorale ale secțiilor de votare (BESV).

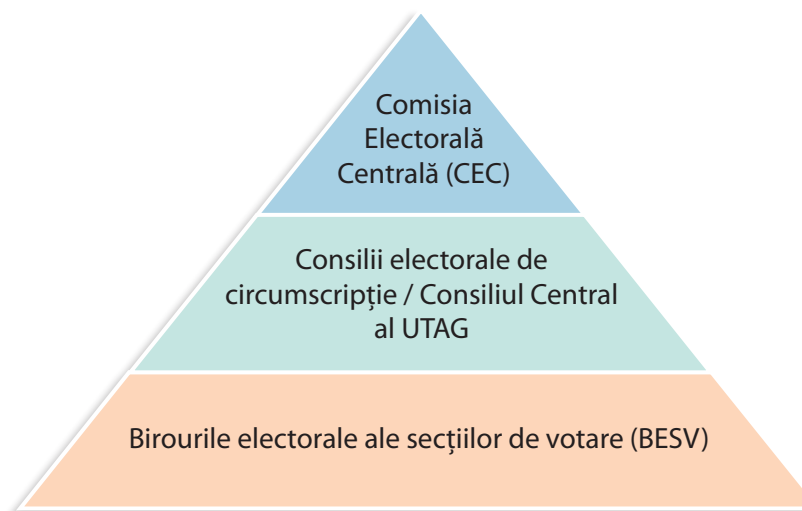

Figura 3. Sistemul organelor electorale din Republica Moldova

În sistemul organelor electorale, Comisia Electorală Centrală este organul electoral ierarhic superior, care activează permanent. Consiliile electorale de circumscripție de nivelul al doilea sunt organele electorale care activează permanent (în persoana președintelui CECE), cu excepția consiliilor electorale de circumscripție constituite pentru secțiile de votare din afara țării și pentru localitățile din stânga Nistrului. Consiliile electorale de circumscripție de nivelul întâi și birourile electorale ale secțiilor de votare sunt organele electorale care se constituie și activează doar în perioada electorală.

Consiliul Electoral Central al Găgăuziei (CECG) este parte integrantă a sistemului organelor electorale ale Republicii Moldova și exercită atribuțiile organului electoral central în cadrul alegerilor regionale. În cazul alegerilor parlamentare, prezidențiale și locale, CECG exercită atribuțiile consiliului electoral de circumscripție de nivelul al doilea.

2.1. Comisia Electorală Centrală (CEC)

CEC este un organ colegial, format din șapte membri și membre, care activează permanent, pe o durată a mandatului de șase ani¹. Are buget propriu, dispune de conturi trezoreriale și sigiliu cu imaginea Stemei de Stat a Republicii Moldova, precum și de alte atribute necesare unei persoane juridice de drept public.

Membrii și membrele Comisiei Electorale Centrale sunt numiți în funcție după cum urmează:

- a) de către Președintele Republicii Moldova – unu;
- b) de către Consiliul Superior al Magistraturii – unu;
- c) de către Guvern, la propunerea Ministerului Afacerilor Interne – unu;

¹ Actuala componență a CEC, desemnată conform prevederilor vechiului *Cod electoral*, este formată din nouă membri și își va continua mandatul până în 2026.

d) de către Parlament – patru (doi propuși de majoritatea parlamentară; unul propus de opoziția parlamentară; unul propus de organizații ale societății civile).

CEC este condus de Președinte/Președintă și secretar/secretară, care sunt aleși din rândul membrilor și membrilor Comisiei. Pe durata mandatului, aceștia/acestea trebuie să fie independenți/independente, nu pot fi membri/membre de partid, nu pot favoriza prin acțiuni sau declarații competitorii electorali.

Atribuțiile CEC pot fi divizate în trei categorii distincte:

Președinta, vicepreședintele și secretarul CEC în cadrul consultărilor pe modificările Codului electoral (2022) (Sursa: a.cec.md/ro)

Perioada între alegeri, ca organ specializat în domeniul electoral	• perfecționarea legislației; elaborarea planurilor strategice de dezvoltare; actualizarea registrului alegătorilor și alegătoarelor; implementarea programelor de educație / informare electorală și civică etc.
Perioada electorală	• aprobă planul calendaristic al acțiunilor electorale și supraveghează executarea acestuia; coordonează activitatea organelor electorale inferioare; asigură întocmirea și verificarea listelor electorale; stabilește modelul buletinelor de vot, al documentelor, al formularelor și al altor acte ce țin de desfășurarea alegerilor; soluționează litigii electorale în aria de competență etc.
Permanent, ca organ responsabil de supravegherea și controlul privind finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale	• recepționează și verifică rapoarte financiare; examinează sesizări și contestații privind încălcarea legislației relevante; elaborează documente cu caracter informativ în scopul asistenței activității financiare și al instruirii partidelor politice, concurenților electorali etc.

Figura 4. Atribuțiile Comisiei Electorale Centrale

2.2. Consiliile electorale de circumscripție

Consiliile electorale de circumscripție sunt organe electorale inferioare, responsabile de organizarea și desfășurarea alegerilor în circumscripțiile de nivelul întâi și doi.

Dicționar de termeni

Circumscripție electorală – unitate electorală administrativă, în care se organizează și se desfășoară alegerile.

Circumscripțiile electorale de nivelul doi, de regulă, corespund hotarelor unităților administrativ-teritoriale de nivelul al doilea ale Republicii Moldova, unității teritoriale autonome Găgăuzia, municipiilor Chișinău și Bălți. Suplimentar, sunt constituite circumscripții electorale de nivelul al doilea pentru secțiile de votare din străinătate și cele pentru localitățile din stânga

Nistrului. *Circumscripțiile electorale de nivelul întâi* corespund, de regulă, hotarelor unităților administrativ-teritoriale de nivelul întâi ale Republicii Moldova și se constituie doar în cazul alegerilor locale.

Consiliile electorale de circumscripție (CECE) de nivelul al doilea sunt constituite de CEC și activează permanent. Cu statut permanent în cadrul CECE activează doar președintele/președinta acestuia, care este numit/numită în funcție conform *Legii nr. 158/2008 cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public*. În perioada alegerilor, consiliile de nivelul doi sunt formate dintr-un număr impar de membri și membre, de cel puțin 7 și de cel mult 11 persoane. Aceștia/acestea pot fi desemnați/desemnate de fiecare partid parlamentar (câte unul), de către Consiliul local de nivelul doi și de către judecătoria (câte doi). Pentru funcția de membră/membru în consiliul electoral de orice nivel se desemnează persoane care au urmat cursuri de instruire în cadrul Centrului de instruire continuă în domeniul electoral (CICDE) și dețin certificate de calificare corespunzătoare valabile la data confirmării. Suplimentar, candidaturile pentru CECE de nivelul al doilea propuse de către judecătoriile și consiliile locale trebuie să aibă studii superioare juridice sau în domeniul administrației publice.

Pentru secțiile de votare din străinătate și cele pentru localitățile din stânga Nistrului, CEC formează consilii distincte, care nu au statut permanent, cu sediul în municipiul Chișinău.

Atribuțiile CECE de nivelul doi, în condițiile în care are statut permanent, pot fi divizate în două categorii:

Specifice perioadei electorale

- constituie Consiliile electorale de circumscripție de nivelul întâi și Birourile electorale ale secțiilor de votare (BESV); supraveghează activitatea acestora; colectează și sistematizează informații de la BESV privind deschiderea secțiilor de votare, prezența alegătorilor și alegătoarelor la votare, rezultatele preliminare ale alegerilor; examinează contestații și sesizări pe aria de responsabilitate etc.

Specifice perioadei între alegeri (atribuții realizate de președinte/președintă)

- acordă asistență în organizarea și desfășurarea activităților de educație electorală și civică; participă la procedurile de actualizare a datelor și informațiilor cuprinse în *Registrul de stat al alegătorilor*; se implică în procedurile de supraveghere și control al finanțelor partidelor politice etc.

Consiliile electorale de circumscripție (CECE) de nivelul întâi se constituie în cazul alegerilor și al referendumurilor locale de către Consiliile electorale de circumscripție de nivelul al doilea sau, după caz (în situația alegerilor locale noi¹), de CEC. Ele nu au statut permanent. Consiliile electorale respective sunt formate, la fel, dintr-un număr impar de membri și membre, de cel puțin 7 și de cel mult 11 persoane. Acestea sunt desemnate de partidele politice parlamentare (câte 1) și de consiliul local (2). Dacă nu se completează numărul necesar, locurile rămase sunt propuse de CEC din numărul persoanelor incluse în *Registrul funcționarilor electorali*².

Atribuțiile CECE de nivelul întâi sunt specifice doar perioadei electorale și se referă la organizarea alegerilor primarilor/primarelor și a Consiliilor locale în circumscripțiile de nivelul întâi.

¹ Potrivit *Codului electoral*, alegerile locale noi sunt organizate, de regulă, în cazul în care consiliul local a fost dizolvat pe parcursul mandatului sau dacă mandatul primarului/primarei a încetat înainte de termen.

² Potrivit *Codului electoral*, *Registrul funcționarilor electorali* este o bază de date pentru evidența la nivel național a funcționarilor și funcționarilor electorali, parte integrantă a Sistemului informațional automatizat de stat „Alegeri”, în care se indică datele personale ale acestora, alegerile la care au participat, precum și calitatea deținută.

2.3. Birourile electorale ale secțiilor de votare (BESV)

Birourile electorale ale secțiilor de votare (BESV) sunt organele electorale inferioare, care nemijlocit sunt responsabile pentru desfășurarea votării și a numărării voturilor în ziua alegerilor. BESV se constituie în baza secțiilor de votare și cuprind cel puțin 30 și cel mult 3 000 de alegători (cu posibilitatea de a depăși cu cel mult 10%). Conform *Codului electoral*, secția de votare este percepută primordial ca o unitate electorală (teritoriu) în care se împarte o circumscripție electorală în raport cu numărul alegătorilor și alegătoarelor. De asemenea, prin secție de votare se poate înțelege localul/sediul în care alegătorii și alegătoarele votează, accesibil ca infrastructură pentru persoanele în vârstă și cele cu dizabilități.

BESV se constituie dintr-un număr impar de membre și membri, de cel puțin 5 și cel mult 11. Dintre aceștia, trei sunt desemnați/desemnate de către Consiliul local și câte unul de fiecare partid politic parlamentar. Pentru funcția de membră/membru al BESV se propun doar persoane care au urmat cursuri de perfecționare în cadrul CICDE și dețin certificate de calificare corespunzătoare.

Pe parcursul activității, BESV exercită următoarele atribuții: asigură pregătirea localului pentru votare; asigură accesul alegătorilor și alegătoarelor la listele electorale; organizează votarea în ziua stabilită pentru desfășurarea alegerilor; numără și totalizează voturile în secția de votare etc.

În cazul alegerilor parlamentare, prezidențiale și al referendumurilor republicane, pentru alegătorii și alegătoarele care se află în străinătate la data scrutinului pot fi organizate una sau mai multe secții de votare pe lângă misiunile diplomatice și oficiile consulare ale Republicii Moldova, precum și în afara acestora. Numărul membrilor și membrilor BESV poate fi de cel mult 15 persoane. Două se propun de către Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, iar restul – de către partidele politice parlamentare. Numărul și geografia amplasării secțiilor de votare este decisă de CEC în baza criteriilor stabilite de *Codul electoral*.

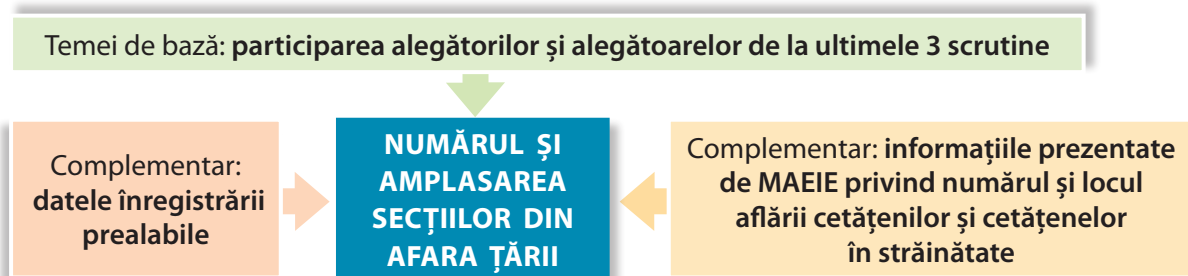

Figura 5. Criteriile de stabilire a numărului și geografiei amplasării secțiilor de votare din străinătate

De asemenea, în cazul aceluiași scrutin național, CEC poate organiza pentru alegătorii și alegătoarele din localitățile din stânga Nistrului secții de votare cu sediul pe teritoriul Republicii Moldova aflat sub jurisdicția constituțională a autorităților administrației publice centrale.

2.4. Consiliul Electoral Central al Găgăuziei (CECG)

CECG este un organ electoral ce activează în sistemul electoral al Republicii Moldova în două ipostaze. Pe de o parte, la alegerile prezidențiale, parlamentare și locale, exercită atribuțiile consiliului electoral de circumscripție. Pe de alta, la alegerile regionale în Adunarea Populară și a Guvernatorului Unității Teritoriale Autonome Găgăuzia (UTAG), CECG are rolul autorității electorale principale. Atribuțiile CECG în alegerile regionale se stabilesc și prin actele normative aprobate de Adunarea Populară a Găgăuziei. Finanțarea autorității, la fel, este din sursă dublă: din bugetul național (prin bugetul CEC) și din bugetul UTAG. Consiliul a fost inclus în *Codul electoral* pentru prima dată abia în anul 2022, odată cu adoptarea unui *Cod electoral* nou. Acest pas este unul benefic și contribuie la fortificarea caracterului incluziv al alegerilor din Republica Moldova.

3. Colaborarea organelor electorale cu alte autorități publice și alte părți interesate în alegeri

În alegeri, autoritățile electorale de toate nivelurile, dar în special Comisia Electorală Centrală, în calitate de organ specializat în domeniul electoral, conlucrează cu autoritățile administrației publice centrale și locale, precum și cu alte entități, cu scopul unei organizări eficiente a procesului electoral.

Autoritățile publice centrale cu care organele de management electoral conlucrează cel mai mult în perioada electorală sunt reflectate în figura alăturată:

Ministerul Afacerilor Interne este implicat, în special, în procesele ce țin de asigurarea ordinii publice și anume: asigurarea securității tuturor persoanelor care participă la alegeri; asigurarea securității și a ordinii publice în locurile și localurile de desfășurare a întâlnirilor concurenților electorali; acordarea asistenței organelor electorale și autorităților administrației publice locale în vederea păstrării bunurilor materiale etc.

Figura 6. Autoritățile publice centrale (cele mai importante) implicate în organizarea și desfășurarea alegerilor

Ministerul Infrastructurii și Dezvoltării Regionale este implicat în activitățile ce țin de: monitorizarea alimentării fără întrerupere cu energie electrică a tuturor sediilor organelor electorale; asigurarea căilor de acces către localurile secțiilor de votare; acordarea asistenței informaționale privind antrenarea agenților economici la efectuarea transportărilor votanților și votantelor.

Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene este parte a procesului de organizare a alegerilor peste hotare prin: asigurarea cu personal și acordarea asistenței logistice în procesul de constituire și funcționare a BESV din străinătate; colaborarea în vederea acreditării instituțiilor mass-media de peste hotare; coordonarea procesului de transportare de la BESV din străinătate a buletinelor de vot etc.

Biroul Politici de Reintegrare, în comun cu autoritățile administrației publice locale din Zona de Securitate și cu delegația Republicii Moldova în Comisia Unificată de Control, întreprinde, în perimetrul aflat sub controlul efectiv al autorităților Republicii Moldova, toate măsurile posibile, menite să faciliteze votarea la secțiile de votare constituite pentru alegătorii și alegătoarele din regiunea transnistreană.

Banca Națională a Moldovei supraveghează accesul liber și egal al concurenților electorali, al participanților și participantelor la referendum și al grupurilor de inițiativă la serviciile bancare.

Agenția Servicii Publice este responsabilă de actualizarea datelor despre cetățeni în *Registrul de stat al populației*, prezentarea, la solicitarea Comisiei Electorale Centrale, a informațiilor privind evidența populației și alte date relevante pentru buna organizare a alegerilor.

Biroul Relații cu Diaspora are misiunea majoră de a asigura comunicarea cu diaspora în vederea garantării dreptului la vot al alegătorilor și alegătoarelor din afara țării, inclusiv prin majorarea numărului secțiilor de votare pentru diaspora, astfel încât să reflecte distribuția geografică a cetățenilor și cetățenelor din exterior¹.

Autoritățile administrației publice locale colaborează cu organele electorale în vederea unei bune organizări a alegerilor, pe aspecte ca:

- asigurarea sediilor pentru secțiile de votare și a căilor de acces către acestea;
- asigurarea actualizării listelor electorale de către persoanele desemnate în acest scop;
- adoptarea deciziilor privind stabilirea și garantarea unui minim de locuri speciale de afișaj electoral și asigurarea unui minim de localuri pentru desfășurarea întâlnirilor cu alegătorii;
- asigurarea accesului persoanelor cu dizabilități în localurile unde sunt amplasate secțiile de votare.

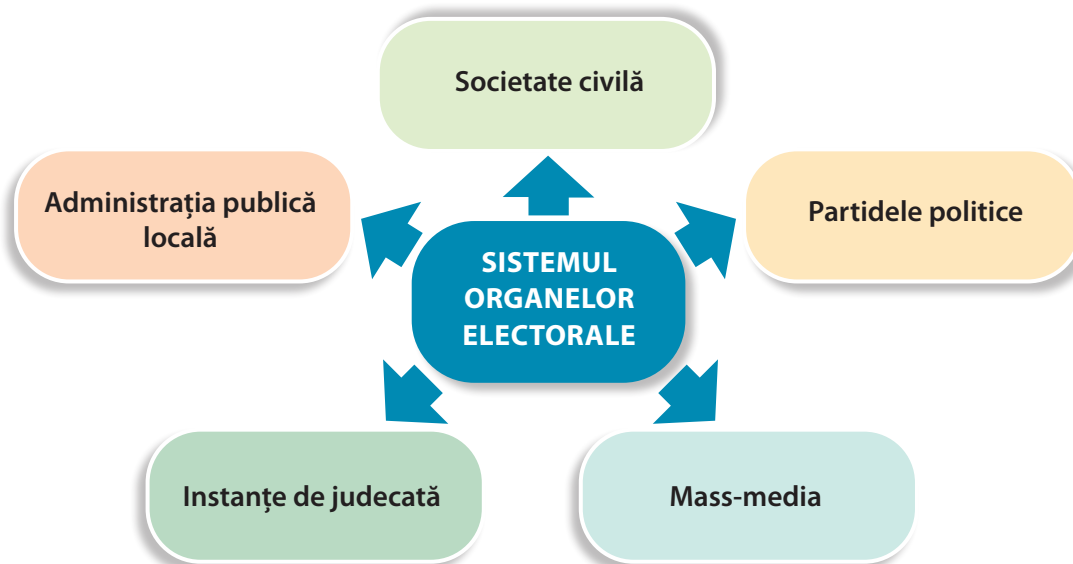

Figura 7. Alte autorități și actori sociali implicați în organizarea și desfășurarea alegerilor

Autoritățile electorale colaborează cu **organizațiile societății civile** în special pe dimensiunile de informare electorală a alegătorilor și alegătoarelor, precum și pe partea de acreditare a observatorilor și observatoarelor. Organizațiile societății civile sunt implicate în desfășurarea campaniilor de informare a alegătorilor și alegătoarelor cu privire la necesitatea unui vot infor-

¹ Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei naționale „Diaspora-2025” nr. 200 din 26.02.2016. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 49-54 din 04.03.2016. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=91207&lang=ro (Accesat: 29.03.2023)

mat și responsabil, procedurile electorale, locațiile secțiilor de votare (în special pentru cei/cele din afara țării). De asemenea, asociațiile obștești pot acredita observatoare și observatori la alegeri, pentru oferirea unui punct de vedere alternativ asupra calității respectării procedurilor electorale.

Rolul principal **al instituțiilor mass-media în alegeri** este reflectarea echidistantă și corectă a procesului electoral. Acest subiect este dezvoltat în unitatea de învățare **Mass-media și alegerile**.

Comisia Electorală Centrală interacționează activ și **cu partidele politice** în procedura de control și supraveghere a finanțelor partidelor și a campaniilor electorale. De asemenea, CEC publică lista partidelor politice care au dreptul de a participa la alegeri, examinează, de rând cu celelalte organe electorale, dosarele depuse de partide pentru înregistrarea candidaților.

Instanțele de judecată sunt implicate în procesul de examinare a contestațiilor în perioada electorală. În aceste sens, pe perioada alegerilor, programul instanțelor de judecată se organizează în așa fel, încât contestațiile să poată fi depuse și examinate fără întârziere.

Impact asupra rezultatelor alegerilor poate avea și activitatea așa-numitelor **grupuri de presiune**, cunoscute și sub denumirea de grupuri de interes sau de lobby, care în Republica Moldova nu sunt reglementate, fapt care însă nu le anulează existența. Grupurile de presiune sunt forme de organizare a oamenilor în jurul unor interese proprii, ce așteaptă a fi satisfăcute. Aceste grupuri întreprind acțiuni de influență asupra factorilor de decizie, inclusiv asupra concurenților electorali, care, în schimbul susținerii acestora în alegeri, le promit realizarea intereselor. Din practica internațională, cele mai cunoscute grupuri de interes sunt sindicatele, organizațiile non-guvernamentale, cultele religioase, oamenii de afaceri etc.¹ În contextul alegerilor din Republica Moldova, un rol important îl joacă și diaspora, în calitate de parte interesată de organizarea și desfășurarea incluzivă a alegerilor.

Reține!

Calitatea procesului electoral nu depinde doar de eficiența organelor electorale. Alegerile libere și corecte sunt produsul unui efort colectiv depus atât de organele electorale, cât și de alte autorități publice și părți interesate.

¹ V. Bevziuc, *Grupurile de presiune și lobbyismul în Republica Moldova*. Disponibil: https://zenodo.org/record/3360329/files/RSI_2018_1-2_pp40-51.pdf (Accesat: 30.03.2023)

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

Documente normative

1. *Codul electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 8.12.2022*. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 426-427 din 23.12.2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134589&lang=ro (Accesat: 14.03.2023)
2. *Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei naționale „Diaspora-2025”. nr. 200 din 26.02.2016*. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 49-54 din 04.03.2016. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=91207&lang=ro.
3. *Electoral Management Design*. Revised Edition. International IDEA, 2014. Disponibil: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/electoral-management-design-2014.pdf> (Accesat: 20.03.2023)
4. *Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directoare și raport explicativ*. Adoptat de Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept în cadrul celei de-a 52 reuniuni plenare (Veneția, 18-19 octombrie 2002). Disponibil: https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/reglementari/8786_venice-code-good-practice-19-10-2002-ro.pdf (Accesat: 14.03.2023)
5. *Constituirea secțiilor de votare pentru alegătorii din stânga Nistrului*. Chișinău: Asociația Promo-LEX. 2021. Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2021/03/Policy_Brief_Constituire_SV_Transnistria_ro-1.pdf (Accesat: 20.03.2023)

Resurse științifice

1. Boțan I., Gurin C., Prohnițchi E., *Votarea peste hotare: practici internaționale și recomandări pentru Republica Moldova*. Studiu analitic. Chișinău: ADEPT, 2010. Disponibil: <http://www.e-democracy.md/files/votarea-peste-hotare-2010.pdf> (Accesat: 20.03.2023)
2. Bevziuc V., *Grupurile de presiune și lobbyismul în Republica Moldova*. În: „Revista de studii interdisciplinare «C. Stere»”, an. 5 (2018), nr. 1-2 (17-18), p. 40-51. Disponibil: https://zenodo.org/record/3360329/files/RSI_2018_1-2_pp40-51.pdf (Accesat: 30.03.2023)

BIBLIOGRAFIE SUPLIMENTARĂ

1. *Misiunea limitată BIDDÖ de observare a alegerilor prezidențiale din Republica Moldova (1 și 15 noiembrie 2020)*. Raport final. Varșovia, 2021. Disponibil: <https://www.osce.org/files/f/documents/6/9/481306.pdf> (Accesat: 20.03.2023)
2. *Rolul ONG-urilor în monitorizarea alegerilor parlamentare din Republica Moldova*. Disponibil: <https://zenodo.org/records/3980407> (Accesat: 22.03.2022)

SEMINAR (2 ore)

1. Organele electorale și competențele lor

2. Vizită de studiu offline CEC și CICDE sau analiza activităților acestor organe, resurse, specific de pe site-urile existente

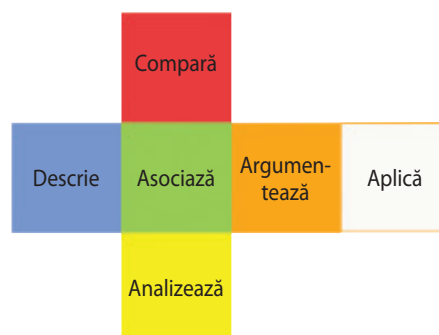
Etapa 1. Consolidarea cunoștințelor

Forma de activitate: lucru în grup

Strategia didactică: cubul

Descrierea activității: Fiecărui grup îi va reveni un subiect din sistemul celor patru organe electorale:

1. Comisia Electorală Centrală;
2. consiliile electorale de circumscripție;
3. Consiliul Electoral Central al Găgăuziei;
4. birourile electorale ale secțiilor de votare.

Grupul va prezenta organul electoral, respectând șase pași în structurarea informației:

- descrie/definește organul electoral;
- compară și comentează prin ce este diferit de celelalte;
- analizează competențele acestuia;
- asociază-l cu ceva, pornind de la importanța pe care o are în sistemul instituțiilor de management electoral;
- argumentează necesitatea înțelegerii atribuțiilor organului electoral;
- aplică, relevând cum vei utiliza informația respectivă în calitate de alegător/alegătoare sau funcționară/funcționar electoral.

Etapa 2. Analiză și sinteză

Forma de activitate: individuală

Strategia didactică: eseu

Descrierea activității: Studentele și studenții își aleg un subiect din cele două propuse:

1. *Argumentează necesitatea constituirii secțiilor de votare pentru alegătorii și alegătoarele din Republica Moldova aflați în localitățile din stânga Nistrului, care nu se află sub jurisdicția constituțională, și pentru alegătoarele și alegătorii aflați peste hotare.*
2. *Argumentează necesitatea organizării votării în străinătate.*

Etapele de realizare a eseului

- Cercetează sursele recomandate pentru seminar:
- 1. *Constituirea secțiilor de votare pentru alegătorii din stânga Nistrului.* Chișinău: Asociația Promo-LEX, 2021. Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2021/03/Policy_Brief_Constituire_SV_Transnistria_ro-1.pdf
- 2. Boțan I., Gurin C., Prohnițchi E. *Votarea peste hotare: practici internaționale și recomandări pentru Republica Moldova.* Studiu analitic. Chișinău: ADEPT, 2010. Disponibil: <http://www.e-democracy.md/files/votarea-peste-hotare-2010.pdf>
- Formulează poziția fundamentată pe cunoștințe sistematizate și judecăți construite logic.
- Prezintă eseu. Dezbate argumentele.

Etapa 3. Autoevaluare/Autorefecție

Completați Fișa de autoevaluare.

- Achizițiile importante pentru mine sunt...
- Mi-am consolidat convingerea că/despre...
- Rămân întrebări deschise pentru mine...
- În calitate de cetățeană/cetățean a/al Republicii Moldova, voi...

LUCRUL INDIVIDUAL (4 ore)

- **Documentează-te și informează-te din Codul electoral al Republicii Moldova și regulamentele CEC despre responsabilitățile/atribuțiile fiecărui organ electoral:**
 1. Comisia Electorală Centrală
 2. consiliile electorale de circumscripție
 3. Consiliul Electoral Central al Găgăuziei
 4. birourile electorale ale secțiilor de votare

V Procesul electoral

Unități de conținut

1. Ciclul electoral (pre-, electoral, post-)
 - 1.1. Perioada preelectorală
 - 1.2. Perioada electorală
 - 1.3. Perioada postelectorală
2. Perioada electorală (*campanie electorală, desemnarea și înregistrarea candidaților/candidatelor, agitație electorală, monitorizarea alegerilor, votare, numărarea voturilor, totalizarea rezultatelor votării, confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatelor*)
 - 2.1. Desemnarea și înregistrarea candidaților și a candidatelor
 - 2.2. Campania electorală
 - 2.3. Votarea
 - 2.4. Numărarea voturilor, totalizarea rezultatelor votării
 - 2.5. Confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatelor
3. Integritatea procesului electoral

Termeni-cheie

■ proces electoral	■ monitorizarea alegerilor	■ mandat
■ campanie electorală	■ finanțarea alegerilor	■ alegeri nevalabile
■ agitație electorală	■ votare	■ alegeri nule

Obiective de referință

- să explice etapele ciclului electoral;
- să analizeze dificultățile în formarea listelor electorale;
- să distingă categoriile de candidați și candidate;
- să argumenteze rolul campaniei electorale în alegeri;
- se determine importanța partidelor politice în procesul electoral;
- să aprecieze integritatea alegerilor ca premisă pentru garantarea statului de drept și a bunei guvernante;
- să recunoască încălcările procesului, pentru a raporta acțiuni și comportamente electorale potențial frauduloase.

Repere metodologice

I. Actualizarea cunoștințelor

Etapa: începutul prelegerii

Forma de activitate: individuală

Strategia didactică: vizionarea și analiza unui produs media, tehnica 3-2-1

Sarcina: Vizionează filmul metodic-didactic „Ziua alegerilor”, elaborat de CICDE.

(<https://www.youtube.com/watch?v=sjOi1UqEpok>)

	- Scrie trei termeni-cheie cu referire la procesul electoral, utilizați în video. - Reține două date interesante/noi cu privire la măsurile de siguranță, aplicate pentru păstrarea integrității procesului electoral. - Formulează o concluzie cu privire la rolul etapelor premergătoare zilei alegerilor.								
II.	Problematizarea unor aspecte din temă prin valorificarea opiniei/atitudinii civice a auditoriului. Etapa: pe parcursul orei Forma de activitate: în grupuri a câte trei persoane Strategia didactică: <i>diagrama Venn</i> Sarcina: - Comparați, în cheia <i>diagramei Venn</i>, prevederile art. 52 din vechiul <i>Cod electoral</i> (https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=130981&lang=ro#) cu cele ale art. 70 din <i>Codul electoral</i> în vigoare. (https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134589&lang=ro). - Completați asemănările și deosebirile pe tablă, pe un poster sau flipchart.								
III.	Generalizare prin extindere și aplicare la diferite sfere sau contexte de viață ale cursantului și cursantei. Etapa: la finalul orei Forma de activitate: frontală Strategia didactică: <i>Graficul T</i> Sarcina 1: Argumentați pro și contra recomandarea Comisiei de la Veneția¹ „Pentru a asigura șanse egale de participare, se poate lua în considerare ca toate partidele, blocurile și candidații independenți care nu sunt reprezentați în organul care urmează să fie ales sau un organ superior, să confirme sprijinul minim (prin colectare de semnături – n.a.) în condiții similare”. Sarcina 2: Expuneți-vă opinia, în cheia tehnicii <i>PRES</i>, cu referire la faptul că <i>Codul electoral</i> al Republicii Moldova prevede în calitate de condiție pentru a fi ales primar/primară studii generale obligatorii, iar pentru a fi ales Președinte/Președintă al/a Republicii Moldova – studii superioare. Pe de altă parte, în Avizul² său, Comisia de la Veneția a opinat: „O cerință educațională este în contradicție cu standardele internaționale”. <table border="1"> <tr> <td>P(unct de vedere)</td><td>Expune-ți punctul de vedere cu referire la relevanța cerinței educaționale pentru un candidat/o candidată.</td></tr> <tr> <td>R(aționament)</td><td>Propune un argument/raționament care-ți susține punctul de vedere.</td></tr> <tr> <td>E(xemplu)</td><td>Oferă un exemplu pentru clarificarea punctului de vedere.</td></tr> <tr> <td>S(umar)</td><td>Fă un rezumat/sinteză a punctului de vedere enunțat.</td></tr> </table> Recomandare metodică Sarcina 1. Se va încuraja formularea deopotrivă a argumentelor pro, precum și a celor contra. Ideile se vor fixa pe o tablă, un flipchart sau poster, corelându-se argumentele pro și contra. La final, studenții și studentele formulează o concluzie. Sarcina 2. Se va acorda timp (minimum 5 minute pentru scriere). Vor fi ascultate textele, insistându-se pe partea de argumentare (raționament) și pe coerența cu exemplul oferit. Se va evita situația de critică/evaluare a documentelor de referință, punându-se accent pe abilitatea de analiză și reflecție critică.	P (unct de vedere)	Expune-ți punctul de vedere cu referire la relevanța cerinței educaționale pentru un candidat/o candidată.	R (aționament)	Propune un argument/raționament care-ți susține punctul de vedere.	E (xemplu)	Oferă un exemplu pentru clarificarea punctului de vedere.	S (umar)	Fă un rezumat/sinteză a punctului de vedere enunțat.
P (unct de vedere)	Expune-ți punctul de vedere cu referire la relevanța cerinței educaționale pentru un candidat/o candidată.								
R (aționament)	Propune un argument/raționament care-ți susține punctul de vedere.								
E (xemplu)	Oferă un exemplu pentru clarificarea punctului de vedere.								
S (umar)	Fă un rezumat/sinteză a punctului de vedere enunțat.								

¹ Aviz comun privind proiectul Codului electoral aprobat de Consiliul Alegerilor Democratice în cadrul celei de-a 74-a ședințe (Veneția, 20 octombrie 2022), pct. 66. Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2022/11/Aviz-comun_Comisia-de-la-Venetia_OSCE_ODIHR-ROM_final.pdf (Accesat: 04.03.2022)

² *Idem*, pct. 125.

1. Ciclul electoral (pre-, electoral, post-)

Alegerile nu sunt doar despre ziua votării și nu presupun desfășurarea unor evenimente sporadice și izolate. Alegerile reprezintă un proces electoral continuu, cu caracter ciclic, care, în linii mari, cuprinde trei perioade principale: preelectorală, electorală și cea postelectorală.

Caracterul ciclic al procesului electoral presupune că acesta nu are puncte fixe de început sau de sfârșit. În același timp, sunt un șir de activități care se pot desfășura de-a lungul mai multor perioade, de exemplu, cele de educație civică sau actualizarea listelor electorale (liste în care sunt incluși alegătorii și alegătoarele).

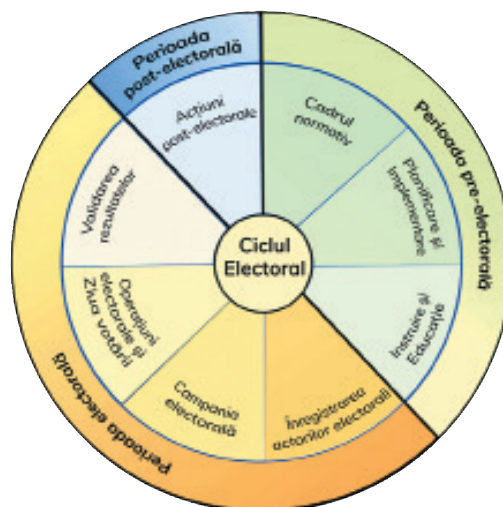

Figura 1. Caracterul ciclic al procesului electoral

1.1. Perioada preelectorală

Perioada preelectorală cuprinde activitățile ce vizează pregătirea alegerilor: perfecționarea cadrului legal și normativ; planificarea procedurilor electorale; educația civică și instruirea funcționarilor și funcționarilor electorali; înregistrarea partidelor și reglementarea activităților politice.

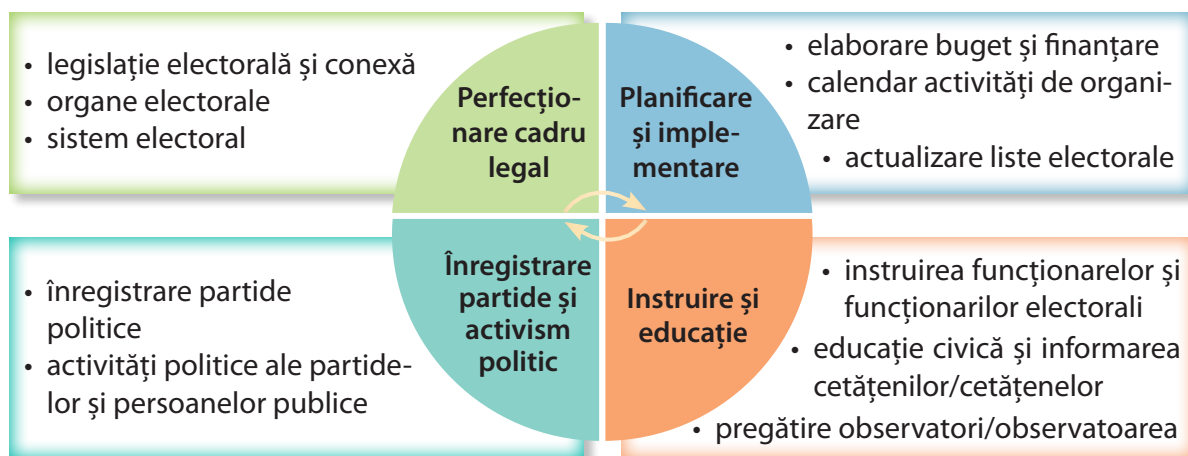

Figura 2. Activitățile specifice perioadei preelectorale

Cadrul legal și normativ de funcționare a Comisiei Electorale Centrale (regulamente, instrucțiuni etc.) trebuie ajustat în perioada preelectorală. Modificările *Codului electoral* se recomandă a fi efectuate cu mult timp înainte de alegeri (de exemplu, în perioada postelectorală), asigurându-se în acest fel condiția de predictibilitate și stabilitate a procedurilor. O recomandare a *Codului bunelor practici în materie electorală* stabilește că „elementele fundamentale ale dreptului electoral, în special, sistemul electoral propriu-zis, componența comisiilor electorale și constituirea circumscripțiilor electorale nu trebuie amendate decât cel puțin cu un an înainte de alegeri”¹.

Activitățile de planificare din perioada de până la alegeri vizează:

- stabilirea datei alegerilor;

¹ *Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directoare și raport explicativ*. Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, 2002, p. 11. Disponibil: https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/reglementari/8786_venice-code-good-practice-19-10-2002-ro.pdf (Accesat: 03.02.2023)

- aprobarea bugetului și repartizarea cheltuielilor;
- elaborarea calendarului activității organelor electorale etc.

O activitate importantă continuă este cea de informare și educație civică a alegătorilor și alegătoarelor privind importanța votului conștient și asumat, precum și specificul procedurilor la alegerile în curs de pregătire. Necesară este și instruirea funcționarilor și funcționarilor electorali care, în Republica Moldova, pot activa în organele electorale inferioare numai dacă au fost instruiți și certificați de către Centrul de instruire continuă în domeniul electoral (CICDE)¹.

În perioada preelectorală, este în desfășurare procesul continuu de înregistrare a partidelor politice, în calitate de potențiali concurenți electorali, precum și activitățile politice ale acestora.

1.2. Perioada electorală

Perioada electorală este partea de bază a procesului electoral și etapa în care se desfășoară procedurile de vot, după care sunt stabilite rezultatele alegerilor.

Ziua alegerilor și operațiunile electorale înainte și după alegeri sunt activitățile principale în perioada aceasta. Este important ca, înainte de ziua alegerilor, membrele și membrii birourilor electorale ale secțiilor de votare să primească la timp buletinele de vot, listele electorale și alte documente și materiale electorale, precum și echipamentul folosit în ziua alegerilor. Principalele operațiuni electorale în ziua alegerilor sunt votarea propriu-zisă, numărarea voturilor la sfârșitul zilei și totalizarea rezultatelor votului. Perioada electorală este încheiată atunci când organele abilitate validează rezultatele alegerilor. Organele abilitate sunt Curtea Constituțională în cazul alegerilor prezidențiale și a celor parlamentare sau consiliile electorale de circumscripție electorală și instanțele de judecată, în cazul alegerilor locale generale².

Pentru a eficientiza procesul de organizare a alegerilor, CEC a elaborat și folosește cu succes, în perioada electorală și în afara ei, Sistemul Informațional Automatizat de Stat (SIAS) „Alegeri”.

Codul electoral al Republicii Moldova

Articolul 70

„(13)... în campania electorală, competitorilor electorali li se interzic organizarea de concerte, concursuri, alte evenimente sau demonstrații cu implicarea interpreților, a personalului de creație și/sau artistic atât din țară, cât și de peste hotare...”

1.3. Perioada postelectorală

Perioada postelectorală este etapa de evaluare și reflecție asupra calității procedurilor desfășurate în perioada electorală. Aprecierea este realizată de toți subiecții implicați în organizarea și desfășurarea alegerilor: organele electorale, concurenții electorali, misiunile de observare etc. De exemplu, Comisia Electorală Centrală organizează conferințe postelectorale³, iar misiunile de observare elaborează și prezintă rapoarte de observare a alegerilor⁴.

¹ Prin organe electorale inferioare se au în vedere consiliile electorale de circumscripție (CECE) și birourile electorale ale secțiilor de votare (BESV).

² *Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directoare și raport explicativ*. Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, 2002, p. 20. Disponibil: https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/reglementari/8786_venice-code-good-practice-19-10-2002-ro.pdf (Accesat: 03.02.2023)

³ *Alegerile parlamentare anticipate din Republica Moldova: Lecții învățate, recomandări și pași de urmat*, 28 octombrie 2021. Conferința de analiză postelectorală. Disponibil: <https://www.coe.int/ro/web/chisinau/-/post-electoral-review-conference-in-the-republic-of-moldova> (Accesat: 03.02.2023)

⁴ *Alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021*. Concluziile și recomandările Asociației Promo-LEX discutate în cadrul Conferinței postelectorale de prezentare a Raportului final al Misiunii de Observare. Disponibil: <https://promolex.md/21013-alegerile-parlamentare-anticipate-din-11-iulie-2021-concluziile-si-recomandarile-asociației-promo-lex-discutate-in-cadrul-conferinței-post-electorale-de-prezentare-a-raportului-final-al-misiunii-de-o/?lang=ro> (Accesat: 03.02.2023)

Prin evaluare a perioadei electorale se are în vedere procesul de identificare a informațiilor cu privire la procedurile electorale și de valorificare a acestor constatări în vederea stabilirii unor concluzii care, la rândul lor, vor fi utilizate pentru adoptarea unor decizii post-proces. Scopul evaluării și a auditării este de a stabili dacă sistemul electoral își îndeplinește funcțiile. Ca rezultat, autoritățile publice, inclusiv organele electorale, modifică legislația electorală și/sau cadrul normativ conex sau perfecționează procedurile. În același timp, perioada postelectorală este etapa când se configurează noua clasă politică, iar partidele ce formează guvernarea trebuie să demareze procesul de îndeplinire a promisiunilor electorale.

Figura 3. Părțile interesate în alegeri

Continuând subiectul **părților implicate în procesul electoral**, menționăm că alegerile se organizează și se desfășoară cu implicarea, practic, a întregii societăți, fiecare participant având rolul său. Astfel, **alegătorii și alegătoarele** sunt cei/cele care dețin suveranitatea națională și care o exercită, inclusiv prin alegerea autorităților sale reprezentative. **Autoritățile publice** (Parlamentul, Guvernul, autoritățile publice locale) sunt cele care decid asupra cadrului legal, sistemului electoral, a finanțării și altor aspecte generice ce țin de organizarea scrutinelor.

Sistemul organelor electorale realizează politica electorală a statului și asigură organizarea și desfășurarea alegerilor. De asemenea, un rol primordial îl dețin **concurenții electorali** (partidele politice, blocurile electorale și candidații independenți) care candidează pentru ocuparea funcțiilor eligibile reglementate de prevederile *Codului electoral*. **Instanțele de judecată** sunt subiecții care examinează litigiile în domeniul electoral. **Observatoarele și observatorii** naționali și internaționali au scopul de a evalua din perspectiva civică caracterul liber și corect al alegerilor, având acces în toate secțiile de votare și asistând la toate operațiunile electorale și la ședințele organelor electorale fără a avea dreptul să intervină.

Mass-media monitorizează alegerile și informează cetățenii și cetățenele despre organizarea și desfășurarea acestora, inclusiv despre rezultate și eventuale abateri sau încălcări. Într-un final, toți participanții au roluri importante și specifice, care asigură buna desfășurare a procesului electoral la toate etapele sale.

2. Perioada electorală

Perioada electorală este durata de timp în care alegerile efectiv sunt organizate și se desfășoară. Potrivit *Codului electoral al Republicii Moldova*, această perioadă este intervalul cuprins între ziua adoptării actului cu privire la stabilirea datei scrutinului și ziua în care rezultatele alegerilor sunt confirmate de către organele competente. Ea cuprinde un șir de activități consecutive:

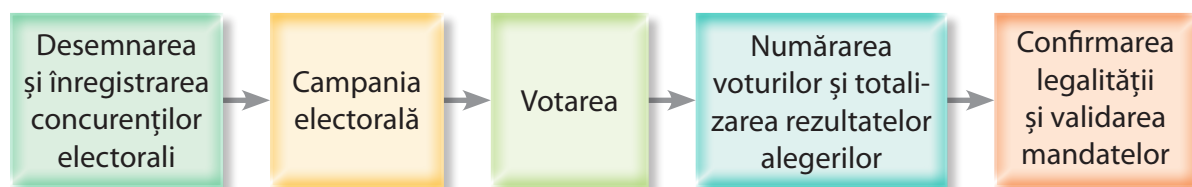

Figura 4. Activitățile specifice perioadei electorale

2.1. Desemnarea și înregistrarea candidaților și a candidatelor sunt două proceduri separate, dar interdependente ale procesului de aprobare a listei candidaților și candidatelor care vor participa la alegeri. **Desemnarea** este procedura de adoptare de către partidele politice, blocurile electorale, grupurile de inițiativă a deciziilor privind propunerea de candidaturi pentru funcțiile electivă. **Înregistrarea** este procedura de acceptare și aprobare de către organele electorale a candidatelor/candidaților desemnați.

În Republica Moldova dreptul de a desemna candidate și candidați pentru alegeri îl au:

- partidele politice;
- blocurile electorale;
- cetățenii și cetățenele care își înaintează propria candidatură (candidații independenți/candidatele independente).

În cazul partidelor politice și a blocurilor electorale, desemnarea se aprobă doar prin decizia organului de partid/al blocului abilitat cu acest drept. Pe când în cazul candidaților independenți și a candidatelor independente, legislația prevede necesitatea de a colecta un anumit număr de semnături ale cetățenilor și cetățenelor. În calitate de excepție, la alegerile prezidențiale toți candidații sunt obligați prin lege să colecteze semnături.

2.2. Campania electorală sau perioada electorală este intervalul de timp în care candidatele și candidații au scopul de a-i determina pe alegători și alegătoare să-și exprime voturile pentru alegerea unui concurent electoral. La această etapă, sunt supuse discuțiilor libere și dezbaterilor programele electorale ale concurenților electorali, calitățile politice, profesionale și personale ale candidaților/candidatelor; se face agitație electorală în cadrul adunărilor, mitingurilor, întâlnirilor cu alegătorii și alegătoarele, prin intermediul mass-mediei, al rețelelor sociale, prin expunerea de afișe electorale sau a altor forme de comunicare. De altfel, agitația electorală reprezintă chintesența campaniei electorale. Prin agitație se au în vedere „apeluri, declarații, precum și acțiuni de pregătire și difuzare a informației care au scopul de a-i determina pe alegători/alegătoare să-și dea votul pentru unii sau pentru alți concurenți electorali sau pentru una dintre opțiunile la referendum”¹.

Perioada campaniei electorale este limitată în timp în cea mai mare parte a democrațiilor lumii (cu foarte mici excepții, de exemplu, Statele Unite ale Americii). În medie, durata campaniei

¹ *Codul electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 8 decembrie 2022*, art. 1. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 426-427 din 23.12.2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134589&lang=ro (Accesat: 12.03.2023)

electorale variază între două (Republica Franceză) și cinci săptămâni (Canada)¹. În Republica Moldova aceasta durează 30 de zile. În majoritatea statelor agitația electorală nu se admite în ziua alegerilor, însă sunt și societăți democratice în care această interdicție nu este aplicată.

2.3. Votarea este o următoare etapă a perioadei electorale și presupune acordarea votului de către alegător sau alegătoare pentru un anumit candidat/candidată. De regulă, alegerile se desfășoară într-o singură zi, însă practica internațională este diferită la acest capitol. Votarea poate fi organizată și pe o durată de câteva zile. În Republica Moldova, ca regulă, alegerile au loc într-o singură zi, de duminică, însă, în anumite circumstanțe (pandemii, situații excepționale, asigurarea dreptului la vot în condiții neordinare etc.), acestea pot fi desfășurate, în anumite circumscripții sau secții de votare, și pe parcursul a două zile (sâmbătă și duminică).

Standardele internaționale recomandă ca votarea să se desfășoare într-un mediu asistat și observat, cum este secția de votare². Fiecare alegător/alegătoare votează personal, iar votarea în locul altor persoane nu se admite. Alegătorul/alegătoarea prezintă actul de identitate unui reprezentant al biroului electoral al secției de votare, pentru înregistrarea prezenței sale la votare și verificarea înscrierii în **lista electorală** de bază – listă ce cuprinde toți cetățenii și cetățenele cu drept de vot din raza teritorială a unei secții de votare. După aceasta, alegătorului/alegătoarei i se înmânează **buletinul de vot**, pe care își exprimă opțiunea, în interiorul cabinei de vot. La final, buletinul completat este introdus în urna de vot.

Alte modalități de vot ar fi posibile cu respectarea anumitor condiții:

- **votarea prin corespondență**, care poate fi permisă numai în cazul în care activitatea serviciilor poștale este protejată și sigură;
- **votul electronic**, care poate fi utilizat numai în cazul în care mijloacele electronice sunt protejate și sigure. Votul prin internet este o modalitate de vot electronic care se realizează de la distanță;
- **votarea prin procură**, care trebuie să fie reglementată de niște reguli extrem de rigide;
- **urnele mobile de votare**, care sunt utilizate în condiții sporite de securitate, în scopul evitării oricăror riscuri de falsificare a alegerilor.

În Republica Moldova, se votează doar în cadrul unei secții de votare sau prin utilizarea urnei mobile, în special în cazul persoanelor bolnave sau cu dizabilități.

2.4. Numărarea voturilor, totalizarea rezultatelor votării reprezintă următoarea etapă a perioadei electorale. Numărarea voturilor trebuie desfășurată la secțiile de votare, într-o manieră ordonată și transparentă. Observatorii/observatoarele, reprezentanții/reprezentantele candidaților și candidatelor și media trebuie să fie admiși/admise la numărare. De asemenea, aceste persoane trebuie să beneficieze de acces la procesele verbale unde sunt documentate numărarea voturilor și totalizarea rezultatelor alegerilor. Standardele internaționale mai insistă pe anumite elemente de precauție cu privire la echipamentul utilizat. De exemplu, procesele verbale trebuie completate cu pixul, și nu cu creionul, deoarece textul scris cu creionul poate fi radiat³.

Există două tipuri de rezultate ale alegerilor: preliminare (aduse periodic la cunoștință publică) și finale (la epuizarea tuturor posibilităților de recurs).

Observarea alegerilor, în calitate de element constitutiv al perioadei electorale, are drept scop verificarea conformității activităților desfășurate de părțile implicate în organizarea și desfășurarea alegerilor cu legislația națională și standardele democratice internaționale. Ob-

¹ *A Specified Campaign Period?* Disponibil: <https://aceproject.org/ace-en/topics/me/mea/mec02> (Accesat: 14.03.2023)

² *Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directoare și raport explicativ*. Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, 2002, p. 9. Disponibil: https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/reglementari/8786_venice-code-good-practice-19-10-2002-ro.pdf (Accesat: 03.02.2023)

³ *Idem*, p. 24-25.

servarea trebuie să se concentreze în special asupra respectării de către autoritățile statului a obligațiunii de neutralitate.

Potrivit standardelor internaționale, există trei categorii distincte de observatori și observatoare:

- **naționali**, care susțin un anumit partid sau un candidat, o candidată;
- **naționali**, care nu susțin vreun partid sau o candidată, un candidat concret;
- **internaționali**, care reprezintă asociații sau guverne din afara țării.

Legislația Republicii Moldova prevede faptul că observatoarele și observatorii naționali pot fi acreditați doar din partea asociațiilor obștești și a instituțiilor de instruire și cercetare în domeniul electoral din Republica Moldova, care au misiunea de a observa modul de organizare și desfășurare a alegerilor. Printre organizațiile cu cea mai mare experiență în domeniul observării alegerilor naționale este Asociația Promo-LEX¹, parte a Coaliției Civice pentru Alegeri Libere și Corecte (CALC)².

Cadrul legal național asigură dreptul observatoarelor și observatorilor de a monitoriza toate operațiunile electorale și de a avea acces la toată documentația cu caracter electoral. În același timp, acestora le este interzis să se implice în procesul electoral, deoarece ei/ele doar observă în condiții de imparțialitate.

În acest sens, observarea nu se limitează numai la ziua desfășurării alegerilor, dar include stabilirea încălcărilor care au avut loc și înaintea alegerilor, precum actualizarea inadecvată a listelor electorale, împiedicarea înregistrării candidaților, încălcarea normelor privind finanțarea campaniei electorale etc. sau după încheierea votării (în special, în timpul stabilirii rezultatelor votării și anunțării rezultatelor).

Participarea observatoarelor și observatorilor internaționali joacă un rol primordial în statele în care nu există o tradiție privind asigurarea integrității și a legalității alegerilor. În Republica Moldova, cel mai des, alegerile au fost monitorizate de misiunile internaționale OSCE/ODIHR³ și ENEMO⁴.

Reflectarea alegerilor de către mijloacele de informare în masă, în special de media publică, trebuie să fie realizată în mod nepărtinitor prin garantarea egalității șanselor pentru toți candidații și candidatele, contribuind, în mod profesionist, la formarea opiniei publice cu privire la imaginea concurenților electorali prin distribuirea în masă a informațiilor electorale.

2.5. Confirmarea rezultatelor alegerilor și validarea mandatelor este ultima etapă a perioadei electorale. În cazul Republicii Moldova, pentru alegerile naționale (parlamentare și prezidențiale) confirmarea sau infirmarea legalității alegerilor, precum și validarea mandatelor celor aleși și alese se înfăptuiește de către Curtea Constituțională. Pentru alegerile locale procedura este realizată de către Consiliile electorale de circumscripție, care le validează, invalidează sau le declară nule.

Dicționar de termeni

Alegerile nevalabile – alegeri declarate astfel prin hotărârea autorității electorale în cazul în care se constată că rata participării la alegeri este sub limita stabilită de lege.

Alegerile nule – alegeri declarate astfel de Curtea Constituțională sau altă autoritate competentă dacă în procesul alegerilor și/sau al numărării voturilor au fost comise încălcări care au influențat rezultatele votării și atribuirea mandatelor.

¹ <https://promolex.md/?lang=ro>

² <https://alegeliber.md/>

³ Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (BIDDO) Disponibil: <https://www.osce.org/elections> (Accesat: 04.03.2023)

⁴ Rețeaua internațională de organizații ale societății civile ENEMO. Disponibil: <https://www.osce.org/elections> (Accesat: 04.03.2023)

3. Integritatea procesului electoral

Integritatea electorală reprezintă o trăsătură definitorie a procesului electoral, cu valențe etice și legale, care asigură organizarea și desfășurarea unor alegeri corecte, libere și oneste. Integritatea trebuie să fie proprie tuturor etapelor procesului electoral, începând cu elaborarea cadrului legal și organizarea celui instituțional, informarea alegătorilor și alegătoarelor, înregistrarea acestora, înregistrarea partidelor politice și a blocurilor electorale, desfășurarea campaniei electorale, operațiunile de votare, instruirea tuturor actorilor implicați în procesul electoral și finalizându-se cu aplicarea integrității electorale prin soluționarea contestațiilor electorale¹.

Identificarea aspectelor problematice cu referire la integritatea procesului electoral este un exercițiu destul de dificil. Integritatea nu este un principiu fundamental electoral separat statuat în 2002 în *Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directoare și raport explicativ*, elaborat de Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept. Este un element cu caracter transversal, care intersectează toate liniile directoare.

Potrivit observatoarelor și observatorilor naționali și internaționali, principiul egalității șanselor în procesul electoral din Republica Moldova a fost afectat pe parcursul ultimului deceniu, în special prin astfel de aspecte ale comportamentului fraudulos precum utilizarea abuzivă a resurselor administrative, oferirea² de cadouri, alte forme de privilegiu cu tentă electorală.

Prin resurse administrative se au în vedere resursele deținute de funcționarele și funcționarii publici sau persoanele cu funcții de demnitate publică în exercițiul funcției și care ar putea fi utilizate în cadrul campaniei electorale³. De exemplu, un primar ar putea utiliza automobilul de serviciu pe perioada campaniei electorale. În acest fel, el utilizează bunul public în interese personale și își creează avantaje comparativ cu alți concurenți.

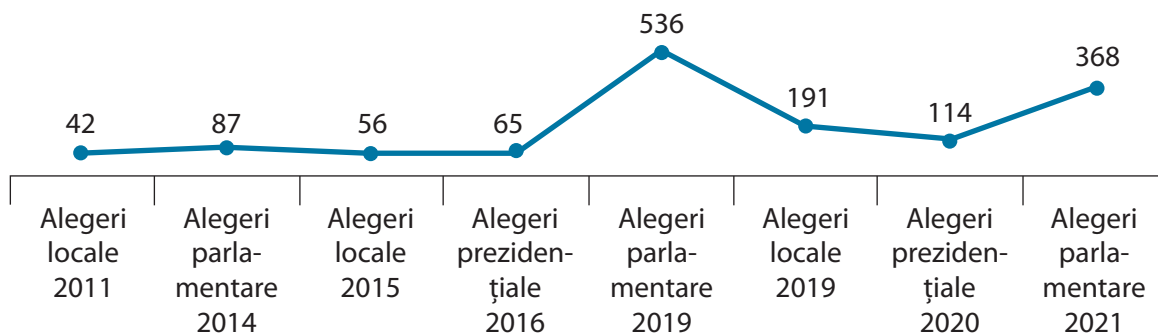

Figura 5. Evoluția cazurilor de utilizare abuzivă a resurselor administrative⁴

Prin oferire de „cadouri electorale” se are în vedere oferire de bani, bunuri, inclusiv produse alimentare, băuturi alcoolice și produse din tutun, prestarea diverselor servicii alegă-

¹ *Integritatea electorală în cadrul noului sistem electoral*. Chișinău: CICDE, 2017, p. 7. Disponibil: https://cicde.md/wp-content/uploads/2023/03/integritate_ro_2979745.pdf (Accesat: 04.02.2023)

² *Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directoare și raport explicativ*. Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept, 2002. Disponibil: https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/reglementari/8786_venice-code-good-practice-19-10-2002-ro.pdf (Accesat: 14.03.2023)

³ A se vedea *Utilizarea abuzivă a resurselor administrative în perioada electorală*. Curs online de instruire CICDE, 2021. Disponibil: <https://e-learning.cicde.md/courses/details/34> (Accesat: 04.02.2023)

⁴ *Misiunea Promo-LEX de observare a alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021*. Raport final. Chișinău: Asociația Promo-LEX, 2021. Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2021/09/raport_APA_2021.pdf (Accesat: 24.01.2023).

torilor și alegătoarelor, susținătorilor și susținătoarelor în scopul determinării acestora să își exercite într-un anumit fel sau să nu își exercite drepturile electorale în cadrul alegerilor¹.

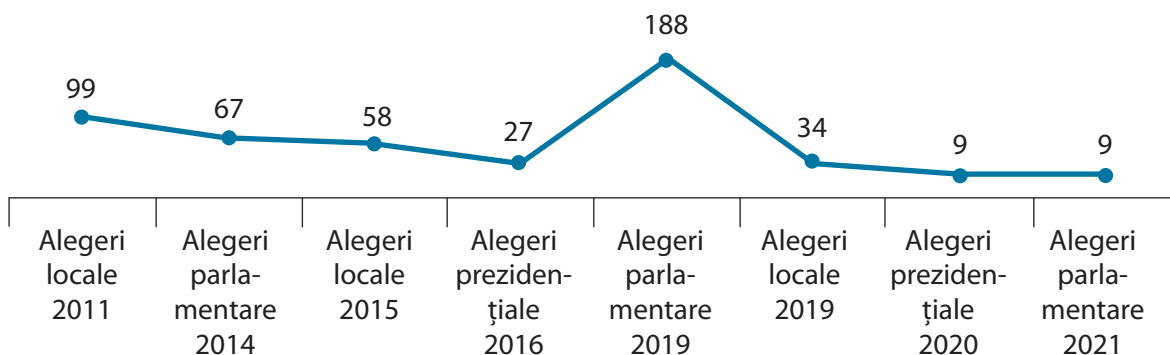

Figura 6. Evoluția cazurilor de oferire a cadourilor cu impact electoral²

Până la aprobarea noului *Cod electoral* (2022), aceste aspecte au fost insuficient reglementate, fapt ce a făcut ca incriminarea și pedepsirea cazurilor de folosire abuzivă a resurselor administrative sau influențarea alegătorilor și alegătoarelor prin mijloace financiare și/sau servicii să fie o misiune dificilă.

Alte forme de comportament fraudulos interzise de *Codul electoral* sunt: transportarea organizată a alegătorilor spre secția de votare în scopul determinării acestora să își exercite drepturile electorale; plasarea publicității electorale în locuri neautorizate (garduri, stații de transport public etc.); organizarea de către competitorii electorali a concertelor electorale etc. Toate aceste încălcări pot fi raportate de către cetățeni. În acest sens, potrivit *Codului electoral*, cetățenii pot depune contestații atât la organele electorale, cât și la instanțele de judecată.

Reglementarea finanțării campaniei electorale și a partidelor politice este un alt element foarte important în asigurarea conformității legale a procesului electoral. Misiunile de observare a alegerilor au constatat o transparență redusă a utilizării resurselor financiare în campaniile electorale. Normele legale intrate în vigoare prin noul *Cod electoral* sunt cu mult mai dezvoltate la acest capitol și ar putea, prin aplicarea adecvată, să contribuie la asigurarea transparenței financiare și la o raportare mai eficientă și mai corectă a veniturilor și cheltuielilor.

De exemplu, în cazul alegerilor parlamentare anticipate din iulie 2021³, observatorii și observatoarele au estimat o sumă totală neraportată la CEC de cel puțin 12 855 043 de lei pentru activitățile desfășurate de 21 de concurenți electorali. În funcție de destinația cheltuielilor estimate drept neraportate, cele mai multe au fost constatate pentru remunerarea personalului implicat în alegeri (44%), urmat de cheltuieli pentru materialele promoționale (34%) și sedii (12%).

În concluzie, condiția principală pentru buna funcționare a mecanismului integrității electorale este existența unei voințe politice reale, care, pe de o parte, să asigure toate condițiile necesare pentru aplicarea prevederilor legale, iar pe de alta, să creeze un sistem de contracarare a tuturor tentațiilor de ordin politic de a controla sau influența abuziv procesul electoral.

¹ Lista și valoarea bunurilor care nu presupun coruperea alegătorilor și alegătoarelor sunt indicate în art. 181¹ alin. (3) al *Codului penal al Republicii Moldova*.

² Misiunea Promo-LEX de observare a alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021. *Idem*.

³ Misiunea Promo-LEX de observare a alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021. Raport final. Chișinău: Asociația Promo-LEX, 2021, p. 54-55. Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2021/09/raport_APA_2021.pdf (Accesat: 24.01.2023).

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

Documente normative

1. *Codul electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 8.12.2022*. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 426-427 din 23.12.2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134589&lang=ro (Accesat: 14.03.2023)
2. *Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directe și raport explicativ*. Adoptat de Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept în cadrul celei de-a 52 reuniuni plenare (Veneția, 18-19 octombrie 2002). Disponibil: https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/reglementari/8786_venice-code-good-practice-19-10-2002-ro.pdf (Accesat: 14.03.2023)

Resurse științifice

1. *Ciclul electoral pentru toți*. Chișinău: CICDE, 2020. Disponibil: https://cicde.md/wp-content/uploads/2023/03/brusura_ciclul_electoral_pentru_toti_9411157_compressed_4938772.pdf (Accesat: 14.03.2023)

BIBLIOGRAFIE SUPLIMENTARĂ

Resurse online

1. *Aviz comun privind proiectul Codului electoral aprobat de Consiliul Alegerilor Democratice în cadrul celei de-a 74-a ședințe* (Veneția, 20 octombrie 2022) Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2022/11/Aviz-comun_Comisia-de-la-Venetia_OSCE_ODIHR-ROM_final.pdf (Accesat: 22.02.2023)
2. *Consolidarea sistemului de integritate din Republica Moldova*. Chișinău: IPP, 2017. Disponibil: https://ipp.md/wp-content/uploads/2017/10/Cadru_integritate.pdf (Accesat: 11.02.2023)
3. *Electoral Cycle Approach and Overview of Stakeholders*. IDEA, 2008. Disponibil: <https://www.ec-undp-electoralassistance.org/wp-content/uploads/2018/08/ec-undp-jtf-10-our-trainings-2008-brussels-day-2-1.pdf> (Accesat: 24.01.2023)
4. *Integritatea electorală în cadrul noului sistem electoral*. Chișinău: CICDE, 2017. Disponibil: https://cicde.md/wp-content/uploads/2023/03/integritate_ro_2979745.pdf (Accesat: 24.01.2023)
5. *Misiunea Promo-LEX de observare a alegerilor parlamentare anticipate din 11 iulie 2021*. Raport final. Chișinău: Asociația Promo-LEX, 2021. Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2021/09/raport_APA_2021.pdf (Accesat: 24.01.2023)
6. *What is the Electoral Cycle?* Disponibil: <https://aceproject.org/electoral-advice/electoral-assistance/electoral-cycle> (Accesat: 09.02.2023)

Sitografie

1. <https://ecycle.idea.int/>
2. <https://promolex.md/?lang=ro>
3. <https://alegeliber.md/>
4. <https://enemo.org/about>
5. <https://www.osce.org/elections>

SEMINAR (2 ore)

Etapă 1. Consolidarea cunoștințelor

Forma de activitate: lucru în grup

Strategia didactică: *joc de rol*

Descrierea activității

- În baza studiului individual, consultați *Codul electoral* pentru a stabili atribuțiile următorilor actori electorali pe parcursul perioadei electorale:
 1. CEC
 2. partidele politice și candidații electorali
 3. CICDE
 4. cetățenii și cetățenele
 5. mass-media
 6. funcționarele și funcționarii electorali
 7. observatoarele și observatorii naționali și internaționali
- Luați notițe și completați tabelul propus.

Actor electoral _____				
Atribuții/compe- tențe	Activități de realizat	Referință la <i>Codul electoral</i>	Etapă a ciclului electoral	Resurse necesare

- Discutați în grupuri a câte șapte persoane tabelele și completați-le.
- Partajați rolurile în grup.
- Cadrul didactic anunță, pe rând, fiecare din cele trei etape ale ciclului electoral: preelectoral, electoral, postelectoral.
- Deplasați-vă prin sala de curs, iar la semnalul cadrului didactic formați grupuri a câte trei persoane și, din perspectiva rolului pe care îl aveți în etapa anunțată a ciclului electoral, descrieți ce atribuții vă revin.

Etapă 2. Analiză și sinteză

Forma de activitate: frontală

Strategia didactică: *analiză în bază de algoritm*

Descrierea activității:

- Accesați un proces verbal scanat de pe pagina CEC. <https://a.cec.md/ro/procese-verbale-scanate-8594.html>
- Analizați-l și răspundeți la următoarele întrebări:
 - Câți concurenți electorali s-au înregistrat?
 - Câți membri și câte membre de birou există?
 - Calculați participarea la vot în funcție de numărul de alegătoare și alegători incluși în listele de bază și numărul de buletine de vot valabil exprimate, anulate?

- Informația este suficientă pentru a constata situații potențiale de fraudă?
- ș.a.

ACTIVITATE DE ALTERNATIVĂ

Forma de activitate: lucru în pereche

Strategia didactică: *Graficul T*

Descrierea activității

- Analizați studiul *Percepția cetățenilor față de instrumentele tehnologiei informației în perspectiva implementării votului prin internet*. Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2018/10/Studiul_Vot-prin-Internet_3.10.2018.pdf
- Propuneți argumente pro și contra, cu referire la utilizarea votului prin internet.
- Raportați-vă la realitățile social-politice actuale din Republica Moldova, la specificul electoratului (de ex., diaspora, persoane fără competențe digitale etc.).

Etapa 3. Autoevaluare/Autorefecție

Completați Fișa de autoevaluare.

- Achizițiile importante pentru mine sunt...
- Mi-am consolidat convingerea că/despre...
- Rămân întrebări deschise pentru mine...
- În calitate de cetățeană/cetățean a/al Republicii Moldova, voi...

LUCRUL INDIVIDUAL (4 ore)

- Citește și analizează în cheia tehnicii SINEL Codul Electoral (obligatoriu) și, la alegere, o sursă din cele patru propuse. Reține atribuțiile celor 7 actori electorali listați la p. 85, despre care veți discuta la seminar.
 - *Codul electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 8.12.2022*. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 426-427 din 23.12.2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134589&lang=ro
 - 1. *Raportul final OSCE/ODIHR privind alegerile parlamentare anticipate din Republica Moldova din 11 iulie 2021*. Rezumat. Disponibil: <https://www.osce.org/files/f/document-s/4/f/509387.pdf>
 - 2. *Raportul final al Asociației Promo-LEX. Sumar executiv*. Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2021/09/raport_APA_2021.pdf
 - 3. *Oportunitatea reducerii duratei zilei votării în Republica Moldova*. Policy Brief 1. CICDE. Disponibil: https://cicde.md/wp-content/uploads/2023/03/policy_brief_v2_mega_final_117609_9936299-1.pdf
 - 4. *Percepția cetățenilor față de instrumentele tehnologiei informației în perspectiva implementării votului prin internet*. Disponibil: https://promolex.md/wp-content/uploads/2018/10/Studiul_Vot-prin-Internet_3.10.2018.pdf

Unități de conținut

1. Rolul și funcțiile mass-mediei în alegeri
 - 1.1. Mass-media – „câine de pază”
 - 1.2. Media – o platformă politică pentru alegeri
 - 1.3. Media – „voce publică”
 - 1.4. Media – „educator public”
2. Reguli privind reflectarea obiectivă a alegerilor de către mass-media
3. Forme de manipulare politică și combaterea acestora (*demagogia, politicianismul, dezinformarea, falsurile, discursul de ură, PR-ul negru etc.*)
 - 3.1. Instrumente și metode de manipulare politică
 - 3.2. Dezinformarea și formele acesteia

Termeni-cheie

■ <i>mass-media</i>	■ <i>politicianism</i>	■ <i>discurs de ură</i>
■ <i>demagogie</i>	■ <i>manipulare politică</i>	■ <i>PR negru</i>
■ <i>dezinformare</i>	■ <i>falsuri</i>	

Obiective de referință

- să determine rolul și funcțiile mass-mediei în alegeri;
- să cunoască regulile de informare și reflectare obiectivă a alegerilor pe care media trebuie să le respecte;
- să recunoască manipularea și dezinformarea media;
- să analizeze critic produsele media pentru a identifica diferite forme de manipulare politică;
- să evalueze impactul rețelelor sociale în perioada electorală;
- să conștientizeze propriul rol de cetățeană/cetățean ca și consumator și creator de conținut media electoral nepărtinitor.

I.	Actualizarea cunoștințelor Etapa: începutul prelegerii Forma de activitate: frontală Strategia didactică: studiu de caz Sarcini • Ce cunoașteți despre cazul „Dosarele Panama”¹? • Credeți că jurnaliștii și jurnalistele trebuie să se ocupe de asemenea tip de investigații? • Ce funcții ale media au fost valorificate în acest caz? • Ce competențe trebuie să dețină jurnalista/jurnalistul pentru a face jurnalism de investigație? <i>Premierul islandez Sigmundur David Gunnlaugsson anunțându-și demisia</i> Context. În anul 2016, ca urmare a unei investigații jurnalistice, numită generic „Dosarele Panama”, s-a descoperit că numeroase personalități politice și-ar fi ascuns veniturile prin investiții în companii offshore, evitând astfel achitarea taxelor și impozitelor. Una dintre persoanele vizate a fost și premierul islandez Sigmundur David Gunnlaugsson. Aflând că premierul lor, în funcție din anul 2013, a deținut în secret o companie offshore, în care s-au investit milioane, în timp ce țara se confrunta cu o puternică criză financiară, mii de cetățene și cetățeni islandezi au protestat. Chiar dacă politicianul a încercat public să nege acuzațiile, argumentele din investigația făcută de jurnaliști au demonstrat contrariul. În consecință, sub presiunea mass-mediei, premierul a demisionat în anul 2016. Investigația jurnalistică a fost coordonată de publicația germană <i>Suddeutsche Zeitung</i> și de Consorțiul Internațional pentru Investigații Jurnalistice (ICIJ). Recomandare metodică În cazul în care studenții și studentele nu cunosc despre acest caz, cadrul didactic este încurajat să valorifice produse media autentice potrivite studiului de caz propus. Vor fi citite sau urmărite produse video din media națională sau internațională și discutate în baza listei de întrebări propuse pentru o intrare în temă motivantă, cu centrare pe un context concret.
II.	Problematizarea unor aspecte din temă prin valorificarea opiniei/atitudinii civice a auditoriului. Etapa: pe parcursul orei Forma de activitate: în pereche Strategia didactică: conversație euristică Sarcina: Cum credeți, extinderea procesului electoral în mediul online servește ca pretext pentru revizuirea cadrului juridic electoral? Recomandare metodică În cadrul conversației euristice, se încurajează adresarea de către studente și studenți a cât mai multor întrebări de clarificare cadrului didactic, expunerea liberă și dialogul constructiv.
III.	Generalizare prin extindere și aplicare la diferite sfere sau contexte de viață ale studentului și studentei. Etapa: la finalul orei Forma de activitate: individuală Strategia didactică: PRES Sarcina: Expuneți-vă opinia cu privire la efectele manipulării și propagandei asupra alegerilor în Republica Moldova.

¹ https://www.rise.md/investigatie/panama_papers/ (Accesat: 27.01.2024)

1. Rolul și funcțiile mass-mediei în alegeri

Epoca digitală este marcată de un flux informațional fără precedent – fenomen cunoscut sub termenul generic de „infosaturație” –, căruia omul contemporan trebuie să-i facă față într-o manieră critică. Totul este informație, media revendicându-și tot mai mult statutul de „cea de-a patra putere în stat”. Media influențează direct comportamentul indivizilor, inclusiv a celor care au calitatea de votanți și votante, fiind un factor important în luarea multor decizii.

Avalanșa informațională ajunge la noi prin diferite formate mediatice, propagate de mediile tradiționale (presa scrisă și cea audio-vizuală) și noile media (blogul, vlogul, rețelele sociale, sistemul de microblogging (Twitter), sistemul de transmitere a mesajelor video – (YouTube), proiectele colaborative online (wikis), ziarele online, webradio, televiziunea digitală). Acestea au un impact semnificativ asupra opiniei publice și a modului de gândire a publicului.

În sens larg, **media** (sau mediile de masă) cuprinde toate sursele/mediile de informare publice – televiziune, radio, internet, presă scrisă, inclusiv aparițiile periodice (ziarele, revistele) –, care ajung la un număr foarte mare de persoane. Prin intermediul mass-mediei, sunt transmise atât pe plan național, cât și pe plan internațional variate mesaje informaționale cu caracter politic, economic, social, științific, tehnic, cultural, artistic, sportiv etc.

Mass-media trebuie să se asigure, prin urmare, că prezintă toate ideile și opiniile relevante dintr-o societate, astfel încât fiecare dintre noi să-și poată crea propria imagine despre lumea în care trăiește, să aibă acces la suficiente surse de informare pentru a putea lua decizii. Aceasta înseamnă că presa are misiunea să prezinte o diversitate cât mai mare a vocilor, informând cetățenele și cetățenii multilateral și pluralist despre oamenii, fenomenele și evenimentele care le afectează viața într-o democrație. Implicarea masivă a mass-mediei în evoluția fenomenelor sociale a generat noi concepte, precum „societate informațională” sau „societate mass-media”.

Constituția Republicii Moldova

Articolul 34 Dreptul la informație

(4) Mijloacele de informare publică, de stat sau private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice.”

Media joacă un rol indispensabil în buna funcționare a unei democrații, iar alegerile constituie o provocare de bază pentru mijloacele de informare în masă, care își asumă mai multe funcții în procesul electoral:

- **educarea alegătorilor și alegătoarelor** asupra modului în care își pot exercita drepturile electorale
- **furnizarea de platforme** pentru ca publicul să-și comunice preocupările, opiniile și nevoile partidelor, candidaților și candidatelor, Organelor de management electoral, Guvernului, alegătorilor/alegătoarelor și să interacționeze cu privire la aceste probleme
- **oferirea de informații** obiective, care evită limbajul infamator, ajutând la prevenirea violenței legate de alegeri
- **raportarea** despre desfășurarea unei campanii electorale
- **oferirea unei platforme** neutre pentru ca partidele politice, candidații și candidatele să-și comunice mesajul către electorat
- organizarea **dezbaterilor electorale**
- **raportarea** rezultatelor și **monitorizarea** numărării voturilor
- **evaluarea și examinarea procesului electoral** în sine, inclusiv managementul electoral, pentru a stabili corectitudinea procesului, eficiența și integritatea acestuia

Figura 1. Funcțiile mass-mediei în procesul electoral

Aceste roluri și funcții importante ale mass-mediei în procesul electoral testează gradul de maturitate și profesionalism, imparțialitatea și obiectivitatea, echidistanța și rolul de supraveghere al media. Pentru edificarea unei democrații participative, politicul și media trebuie să coabiteze, să colaboreze în interesul cetățenilor și cetățenelor, contribuind eficient la formarea culturii politice a acestora. Există mai multe moduri în care media poate participa la consolidarea culturii electorale:

Figura 2. Roluri ale mass-mediei în alegeri

1.1. Mass-media – „câine de pază”

Mass-media este esențială pentru garantarea transparenței proceselor democratice, motiv pentru care are rolul de „câine de pază”, asumându-și și funcția de control a celor care au fost aleși/alese să reprezinte poporul. Media trebuie mereu să fie vigilentă. Atunci când sesizează situații de încălcare a legislației – acte de corupție, scheme de fraudare, situații de încălcare flagrantă a drepturilor cetățenilor și cetățenelor, diferite forme de favoritism, delapidări de fonduri din partea anumitor funcționari de stat etc. –, iar informația de interes public nu este transparentă, jurnalistul/jurnalista trebuie să asigure accesul la aceste informații și, dacă este necesar, să investigheze cazurile date.

Astfel, jurnaliștii și jurnalistele devin mediatori între mase și politic, dar și apărători ai drepturilor cetățenilor și cetățenelor. Media acționează atât ca un mecanism de prevenire, precum și de investigare a acuzațiilor de încălcări sau fraude în perioadele electorale, dar și pre- sau postelectorale. De exemplu, prezența mass-mediei la birourile secțiilor de votare este esențială pentru prevenirea fraudei electorale (influențarea, cumpărarea voturilor), având în vedere că sunt garantate măsuri depline care protejează libertatea de exprimare și că mass-media, ca parte interesată, este liberă să acționeze independent și imparțial.

Transparența este necesară la mai multe niveluri, inclusiv:

- accesul la informații despre competitorii electorali;
- accesul la procedurile legale și operaționale din perioada alegerilor (înregistrarea, nominalizarea candidaților și candidatelor, campania electorală, ziua votării, numărarea voturilor etc.).

Totodată, datorită presei și investigațiilor jurnalistice, putem cunoaște despre utilizarea abuzivă a resurselor administrative în perioada electorală, presiunea asupra liderelor și liderilor locali, a oamenilor de afaceri, a funcționarilor și funcționarilor publici, despre fake-urile lansate în campanie, finanțarea ilegală a partidelor politice ș.a.¹

1.2. Media – o platformă politică pentru alegeri

Pe lângă întâlnirile directe, candidații, candidatele și partidele au dreptul de a oferi electoratului informații cu privire la agendele și programele lor electorale, utilizând diferite formate de comunicare politică prin intermediul mass-mediei:

¹ Din ce surse se poate finanța un partid politic în Republica Moldova? Disponibil: <https://www.zdg.md/stiri/din-ce-surse-se-poate-finanta-un-partid-politic-in-r-moldova/> (Accesat: 22.01.2023).

- ✓ spoturi de acces direct sponsorizate;
- ✓ publicitate politică plătită;
- ✓ dezbateri televizate;
- ✓ rețele sociale și alte mecanisme.

Partidele politice cheltuiesc resurse umane și financiare enorme pentru planificarea și desfășurarea campaniilor mass-media. Instituțiile media, la rândul lor, trebuie să asigure, conform *Codului electoral*, realizarea dreptului concurențelor și concurențelor electorali în timpul campaniilor, prin asigurarea accesului egal la radiodifuzorii de stat și la alte resurse media publice și private. Monitorizarea mass-mediei în perioada alegerilor este, de asemenea, foarte importantă pentru asigurarea unor alegeri corecte și libere. Consiliul Audiovizualului – autoritatea publică autonomă, care reglementează domeniul comunicării audiovizuale, dar și Centrul pentru Jurnalism Independent, Asociația Presei Independente realizează, de regulă, monitorizări ale posturilor de televiziune și radio, relevante atât ca acoperire, cât și ca impact. Rezultatele din 2019, 2020 și 2021¹ demonstrează că unele media reflectă obiectiv activitatea concurențelor electorali, altora le reușește mai greu acest lucru, iar o a treia categorie de media s-a transformat în portavoce a unor partide politice.

1.3. Media – „voce publică”

Mass-media trebuie să asigure nu doar o platformă politică în alegeri, ci și o platformă civică pentru dezbateri și discuții între acestea, deoarece „... toți oamenii își pot exprima ideile și opinii diverse”², precum stipulează *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*. Această platformă este vitală pentru democrația reprezentativă, dacă participă membre și membri ai publicului, grupuri de lobby, experți/experte cu diferite perspective/opinii și candidate/candidați intervievați de mass-media pentru opiniile lor cu privire la anumite politici, alternativele propuse la actul de guvernare.

Ilustrație-colaj (Foto: API)

Agendele politice, ofertele de campanie electorală, deciziile publice pot fi influențate de către cetățene și cetățeni în cadrul diferitelor formate media, care asigură o platformă civică.

Platformele de discuții/dezbateri pot avea diverse formate media

Talk show-uri radio și TV, în care publicul își transmite opiniile

Reportaje de știri despre conferințe de presă, proteste și alte evenimente organizate de grupuri de interese

Emisiuni de dezbateri electorale; sondaje media asupra opiniei publice

Site-uri web ale concurențelor electorali, rețelele sociale, unde publicul poate interacționa direct cu aceștia

Scrisori către edituri și portaluri mass-media

Dezbateri pe bloguri, vloguri, Twitter și site-uri de social media

Jurnalism cetățesc

Figura 3. Formate media

¹ Acestea pot fi consultate pe <http://old.media-azi.md/ro/publica%C8%9Bii> (Accesat: 22.01.2023).

² *Pactul internațional nr. 31 din 16.12.1966 cu privire la drepturile civile și politice*. Art.18-19. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115567&lang=ro (Accesat: 25.11.2022).

O formă aparte este **jurnalismul cetățenesc sau civic**, practicat atât de non-jurnaliști și non-jurnaliste, precum și de cetățene și cetățeni care reacționează prompt la fapte ieșite din comun, distribuind conținuturile de actualitate filmate sau fotografiate¹. Așa, de exemplu, un cetățean de rând poate sesiza cu privire la potențiale încălcări din ziua alegerilor, dacă a fost martor la aceste situații. În calitatea lor de creatori și creatoare de media, cetățenii și cetățenele pot crea și distribui conținut, utilizând noile media (pe propriile conturi de rețele sociale, bloguri, vloguri), astfel punând organele competente în situația de a se autosesiza cu privire la încălcări.

1.4. Media – „educator public”

La solicitarea organelor electorale, posturile publice difuzează în mod obligatoriu spoturi motivaționale, de educație civică și electorală, desfășoară campanii de informare a alegătorilor și alegătoarelor despre procedura de vot și despre alte particularități ale votării.

Pentru a se asigura că electoratul are un nivel informațional necesar pentru a face alegeri sau acțiuni informate, mass-media utilizează diverse instrumente de analiză, precum:

- ✓ sondaje de opinie;
- ✓ cercetări, rapoarte despre politici;
- ✓ jurnalism de investigație;
- ✓ opinii ale expertelor și experților, dar și ale comunității;
- ✓ evaluări ale nevoilor comunității;
- ✓ măsurări/evaluări ale acțiunilor/demersurilor candidaților și candidatelor, partidelor în raport cu promisiunile electorale.

Atât campania electorală, cât și alegerile în general pot fi calificate nu doar ca un mecanism de testare a gradului de democrație într-o societate sau a maturității acesteia, ci și ca un test de profesionalism, sinceritate și onestitate pentru mass-media din țară. Or „nota” care va fi acordată odată cu introducerea în urne a buletinului de vot de către cetățeni și cetățene în ziua alegerilor va fi și o notă dată activității instituțiilor media în reflectarea alegerilor. Respectiv, mass-media își are gradul de responsabilitate pentru acest proces. În primul rând, ca instrument de informare a societății, în al doilea rând, ca instrument de educație electorală, democratică a cetățenilor și cetățenelor, și, în al treilea rând, ca instrument de formare a culturii electorale.

2. Reguli privind reflectarea obiectivă a alegerilor de către mass-media

Rolul **mass-medie – mecanism de transparență** asigură alegătorilor și alegătoarelor informațiile necesare pentru a evalua pe deplin comportamentul funcționarilor și funcționarilor electorali, a candidatelor și candidaților, precum și procesul electoral în general.

¹ Ion Bunduchi, *Jurnalismul cetățenesc: un substitut sau o nouă filosofie a jurnalismului?* Disponibil: <https://mediaforum.md/upload/theme-files/jurnalismu-cetatenesc-2010-usm1-ion-bunduchipdf-59dbe4906bee4.pdf> (Accesat: 22.01.2022).

Mass-media – platformă de campanie asigură informarea publicului cu privire la agenda politică a tuturor partidelor și candidaților, candidatelor în mod egal.

Mass-media – forum deschis pentru dezbateri și discuții asigură faptul că alegătorii și alegătoarele pot educa și alte persoane care votează, dar și politicienii/politicienele, oficialii. Toate aceste ipostaze importante solicită ca media să respecte cu strictețe regulile privind reflectarea obiectivă a alegerilor. Acestea sunt prevăzute de Comisia Electorală Centrală într-un *Cod de conduită*, propus pentru semnare părților interesate, inclusiv reprezentanților mijloacelor de informare în masă. Semnarea documentului urmărește, între altele, informarea obiectivă a alegătorilor și alegătoarelor asupra proceselor electorale, desfășurarea unei campanii electorale corecte, în condiții de concurență egală și neadmiterea lezării demnității și imaginii concurenților electorali.

Reține!

CEC aprobă în primele șapte zile ale perioadei electorale *Regulamentul privind reflectarea campaniei electorale în mijloacele de informare în masă*, iar furnizorii de servicii media depun la Consiliul Audiovizualului o declarație privind politica editorială pentru reflectarea alegerilor sau o notificare prin care informează că nu participă la reflectarea alegerilor.

Codul electoral prevede că radiodifuzorii și mijloacele de informare în masă scrise au obligația să ofere condiții egale, nediscriminatorii la acordarea timpilor de antenă sau a spațiului publicitar pentru publicitatea electorală, respectând principiile privind reflectarea alegerilor de către mijloacele de informare în masă și anume:

echilibru

echitate

responsabilitate

imparțialitate

Pentru a contribui la informarea cetățenilor și cetățenelor, mijloacele de informare în masă fondate de autoritățile publice tipăresc gratuit, iar radiodifuzorii difuzează gratuit, la solicitarea organelor electorale, spoturi motivaționale, de educație civică și electorală, desfășoară campanii de informare a alegătorilor despre procedura de vot și despre alte particularități ale votării¹. Media trebuie să asigure votanților și votantelor condițiile de acces și să reflecte campania electorală în așa fel încât să devină accesibilă persoanelor cu deficiențe de auz și de vedere, prin mesaje text, interpretare, descriere audio, *crawl* sau alte tehnici similare.

Totodată, în perioada electorală, media trebuie să facă distincție clară, în materialele jurnalistice, între exercitarea funcțiilor oficiale și activitatea electorală a persoanelor implicate. Tot în această perioadă, furnizorii de servicii media nu pot difuza emisiuni produse, realizate sau moderate de concurenții electorali și de reprezentanții acestora.

Dacă concurențele și concurenții electorali consideră că le-au fost lezate drepturile de către anumiți reprezentanți media, ei beneficiază de dreptul la replică.

Furnizorii de servicii media audiovizuale sunt obligați să organizeze dezbateri dacă au inclus în declarația politicii editoriale angajamente de organizare a acestora. Dezbaterile electorale sunt difuzate în orele de maximă audiență, mai exact, în intervalele de timp cuprinse între orele 06.00-10.00 și 17.00-24.00 (pentru serviciile de televiziune) și între 06.00-10.00, 12.00-15.00 și 17.00-20.00 (pentru serviciile de radiodifuziune sonoră).

¹ *Codul electoral al Republicii Moldova* nr. 325 din 8 decembrie 2022, art. 1. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 426-427 din 23.12.2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134589&lang=ro (Accesat: 20.03.2023).

Codul electoral

Articolul 89. Principii generale privind reflectarea alegerilor de către mijloacele de informare în masă

„(7) Mijloacele de informare în masă au dreptul să reflecte alegerile și să informeze publicul cu privire la toate aspectele electorale liber de orice ingerință sau amestec din partea autorităților publice, concurenților/candidaților electorali sau a altor entități.”

În campania electorală pentru alegerile parlamentare, prezidențiale și pentru referendumurile republicane, furnizorii naționali de servicii media care vor reflecta campania electorală acordă concurenților electorali timpi de antenă gratuit, câte 5 minute la serviciile de televiziune și câte 10 minute la serviciile de radiodifuziune sonoră, în scopul expunerii programelor electorale și al informării alegătorilor. În același timp, furnizorii de servicii media publici acordă gratuit timp de antenă competitorilor, câte un minut pe zi, pentru plasarea publicității electorale.

Pentru publicitate electorală contra plată, fiecărui concurent electoral, pe durata campaniei electorale, i se oferă cel mult două minute pe zi în cadrul fiecărui serviciu media audiovizual.

3. Forme de manipulare politică și combaterea acestora (*demagogia, politicianismul, dezinformarea, falsurile, discursul de ură, PR-ul negru etc.*)

Dezinformarea și manipularea informațională au devenit fațetele întunecate ale libertății de informare și exprimare a cetățenilor și cetățenelor în dubla lor ipostază: consumatori și consumatoare de media, dar și producători și producătoare de media. Aceste fenomene afectează grav și procesele electorale, mai ales în statele cu democrații fragile. Competiția electorală specifică democrațiilor reprezentative a determinat dezvoltarea de noi tehnologii politice pentru atragerea voturilor, câștigarea simpatiei și încrederii populației. Unele dintre acestea pot aduce prejudicii integrității proceselor preelectoral, electoral și postelectoral, prin manipularea și dezinformarea opiniei publice.

Manipularea este un fenomen specific mai multor țări cu regimuri politice autoritare sau cu o democrație fragilă, caracterizată de influențarea, prin diverse mijloace, asupra modului de a gândi și a acționa al unei persoane sau al unei colectivități. În același timp, manipularea este dificil depistabilă, pentru că granițele dintre manipulare și persuasiune sunt adesea vagi sau neclare, pentru că termenul de manipulare poate fi aplicat și tacticilor care influențează starea de spirit a celor manipulați. Teoreticienii politici și filosofi au mai multe abordări ale fenomenului manipulării. De exemplu, unii o percep ca pe o influență înșelătoare, pentru alții reprezintă o influență ascunsă sau intenționată.

Unul dintre motivele pentru care manipularea este nedorită, constă în faptul că încearcă să submineze autonomia decizională a persoanei. Iată de ce manipularea informațională este un instrument deseori utilizat de către politiciene și politicieni autocrați, dictatori, precum și de politicieni/politiciene democrați, care utilizează industriile media în acest scop.

Dicționar de termeni

În **Dicționarul de sociologie** termenul **manipulare** este definit drept acțiune de determinare a unui actor social (persoană, grup, comunitate) să gândească și să acționeze într-un mod compatibil cu interesele manipulatorului, prin utilizarea unor tehnici de persuasiune care distorsionează intenționat adevărul, lăsând însă impresia libertății de gândire și de decizie¹.

Principalele tehnici de manipulare² aplicate de media în modul în care structurează informația, formulează propozițiile și folosește imagini video sau foto sunt următoarele:

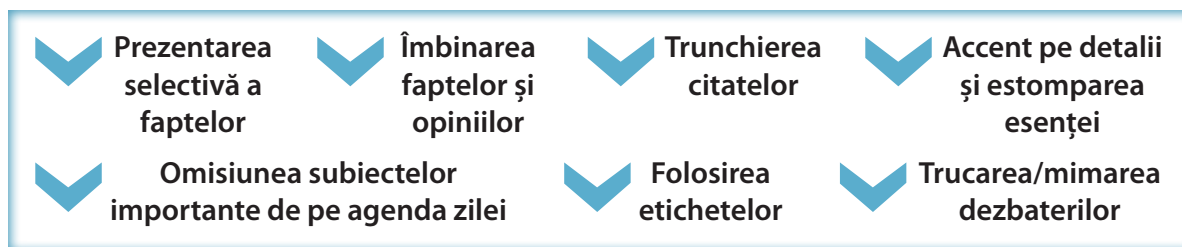

Figura 4. Tehnici de manipulare în media

Dezinformarea, minciuna și zvonul sunt forme de manipulare atestate atât în mediile de la noi, precum și în alte țări. Dezinformarea nu se rezumă numai la falsificarea cunoștințelor, afirmă și Henri-Pierre Cathala în cartea sa *Epoca dezinformării*. „Ea se dovedește a fi și o puternică pârgă de acțiune psihologică, de conducere a indivizilor, de dirijare a opiniilor și ideilor, a stărilor sufletești și a comportamentelor umane”³.

Rapoartele de monitorizare *Elemente de propagandă, manipulare informațională și încălcare a normelor deontologiei jurnalistice în spațiul mediatic autohton*, realizate de Centrul pentru Jurnalism Independent, demonstrează că, la alegerile parlamentare din 2021⁴, o parte de presă a evitat intenționat să relateze evenimente sau nu a inclus în știri detalii ce i-ar dezavantaja pe proprietarii unor instituțiilor de media. În cea mai mare parte a știrilor difuzate, a persistat tendința de a-i prezenta într-o lumină pozitivă pe unii subiecți și în una negativă pe alții. Acest lucru s-a făcut, în special, prin selectarea faptelor, omisiuni, exagerări sau estomparea elementelor negative – tehnici de manipulare, care sunt în disonanță cu normele *Codului deontologic* și standardele de calitate existente în jurnalism. Datele monitorizării arată că preocuparea unor jurnaliști și jurnaliste în reflectarea evenimentelor de interes public nu este informarea completă, echilibrată și echidistantă a publicului, ci accentuarea meritelor unor politicieni și politiciene sau denigrarea altora.

¹ *Dicționar de sociologie*. Coord. Zamfir C., Vlăsceanu L. București, 2014, p. 332.

² Despre aceste tehnici poți afla mai multă informație în manualul *Educație pentru media (clasa X/XI)*, autoare L. Handrabura și N. Grîu. Disponibil: <https://educatia.mediacritica.md/wp-content/uploads/2020/07/Manual-Liceu.pdf> (Accesat: 26.01.2023).

³ Henri-Pierre Cathala, *Epoca dezinformării*. Traducere de N. Bărbulescu. București: Editura Militară 1991, p.55. Disponibil: <https://archive.org/details/henri-pierre-cathala-epoca-dezinformarii.-1991-editura-militara/page/n1/mode/2up> (Accesat: 25.01.2023).

⁴ *Monitorizarea mass-mediei în campania electorală pentru alegerile parlamentare anticipate din 11 iulie 2021*. Raport nr. 5 (2-10 iulie 2021). Disponibil: <https://cji.md/monitorizarea-mass-mediei-in-campania-electoral-la-pentru-alegerile-parlamentare-antecipate-din-11-iulie-2021-raport-nr-5-2-iulie-10-iulie-2021/> (Accesat: 26.01.2023).

3.1. Instrumente și metode de manipulare politică

În condițiile în care pe scena politică a Republicii Moldova activează un șir de partide politice și cultura politică a cetățenilor și cetățenelor este încă una joasă, electoratul poate fi în derută, dezorientat și ușor de manipulat. Conștientizarea de către cetățeni și cetățene a faptului că sunt manipulați poate duce la instalarea panicii, neîncrederii, suspiciunii față de politicieni și politiciene, față de partidele politice, ceea ce, la rândul său, poate provoca o subminare a democrațiilor reprezentative.

Metodele de manipulare a electoratului se manifestă prin:

- manipularea rezultatelor sondajelor politic¹;
- publicarea în mass-media a rezultatelor unor sondaje de opinie inexistente sau false;
- campanii negative false la adresa adversarilor politici;
- atacul la persoană;
- scandaluri și acuzații false la adresa concurenților electorali;
- manipularea prin intermediul mass-mediei (TV, rețele sociale, radio și presa scrisă);
- implicarea unor personalități care să garanteze pentru politicieni/politiciene;
- manifestații publice grandioase, cu mult fast și oameni special plasați în public să aplaude;
- dezinformarea prin difuzarea de știri false în campania electorală;
- intoxicarea electoratului cu informații false sau abaterea atenției electoratului de la problemele principale prin crearea unor provocări ș.a.

3.2. Dezinformarea și formele acesteia

În contextul campaniilor electorale, problema dezinformării a devenit una stringentă. Este important să facem distincția între diverse fenomene, numite în mod obișnuit „dezinformare”².

Este cunoscut faptul că dezinformarea și manipularea influențează opțiunile electoratului și astfel subminează încrederea în procesul electoral. Integritatea și încrederea în alegeri este condiționată de percepția cetățenilor și cetățenelor asupra egalității votului, de nivelul de autonomie a Organelor de management electoral și de gradul de libertate a mass-mediei.

Difuzarea informațiilor și știrilor false referitoare la concurenții electorali poate crea anumite avantaje pentru unii dintre aceștia. Pe de altă parte, informațiile false referitoare la aspectele legale, procedurale privind procesul electoral pot scădea încrederea în autorități și în integritatea alegerilor. De asemenea, sunt identificate și alte practici care pot fi asimilate știrilor false, precum:

- erori jurnalistice;
- zvonuri neargumentate;
- propagarea teoriei conspirației;
- satira politică;
- afirmații nefondate sau false exprimate de către politicieni/politiciene și concurenții electorali;
- conținut jurnalistic care nu este fals, dar este realizat într-o manieră care derutează

În acest sens, termenul este definit de către Comisia Europeană într-un comunicat din 2018, care prevede expres că dezinformarea reprezintă „o serie de informații al căror caracter fals sau înșelător poate fi verificat, care sunt create, prezentate și diseminate pentru a obține un câștig economic sau pentru a induce publicul în eroare în mod deliberat și care pot provoca un prejudiciu public”.

¹ În perioada electorală, procedurile de organizare și desfășurare a sondajelor de opinie privind preferințele politice ale alegătorilor, alegătoarelor și a exit-pollurilor sunt stabilite printr-un Regulament aprobat de Comisia Electorală Centrală. Pot fi date publicității, cel târziu cu 5 zile înainte de ziua alegerilor, doar sondajele de opinie autorizate.

² *Combaterea dezinformării online: o abordare europeană*. Comunicarea Comisiei Europene către Parlamentul European, Consiliu, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor. Bruxelles, 2018. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018DC0236>. (Accesat: 11.02.2023).

electoratul¹.

Dezinformarea poate, de asemenea, să urmărească subminarea încrederii în procesele, instituțiile și tehnologiile electorale prin răspândirea zvonurilor de manipulare și abuzuri. Dezinformarea și tentativele de manipulare a electoratului au o tradiție și în Republica Moldova. Mai nou, devine o provocare lupta cu dezinformarea generată de Inteligența artificială (IA) care utilizează tehnologiile pentru a imita și a executa sarcini care necesită inteligență umană. Putând simula procesele cognitive umane și utiliza tehnici de influențare a comportamentului oamenilor, IA poate fi folosită ca instrument de manipulare în alegeri prin:

- generarea de conținut fals și dezinformare prin deep-fake sau falsul profund. Astfel, se identifică tot mai frecvent situații de creare de videourilor sau înregistrărilor audio, generate de IA și distribuite masiv pe rețele, pentru a denigra un candidat politic și a-i scădea credibilitatea.

- segmentarea publicului este o altă tehnică folosită de politicieni pentru a afla preferințele votanților și votantelor, analizându-le nu doar datele personale, ci chiar și comportamentele. Aceste date sunt utilizate în campaniile politice pentru a ajunge la grupuri țintă prin mesaje personalizate și a le influența, într-un final, decizia.

În discursul electoral, dezinformarea îmbracă diferite forme, menite să manipuleze opinia publică și să obțină profitul cel mai valoros – votul electoratului. Printre acestea menționăm fenomene ca:

DEMAGOGIA

PR-ul NEGRU

DISCURSUL DE URĂ

Adeseori, percepția generală a cetățenilor și cetățenelor față de politicieni și politiciene este una negativă, fapt care se manifestă prin etichetarea unora ca „demagogi”. În sens etimologic, **demagogul** este *conducător al poporului*. Astăzi termenul a căpătat o conotație peiorativă, desemnând persoana care încearcă să obțină popularitate prin mijloace nedemne (promisiuni mincinoase, denaturarea faptelor, lingușire, discursuri bombastice) cu scopul de a-și realiza interesul personal. Acest termen a fost folosit inițial de cetățenii atenieni pentru a-i desemna pe politicienii care au apărut în Atena după moartea lui Pericle².

Adeseori, media este canalul de propagare a mesajului **demagogic** de către politicieni și politiciene. Acest lucru se întâmplă când în discursurile publice aceștia/acestea fac promisiuni mincinoase, lansează acuzații nefondate, folosesc diferite tehnici de manipulare, iar electoratul se lasă fascinat de discursul aprins și înflăcărat fără a căuta argumentele și exemplele pertinente.

O altă strategie tot mai frecvent utilizată în contextul impactului media asupra procesului electoral este PR-ul negru. Însuși calificativul „negru” accentuează conotația negativă a termenului, întrucât, la origine, prin PR (abreviere de la englezescul „public relations”) ne referim la o realitate firească, care definește totalitatea acțiunilor informaționale, îndreptate spre schimbarea atitudinilor și convingerilor societății, fundamentându-se pe modelul căutării unei relații de încredere cu publicul.

PR-ul politic este o formă specifică de organizare a comunicării în masă de către persoanele publice, reprezentând tehnici de promovare a produsului politic în contextul alegerilor, campaniilor electorale, agitației electorale, acțiunilor de mobilizare în teritoriu a electoratului³.

¹ O. Chesaru, *Dezinformarea electoratului – factor de scădere a participării la vot*. În: „Revista de expertiză electorală”, 2019. Disponibil: <https://recef.org/wp-content/uploads/1.3-AEP-Roumanie-Chesaru.pdf> (Accesat: 24.01.2023).

² #PEÎNȚELES. *Cine este un demagog*. Disponibil: <https://mediacritica.md/peinteleles-cine-este-un-demagog/> (Accesat: 20.03.2023).

³ Peru A., Bahneanu V., „Public relations” politic și crizele de imagine: Sursele public relations PR-ului negru (Cazul Republicii Moldova). În: „Moldoscopia” (Probleme de analiză politică), nr. 2 (XXXVII), 2007. Chișinău: CEP USM, 2007, p. 86-96. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Public%20relation.pdf (Accesat: 19.03.2023).

PR-ul negru reprezintă un set de tehnologii electorale murdare, prin care, folosindu-se metode lipsite de etică și corectitudine, se compromite, prin informații defăimătoare, reputația unei persoane. Dacă ne referim la alegeri, cel mai des aceasta se întâmplă între candidații electorali aflați în concurență acerbă. Adesea, PR-ul negru se manifestă prin scurgere de informații compromițătoare, mai ales în ultima săptămână din campania electorală. Acestea pot conține fotografii, imagini video, alte dovezi care vin să demonstreze că respectivul candidat este imoral, corupt, incompetent sau un escroc.

Discursul de ură („hate speech”) este un concept larg care implică intenția de a degrada, intimida, instiga la ură, violență și discriminare, exploatând emoțiile primare și puternice ale oamenilor, și repetiția ideilor stereotipizate. De obicei, discursul de ură se axează pe o anumită persoană sau un grup de persoane considerat dușman, denigrat pe baza caracteristicilor, ceea ce ducela marginalizarea, stigmatizarea și discriminarea, *inter alia*, a acestora, care ar putea fi deja într-o poziție vulnerabilă în societate și încurajarea unui climat bazat pe violență și represiune, inclusiv prin legitimarea utilizării violenței împotriva lor. Persoanele care răspândesc discursul de ură doresc să-l prezinte ca fiind „normal”, iar opiniile lor – ca fiind acceptabile, chiar justificabile³.

Codul serviciilor media audiovizuale

Articolul 1

„Discurs care incită la ură – mesaj care propagă, incită, promovează sau justifică ura rasială, xenofobia, antisemitismul sau alte forme de ură fondate pe intoleranță sau discriminare pe criterii de sex, de rasă, de naționalitate, de religie sau credință, de dizabilitate sau de orientare sexuală.”

Discursul de ură este adesea declanșat de așa-numiții **trolli**, persoane care-și ascund consecvent identitatea reală și se implică activ în diseminarea discursului de ură. În campania electorală din 2019 din Republica Moldova, cu 10 zile până la alegerile parlamentare din 24 februarie, Facebook a închis aproape 200 de conturi și pagini adresate publicului moldovean și gestionate de trolli.

Pentru a preveni aceste fenomene, mai multe state au adoptat reglementări clare pentru a penaliza discursul de ură, monitorizat la noi în spațiul public și în mass-media de către Asociația Promo-LEX. De exemplu, Germania, țara care deține o *Lege privind aplicarea rețelei* (NetzDG) (2017), impune platformele de rețele sociale să înlăture discursul de ură în termene stabilite (24 de ore pentru cazurile ușoare), cu amenzi de până la 50 milioane de euro. Din 2020, această lege facilitează urmărirea penală a infracțiunilor comise pe internet și obligarea platformelor de socializare să raporteze proactiv cazurile grave de discurs de ură către forțele de ordine.

² „A se vedea: pagina Facebook Monitor Hate Speech Moldova, Ce este discursul de ură?” <https://fb.watch/pQOHCX-AA/> (Accesat: 27.01.2024).

³ *Combaterea discursului de ură în media audiovizuală din Republica Moldova*. Ghid pentru evaluarea și prelucrarea cazurilor de discurs de ură. Consiliul Europei, 2021. Disponibil: <https://rm.coe.int/ghid-combaterea-discursului-de-ura-coe-web/1680a934d3> (Accesat: 20.03.2023).

Problema dezinformării din perspectiva subiecților generează grave probleme de etică profesională. Iată de ce, complementar *Codului electoral*, *Codul serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova* (2018) și *Codul deontologic al jurnalistului din Republica Moldova* (2011), care reglementează aspecte esențiale cu privire la activitatea media în procesul electoral.

Astfel, dezvoltarea campaniilor electorale în mediul online impune elaborarea unor noi reguli de campanie electorală. În acest sens, Comisia Europeană a adoptat, în 2018, *Codul de bune practici împotriva dezinformării*.

Printre cei 34 de semnatori se numără și marile platforme, precum Facebook, Google, Twitter, Microsoft, prin care aceste companii au convenit, în mod voluntar, asupra unor standarde de autoreglementare pentru combaterea dezinformării prin:

- **eliminarea stimulentei financiare pentru răspândirea dezinformării**, astfel încât vectorii dezinformării să nu obțină venituri din publicitate;
- **combaterea comportamentelor manipulative**, cum ar fi conturile false, *boții* sau materialele *deepfake* răuvoitoare, care contribuie la propagarea dezinformării;
- **asigurarea transparenței publicității politice**, permițându-le utilizatorilor și utilizatoarelor să recunoască cu ușurință anunțurile publicitare politice datorită unei mai bune etichetări și informări privind sponsorii, cheltuielile efectuate și perioada de afișare.

În legislația Republicii Moldova nu există nicio prevedere care pedepsește pentru distribuirea intenționată a știrilor false. În România, *Codul penal* are o asemenea prevedere, iar în Republica Italiană și Finlanda sunt luate măsuri de protecție a cetățenilor și cetățenelor în campaniile electorale.

Relevantă este, în acest sens, și experiența din Statele Unite Mexicane, unde Verificado (<https://verificado.mx/>), o inițiativă de verificare a faptelor pentru alegerile din 2018, a identificat mai multe afirmații false împotriva administrației electorale și a procesului electoral. Acestea au inclus instrucțiuni înșelătoare cu privire la modul de marcarea buletinelor de vot, care au încercat să invalideze voturile, zvonuri privind regulile care permit persoanelor să voteze în numele rudelor decedate ș.a.¹.

Reține!

Platforma online www.stopfals.md este un produs al Asociației Presei Independente (API), creat pentru combaterea, demascarea informației false și tendențioase din spațiul virtual al Republicii Moldova. Jurnaliștii și jurnalistele de la portalul *stopfals.md* utilizează diferite instrumente online de verificare a informației, a imaginilor video și foto, precum Who.is, Google Reverse Image Search, TinEye, FotoForencics, RevEye, Exif.regex.info, Youtube DataViewer etc. Și tu poți semnală falsuri în materialele jurnalistice publicate de mass-media autohtonă sau din străinătate.

¹ *Cybersecurity in Elections Models of Interagency Collaboration*. International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2019, p. 21. Disponibil: <https://www.idea.int/sites/default/files/publications/cybersecurity-in-elections-models-of-interagency-collaboration.pdf> (Accesat: 02.02.2023).

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

Documente normative

1. *Codul electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 8.12.2022*. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 426-427 din 23.12.2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134589&lang=ro (Accesat: 20.03.2023)
2. *Codul serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova nr. 174 din 08.11.2018*. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120081&lang=ro (Accesat: 20.03.2023)
3. *Combaterea dezinformării online: o abordare europeană*. Comunicarea Comisiei Europene către Parlamentul European, Consiliul, Comitetul Economic și Social European și Comitetul Regiunilor. Bruxelles, 2018. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018DC0236>. (Accesat: 11.02.2023)
4. *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice nr. 31 din 16.12.1966*. În: „Tratate internaționale”, nr. 1 din 30.12.1998. Adoptat și deschis spre semnare de Adunarea Generală ONU la 16 decembrie 1966. Intrat în vigoare la 23 martie 1967. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115567&lang=ro (Accesat: 25.11.2022)

Resurse științifice

1. Chesaru O., *Dezinformarea electoratului – factor de scădere a participării la vot*. În: „Revista de expertiză electorală”, 2019. Disponibil: <https://recef.org/wp-content/uploads/1.3-AEP-Roumanie-Chesaru.pdf> (Accesat: 24.01.2023)
2. *Combaterea discursului de ură în media audiovizuală din Republica Moldova*. Ghid pentru evaluarea și prelucrarea cazurilor de discurs de ură. Consiliul Europei, 2021. Disponibil: <https://rm.coe.int/ghid-combaterea-discursului-de-ura-coe-web/1680a934d3> (Accesat: 20.03.2023)
3. Peru A., Bahneanu V., „Public relations” politic și crizele de imagine: Sursele public relations PR-ului negru (Cazul Republicii Moldova). În: „Moldoscopie” (Probleme de analiză politică), nr. 2 (XXXVII), 2007. Chișinău: CEP USM, 2007, p. 86-96. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Public%20relation.pdf (Accesat: 19.03.2023)

BIBLIOGRAFIE SUPLIMENTARĂ

1. *Jurnalism, „Fake News” & Dezinformare. Manual pentru educația de media și învățământul jurnalist*. Disponibil: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000376919> (Accesat: 21.03.2023)
2. *Discursul de ură în perioada electorală*. Disponibil: <https://e-learning.cicde.md/courses/details/49> (Accesat: 10.07.2023)
3. *Indicele privind situația presei din Republica Moldova în anul 2022*. Disponibil: <https://cji.md/indicele-privind-situatia-presei-din-republica-moldova-2022/> (Accesat: 22.02.2023)
4. *Percepția populației despre mass-media și aptitudinile mediatice în Republica Moldova*. Studiu național. Martie 2023. Disponibil pe: https://internews.md/wp-content/uploads/2022/11/2022-Internews-val-3_Raport-Final_RO_03.03.2023.pdf

SEMINAR (2 ore)

Dezbateri pe tema: *Rețelele sociale ca „tribună electorală”*

Etapa 1. Consolidarea cunoștințelor

Forma de activitate: lucru în grup

Strategia didactică: dezbateri în format Karl Popper

Sarcina: Realizați o dezbateri în format Karl Popper, pornind de la aserțiunea: **Manipularea este o formă de putere.**

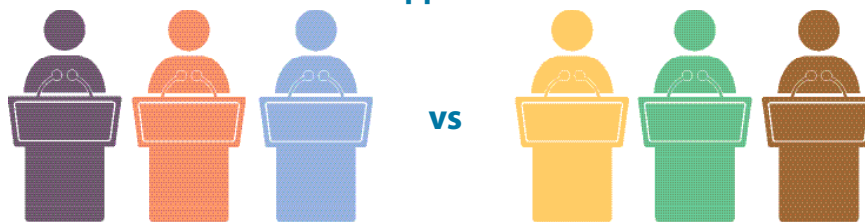
Context

- Concluziile studiului *Alegerile prezidențiale 2020. Sondaj de opinie postelectoral*, realizat de PNUD, accentuează că social media a constituit a treia cea mai frecvent utilizată sursă de informație în perioada campaniilor electorale, fiind devansată de emisiunile și spoturile TV. Manipularea este un fenomen (specific mai multor țări cu regimuri politice autoritare sau cu o democrație fragilă) de influență, prin diverse mijloace, asupra modului de a gândi și de a acționa al unei persoane sau al unei colectivități.

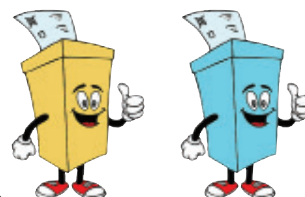
PREGĂTIRE

- Documentați-vă suficient la acest subiect atât pentru poziția pro, cât și pentru cea contra.
- Amenajați spațiul pentru a delimita echipa „afirmatoare” de echipa „negatoare”.
- Împărțiți-vă, în baza unui mecanism democratic, în două echipe.
- Prin tragere la sorți, adoptați poziția pro sau contra față de subiect.

Karl Popper Debate

- Stabiliți un *Cod de reguli în dezbateri*, pentru a vă expune părerile în mod argumentat, civilizat și cu respect unii față de alții.
- Pregătiți două urne (pro și contra) și solicitați colegilor și colegelor care vor asista să-și expună opinia față de tema dezbaterii, inserând un bilet cu propriul nume în una din urne.

DESFAȘURARE

O rundă de dezbateri este compusă formal din 10 secțiuni distincte: 6 discursuri și 4 runde de chestionare încrucișată, după cum urmează:

A1: Prima pledoarie constructivă afirmatoare (6 minute)

CX1: N3 pune întrebări lui A1 (3 minute)

N1: Pledoaria constructivă negatoare (6 minute)

CX2: A3 pune întrebări lui N1 (3 minute)

A2: Pledoaria afirmatoare de reconstrucție (5 minute)

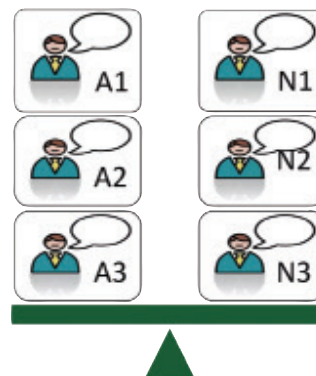
CX3: N1 pune întrebări lui A2 (3 minute)

N2: Pledoaria negatoare de reconstrucție (5 minute)

CX4: A1 pune întrebări lui N2 (3 minute)

A3: Pledoaria finală a echipei afirmatoare (5 minute)

N3: Pledoaria finală a echipei negatoare (5 minute)

Etapa 2. Analiză și sinteză

Forma de activitate: lucru în grup

Strategia didactică: *cercetare*

Sarcina: Selectați, la alegere, pagina unei formațiuni politice sau a unui politician/a unei politiciene.

- Analizați postările din ultima perioadă.
- Identificați produsele media plasate: texte, publicitate, postere electorale, videouri.
- Identificați formele de manipulare politică utilizate: demagogia, politicianismul, dezinformarea, falsurile, discursul de ură, PR-ul negru.
- Formulați sugestii pentru îmbunătățirea discursului în spațiul public pentru această formațiune politică sau politician/politiciană.

Recomandare metodică

- Fiecare grup va decide formatul de prezentare (digital/fizic) și tipul de produs (poster, discurs, infografic etc).
- În cazul identificării situațiilor de dezinformare, studenții și studentele pot aplica tehnica *analiză în trei pași*, recomandată de cercetătorul Fabio Belafatti¹:

Etapa 3. Autoevaluare/Autorefecție

Completați Fișa de autoevaluare.

- Achizițiile importante pentru mine sunt...
- Mi-am consolidat convingerea că/despre...
- Rămân întrebări deschise pentru mine...
- În calitate de cetățeană/cetățean a/al Republicii Moldova, voi...

LUCRUL INDIVIDUAL (4 ore)

- Realizează studiul de caz: „Analiza reflectării alegerilor locale din Bălți (2021) din perspectiva diferitelor surse media”.

¹ Apud L. Zaharia, *Instrumentele digitale de verificare a faptelor sunt foarte utile la combaterea dezinformării*. În: Tugarev L., *Analiza critică a presei*. Suport de curs. Chișinău: CEP USM, 2022, p. 81.

VII Cultura electorală — parte a culturii politice

Unități de conținut

1. Dimensiunile culturii electorale (cognitivă, afectivă, atitudinală)
2. Comportamentul electoral și tipurile acestuia
3. Activismul civic și participarea electorală
4. Incluziunea electorală

Termeni-cheie

■ <i>cultură electorală</i>	■ <i>comportament electoral</i>	■ <i>activism civic</i>
■ <i>cultură politică</i>	■ <i>cetățenie activă</i>	■ <i>incluziune electorală</i>
■ <i>proces democratic</i>		

Obiective de referință

- să definească cultura electorală;
- să distingă dimensiunile culturii electorale;
- să compare diferite tipuri de comportament electoral;
- să argumenteze impactul cetățeniei active în consolidarea democrației;
- să evalueze propriul rol al participării politice în procesul de democratizare.

I.	Actualizarea cunoștințelor Etapa: începutul prelegerii Forma de activitate: în pereche Strategia didactică: <i>GPP (Gândește-Perechi-Prezintă)</i> Sarcina: Amintiți-vă cine și în ce contexte de socializare, învățare a contribuit/contribuie la formarea culturii voastre politice, implicit electorale. Recomandare metodică Primul pas – Gândește – presupune că fiecare student/studentă își notează succint informația. Pasul doi – Perechi – partenerii își prezintă reciproc informația, discută ambele experiențe și formulează o alocuțiune comună. Pasul trei – Prezintă – desfășoară acțiunea în fața comunității de instruire. Vor fi ascultate câteva prezentări, apoi se va concluziona cine sunt actorii-cheie în formarea culturii politice și a celei electorale a auditoriului: școala, familia, partidele politice, organizațiile non-guvernamentale, mass-media, semenii etc.
II.	Problematizarea unor aspecte din temă prin valorificarea opiniei/atitudinii civice a auditoriului. Etapa: pe parcursul orei Forma de activitate: în grupuri a câte trei persoane Strategia didactică: <i>argumente în patru pași</i> Sarcina: Expuneți-vă opinia cu privire la întrebarea: <i>Ce tip de comportament electoral adoptă preponderent alegătorii și alegătoarele din Republica Moldova: activism civic sau pasivitate social-politică și absenteeism?</i> Recomandare metodică Studentii și studentele vor fi ghidați să respecte structura argumentului: <i>teza, explicația, dovada, concluzia</i>.
III.	Generalizare prin extindere și aplicare în diferite sfere sau contexte de viață ale studentului/studentei. Etapa: la finalul orei Forma de activitate: individuală Strategia didactică: <i>6 De ce?</i> Sarcina: Exprimă-ți opinia, în cheia tehnicii <i>6 De ce?</i>, cu privire la afirmația: „Incluziunea electorală a persoanelor cu dizabilități este dovada respectării unui drept fundamental și a șanselor egale pentru toți într-o societate democratică”. Recomandare metodică <i>6 De ce? (6 Why?)</i> presupune formularea consecutivă a șase întrebări <i>de ce?</i> în raport cu o afirmație anterioară. Fiecare întrebare va rezulta din răspunsul succint, exact la subiect și argumentat la întrebarea precedentă, urmărindu-se progresia și coerența ideilor exprimate.

1. Dimensiunile culturii electorale (cognitivă, afectivă, atitudinală)

Atât democrația, cât și alegerile nu sunt noțiuni ce se referă doar la instituții sau proceduri. Întâi de toate, acestea înglobează realități precum cetățeni activi, valori, atitudini și comportamente. Este vorba despre o relație de interdependență, or procesul electoral democratic va exista și va fi durabil doar în condițiile participării și implicării active a cetățenilor și cetățenelor în viața politică a societății. Societatea democratică este societatea cetățenelor și cetățenilor informați, cărora le pasă de calitatea proceselor și instituțiilor, altfel spus, a cetățenilor și cetățenelor cu o cultură politică și, implicit, electorală participativă.

Totalitatea cunoștințelor, orientărilor valorice, modelelor de comportament al subiecților sociali în cadrul unei societăți anumite formează *cultura* sistemului social respectiv. Conceptul de *cultură* este unul foarte general, însă, prin sinteza numeroaselor definiții identificate, conchidem că „miezul esențial al culturii constă din idei tradiționale, apărute și selectate istoric, și, în special, din valorile ce li se atribuie. Sistemele de cultură pot fi considerate, pe de o parte, ca produse ale acțiunii și, pe de altă parte, ca elemente ce condiționează acțiunea viitoare”¹.

Experiența politică a societății, care este fixată în tradiții și legi, în ideile lor despre putere și relațiile politice, particularizează *cultura politică* ca parte a culturii juridice.

Dicționar de termeni

Cultura politică reprezintă un set de opinii și judecăți de valoare comune formate în societate cu privire la sistemul politic. Cultura politică este un compus al valorilor de bază, al sentimentelor și cunoștințelor care stau la baza procesului politic și electoral².

Socializarea politică a unei persoane se face prin intermediul următorilor actori-cheie ai culturii politice:

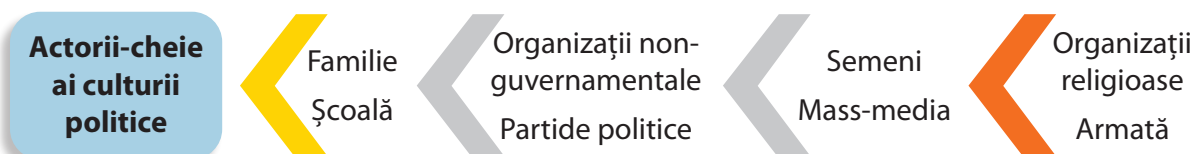

Figura 1. Actorii-cheie ai culturii politice

Cultura electorală este parte componentă a culturii politice și rezultă din sistemul de cunoștințe, valori și atitudini comportamentale, formate în contextul desfășurării procesului electoral.

Dicționar de termeni

Cultura electorală reprezintă un sistem relativ stabil de cunoaștere, evaluare și standarde ale comportamentului electoral și ale relației electorale, a procesului electoral în ansamblu, memoria colectivă a oamenilor despre procesele electorale.

¹ Definiție sintetizată în baza studiului A.L. Kroeber, Clyde Kluckhohn. *Culture: a critical review of concepts and definitions*. Disponibil: https://kupdf.net/queue/kroeber-y-kluckhohn-1952-culture-a-critical-review-of-concepts-and-definitions_58fbf913dc0d601f28959e97_pdf?queue_id=-1&x=1678775803&z=MjE-3LjI2LjE2Mi44MQ (Accesat: 14.03.2023)

² Definiție adaptată după *Political culture. Political science*. Disponibil: <https://www.britannica.com/topic/political-culture> (Accesat: 21.03.2023)

Cultura electorală este despre alegătorul și alegătoarea de astăzi, dar și cel/cea de mâine, despre capacitatea acestora de a vota informat și conștient. Nivelul culturii electorale a unui individ este probat de responsabilitatea și competența electorală a acestuia, care se manifestă prin:

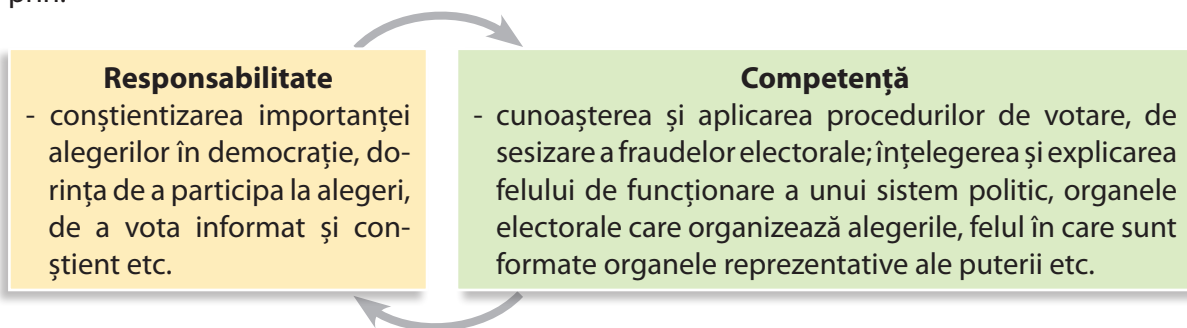

Figura 2. Indicatorii culturii electoare

În același context, cultura electorală a cetățeanului și cetățenei, raportată la dimensiunile culturii politice, atât sub aspect structural, cât și funcțional, implică câteva coordonate¹:

- dimensiunea cognitivă*, care se referă la cunoștințele, datele, informațiile pe care le oferă cultura despre sistemul, procesele și autoritățile electorale, informarea electorală, gradul de recunoaștere a evenimentelor de tip electoral.
- dimensiunea afectivă/emoțională*, care include sentimentele, trăirile generate de existența și funcționalitatea sistemului electoral și a competitorilor electorali. Acestea pot fi de participare, implicare, de absenteism etc.
- dimensiunea evaluativă/axiologică/apreciativă*, care se referă la judecățile de apreciere și valoare exprimate atât cu referire la sistemului electoral, cât și asupra mesajelor competitorilor. Cetățeanul/cetățeană trebuie să judece calitatea proceselor și să aprecieze veridicitatea mesajelor concurenților electorali. Aprecierile urmează a fi formate în baza câtorva principii: șanse egale, supremația drepturilor și libertăților social-politice, participare și responsabilitate civică etc.

Un rol important în dezvoltarea acestor dimensiuni ale culturii electorale îl are și educația electorală. Printre instituțiile principale responsabile de educarea civică, electorale sunt: familia, școala, inclusiv învățământul superior, societatea, clasa politică. Este foarte important să se conștientizeze că „dezvoltarea abilităților civice necesare participării competente și responsabile la alegeri ar trebui să fie unul dintre vectorii-cheie ai educației civice de-a lungul vieții”². Educația electorală nu este doar curriculumul școlar – este conștientizarea de zi cu zi a proceselor din societate, este interiorizarea valorii drepturilor de a alege și de a fi ales, a importanței posibilității de a decide în favoarea unei opțiuni din mai multe etc. Cultura electorală nu se formează doar în școli. Ea se constituie și se consolidează în viața de zi cu zi, prin exemplele cetățenilor-alegători și ale cetățenilor-competitori electorali.

Cultura electorală este, așadar, legată direct de cultura politică generală a societății și a individului. Are o structură complexă și cuprinde:

- orientări interiorizate politic, juridic și altele corelative cu rolul electoral, cu valorile și scopul vieții;

¹ Adaptat după R. Rusu, *Cultura politică. Curs de lecții*. Chișinău: AAP, 2012, p. 12-15. Disponibil: <https://iap.gov.md/repository/s/iap/item/83> (Accesat: 16.03.2023)

² Pentru mai multe detalii, a se vedea L. Handrabura, *Educația electorală – atribut de bază al cetățeniei într-o cultură a democrației participative și reprezentative*. Chișinău: UNDP, 2022, p. 11. Disponibil: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-10/studiu-educatie-electorala_Ro.pdf (Accesat: 13.03.2023)

- interese și obiective urmărite de persoanele care participă la alegeri, precum și motive ale comportamentului de vot;
 - un sistem de relații cu alegătorii și alegătoarele;
 - cunoașterea legii electorale și a practicii organizării alegerilor;
 - acțiuni și fapte apreciate din punctul de vedere al legilor societății;
 - imagini ale procesului electoral, conturate de mass-media și cultura de masă.
- Tabelul alăturat rezumă specificul culturii politice și a celei electorale în democrații¹.

Criterii de comparare	Cultura politică	Cultura electorală
Sens	Cultura politică este un sistem de orientări și atitudini față de sistemul politic și componentele sale, precum și față de modelele de comportament politic.	Cultura electorală este un sistem relativ stabil de cunoaștere, evaluare și standarde ale comportamentului electoral și ale relației electorale, a procesului electoral în ansamblu, memoria colectivă a oamenilor despre procesele electorale.
Politici	Vizează sistemul politic și comportamentul politic.	Vizează procesul electoral și comportamentul electoral.
Structură	Indicatori cognitivi, emoționali și estimativi.	Indicatori precum responsabilitatea electorului și competența electorului.
Rol	Socializare, integrare, comunicare, identificare.	Previziune, identificare electorală, socializare.

În concluzie, cultura electorală este o componentă principală a culturii politice, care, la rândul ei, este parte a culturii noastre generale.

CULTURA

CULTURA POLITICĂ

CULTURA ELECTORALĂ

Cultura electorală se referă, în special, la cunoștințele și atitudinile cetățenilor și cetățenelor față de calitatea proceselor electorale din societate, inclusiv față de valorile democrației participative ca fundament al societăților contemporane. În același timp, societățile democratice se bazează pe un comportament electoral participativ al majorității, pe implicare și activism civic.

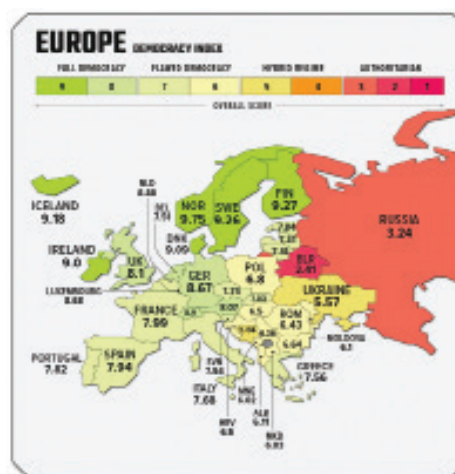

Figura 3. Indexul democrației în Europa²

¹ Adaptare din sursa *Diferența dintre democrația directă și democrația indirectă (cu graficul de comparație)*. Disponibil: <https://ro.weblogographic.com/difference-between-direct-democracy> (Accesat: 13.03.2023)

² Vezi <https://www.visualcapitalist.com/mapped-the-state-of-global-democracy-2022/> (Accesat: 11.03.2023).

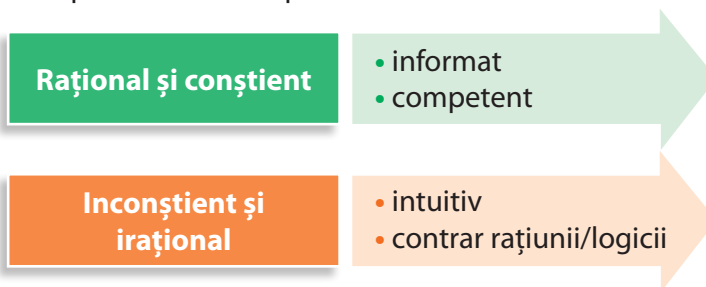
2. Comportamentul electoral și tipurile acestuia

Comportamentul electoral reprezintă transpunerea în acțiune a convingerilor și atitudinilor electorale ale alegătorilor și alegătoarelor, o implicare voluntară a acestora în exprimarea voturilor pentru a alege un concurent electoral sau pentru a-și exprima opțiunea la referendum.

Comportamentul electoral este influențat de mai multe variabile, printre care: nivelul de educație; apartenența la anumite grupuri sociale și profesionale; apartenența la diferite medii de trai (urban, rural); alți factori de ordin social și cultural (vârstă, venit etc.).

Modelele comportamentului electoral reprezintă metodele prin care se realizează luarea unei poziții politice sau mecanismele prin care persoana de la orientare socială, orientare politică sau preferințe politice trece la un anumit tip de comportament electoral. Ele sunt construcții teoretice, ce elucidează mecanismele prin care se ia decizia de vot¹.

Există două tipuri importante de comportament electoral.

Max Weber

Primul care a fundamentat tipul rațional de comportament din sfera social-politică a fost savantul german M. Weber. El numește rațional acel individ al cărui comportament „(...) este orientat spre scop, mijloace și efecte, accesorii ale acțiunii sale, care privește rațional relația mijloacelor cu scopurile și efectele accesorii și, în sfârșit, relația diferitelor scopuri posibile între dănsese”².

Astfel, pentru ca un comportament să fie numit rațional, el trebuie, în primul rând, să fie direcționat de un anumit scop. Scopul trebuie să fie real și realizabil.

Triada *necesități–interese–scop* (realizarea necesităților) poate fi motivul comportamentului electoral doar când se realizează două condiții:

- 1) conștientizarea acestor interese;
- 2) conștientizarea faptului că aceste scopuri pot fi realizate prin intermediul politicului, adică cu ajutorul exprimării la alegeri.

Referindu-ne la prima condiție, distingem două niveluri ale comportamentului electoral rațional:

1) „beneficii materiale”¹, întruchipate de un câștig imediat, prin existența unor interese înguste, foarte concrete și, în unele cazuri, meschine. Acest comportament se poate depista la

Caricatură electorală din anul 1920
(sursa: Biblioteca Centrală Universitară, Iași)

¹ R. Tănăsă, *Modele ale comportamentului electoral (modelul rațional)*. În: „Moldoscopie”, 2001, nr. 2(16), p. 146-153. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Modele%20ale%20comportamentului%20electoralL.pdf (Accesat: 10.03.2023).

² I. Drăgan, *Tipologii ale comportamentului electoral în România: Construcția simbolică a câmpului electoral*. Iași: Institutul European, 1998, p. 340.

acele persoane cărora în rezultatul scrutinului li se vor realiza unele interese imediate. Acest comportament este specific pentru activiștii și activistele de partid și, într-o măsură mai mică, pentru militanți și militante, pentru anturajul candidaților/candidatelor și al persoanelor lor de încredere (rude și prieteni/prietene). Acesta este și motivul donațiilor bănești, al ajutorului material etc. pentru candidați și candidate din partea oamenilor de afaceri;

2) „beneficii simbolice”², în acest caz existând o conștiință politică mai complexă, care permite de a aprecia, evalua și analiza mai amplu situația social-politică din țară. Dacă beneficiile materiale vizează personalitatea proprie, atunci cele simbolice se referă la grupul social sau chiar societatea în întregime. În acest caz prevalează nu interese personale, simple, ci interese agregate, neparticulare, cum ar fi: lupta cu corupția, cu sărăcia, susținerea culturii și științei, bunăstarea materială, integrarea europeană etc.

Comportamentul rațional al alegătorului/alegătoarei se fundamentează în activitățile de informare referitor la profilul concurenților și raportarea acestora la propriul sistem de valori. La modul concret e vorba despre:

Analiza profilului candidaților și candidatelor: se iau în considerare datele biografice, realizările etc.

Analiza programelor/platrformelor electorale: se ia cunoștință de angajamentele electorale, se apreciază gradul lor de realizare etc.

Analiza listelor de candidați și candidate: se cunosc persoanele care s-au angajat în echipa concurentului/concurenteii, se analizează profilul acestora etc.

Figura 4. Comportamentul electoral rațional

În același timp, abordarea rațională a votului nu este singura posibilă pentru explicarea comportamentului electoral. Individul nu este doar o ființă rațională. Procesele inconștiente, dar și emoțiile, la fel, sunt o dimensiune a naturii umane.

Comportamentul irațional exprimă ceva care nu este supus rațiunii, care nu este susceptibil de înțelegere rațională. De regulă, este un comportament intuitiv, în anumite situații poate fi chiar contrar logicii. Printre cauzele principale ale unei decizii iraționale, în context electoral, am putea deduce:

Alegătorul/alegătoarea nu acordă timp suficient pentru a medita serios asupra ofertelor electorale

Alegătorul/alegătoarea ia în calcul în mod primordial informațiile cele mai recente și mai puternice cu impact emoțional

Alegătorul/alegătoarea este conformist/conformistă și nu acutizează simțul gândirii critice. Decizia acestora se bazează prea mult pe trecut

Figura 5. Comportamentul electoral irațional

Atunci când discutăm despre comportamentul electoral într-o societate democratică, din perspectiva unei culturi politice participative, în prim-plan se plasează componenta rațională, și nu cea intuitivă/irațională. Comportamentul politic irațional este o realitate, însă, într-o societate consolidată democratic, este o realitate minoritară.

¹ Ibidem.

² Ibidem.

3. Activismul civic și participarea electorală

Funcționarea eficientă a democrațiilor depinde de un complex de factori puternic inter-relaționați: instituții, sau reprezentanții/reprezentantele acestora, reguli formale și informale și cetățeni/cetățene. Dintre toate acestea, cel mai dificil de construit (în termeni de resurse și timp) este cultura politică, cea care susține participarea cetățenilor și cetățenelor la activitățile de guvernare de la nivel local sau național.

Într-o societate democratică participarea la viața politică, în general, și la procesul electoral, în particular, trebuie să fie una activă, rezultată din interesul manifestat de cetățean/cetățeană față de activitățile politice. De cealaltă parte, absenteismul, în sensul de ne-participare, la fel este specific unei societăți democratice, însă mai mult în calitate de abatere de la regula generală a activismului civic. Participarea politică este nu doar prezența la vot, ci și implicarea în acțiuni de control civic a rezultatelor votării, în monitorizarea calității implementării politicilor de guvernare.

În general, în literatura de specialitate se consideră că participarea civico-politică se referă la formele de implicare a cetățenilor în activități/acțiuni cu scopul de a alege oamenii politici în funcții, prin exprimarea (publică sau nu) a opțiunilor, dorințelor privind anumite conținuturi civico-politice, în vederea influențării acțiunilor/deciziilor oamenilor politici/instituțiilor politice. Altfel spus, participarea politică se referă la acele activități ale cetățenilor și cetățenelor care au ca obiectiv, mai mult sau mai puțin direct, să influențeze selecția personalului din guvernământ și/sau acțiunile acestora.

Cercetătorii și cercetătoarele înțeleg, la un nivel implicit, nespecificat, participarea politică ca un proces voluntar, prin care indivizii se angajează în activități orientate spre influențarea activităților și deciziilor politice/agenților politici. Participarea politică este un mijloc prin care cetățenii își fac cunoscute dorințele în fața celor care îi guvernează și îi motivează pe aceștia să le ia în considerare.

Participarea are și o valoare în sine, nu doar instrumentală, ci și una educațională, pe care J.S. Mill o percepe ca pe un mijloc prin care sunt învățate virtuțile civice: „printre beneficiile cele mai remarcabile ale unui guvernământ liber este acela al educării inteligenței și a sentimentelor oamenilor, incluzându-i și pe cei care au rangul cel mai jos, prin aceea că sunt chemați să ia parte la actele care privesc interesele țării”¹. Democrația e văzută ca un proces în cadrul căruia participarea politică reprezintă o condiție esențială pentru creșterea calității democratice a unui regim politic.

Dicționar de termeni

Participarea politică este un fenomen ce nu include doar activitatea politică, ci și atitudinile politice sau rezultatul lor, inclusiv cele care nu se manifestă prin acțiuni (non-participarea, refuzul, pasivitatea), considerând că și aceste forme de manifestare au impact și valoare politică².

Din perspectiva participării electorale, raportat la tipurile de cultură politică (parohială, dependentă și participativă) identificate de cercetătorii G. Almond și S. Verba, delimităm următoarele modele:

¹ G. Almond, S. Verba, *Cultura civică. Atitudini politice și democrație în cinci națiuni*. București: Du Style, 1996.

² Apud R. Rusu, *Cultura politică. Curs de lectii*. Chișinău: AAP, 2012. p. 69. Disponibil: http://dspace.aap.gov.md/bitstream/handle/123456789/265/Rusu_curs%20de%20lectii_Cultura%20politica_2012.pdf?sequence=1&isAllowed=y (Accesat: 16.03.2023).

- **non-participarea** (comportamentul parohial), caracteristică societăților tradiționale, în care nu există o conștientizare a politicii naționale și nici interes față de viața politică, individul situându-se în afara politicului;
- **supunerea** – cetățenii și cetățenele sunt conștienți de existența sistemului politic, al cărui impact îl resimt, dar rămân pasivi, fiind subiecți care se supun autorităților, fără să se implice în viața politică;
- **adeziunea** – cetățenii și cetățenele cunosc, evaluează și acționează politic, urmărind să influențeze funcționarea sistemului politic, deciziile, evenimentele și procesele politice.

Opoziția și contestarea politică sunt atitudini electorale caracteristice vieții democratice, manifestate sub formă de comportamente critice față de instituțiile statului, față de actori, decizii. Faptele și acțiunile politice pot lua forma mișcărilor protestatere, extremiste, a revolțelor, grevelor, acțiunilor opoziției parlamentare. Atitudinea de opoziție poate declanșa crize politice, dar are și un rol pozitiv în autoreglarea vieții politice și a deciziilor politice. Contestarea este o acțiune de protest vehement, care pe alocuri poate fi însoțită de acte de violență civică. În societățile democratice opoziția este un actor foarte important, care veghează activitatea majorității de la guvernare. Ea trebuie să activeze în condițiile legale garantate de Constituție.

Participarea electorală este opusă absenteismului. În cazul absenteismului, cetățenii și cetățenele nu participă la viața politică, nu votează etc. Fiecare tip de societate cunoaște absenteismul, dar dacă nivelul este prea înalt, aceasta indică o criză a legitimității puterii, a sistemului de valori din societate.

Printre cauzele absenteismului, remarcăm: sistemul de valori al individului, care nu-i permite acestuia să participe la viața politică (de exemplu, membrii și membrele unor confesiuni religioase); conștientizarea neputinței proprii în fața problemelor complexe ale societății; lipsa de încredere în instituțiile statale; lipsa înțelegerii că viața politică a unei țări are influență asupra vieții particulare a fiecărui cetățean/ cetățene etc.

În context, absenteismul poate fi de două tipuri:

- *tehnic* – neparticiparea la scrutin este determinată de motive obiective (boală, incapacitate fizică, deplasare etc.), nu sunt;
- *psihologic* – comportamentul electoral al cetățenilor și cetățenelor este determinat de atitudini și opinii sau de inexistența lor.

Mai grav pentru o societate este absenteismul determinat de neîncrederea în puterea și capacitatea cetățeanului/cetățenei de a guverna societatea. În acest sens, cultivarea spiritului civic participativ este o prioritate.

Reține!

Societatea democratică înseamnă adeziune, implicare și activism. Cetățeanul/ cetățeanul activ posedă un ansamblu de mijloace subiective și abilități, priceperi și deprinderi de a le utiliza rațional, cu scopul de a influența luarea deciziilor, inclusiv prin alegeri.

Actualmente, literatura de specialitate face referință la diverse definiții ale conceptului de **cetățenie activă** atât din perspectiva autorilor autohtoni, cât și a celor occidentali. Conceptul de „cetățenie activă” include o serie de termeni, de la *educația civică*, *participare civică și politică*, până la *educația pentru democrație*, *educația pentru drepturile omului* etc. În această ordine de idei, dezvoltarea cetățeniei active și a competențelor civice se numără printre noile priorități ale activităților europene de cooperare în domeniul educației și formării, precum și în răspândirea valorilor democratice fundamentale, competențelor interculturale și a cetățeniei active.

Potrivit unor autori, cetățenia reprezintă, concomitent, un statut juridico-politic și un anumit rol social. În ipostaza sa de statut juridic și politic, cetățenia este ansamblul de drepturi și libertăți pe care statul le acordă cetățenilor săi; este un contract civic între stat și individ, ca subiect al dreptului; include norme legale care definesc apartenența la un organism politic; este

o apartenență națională (cetățenia este certificată prin pașaport); implică loialitatea cetățeanului/cetățenei față de statul care îl protejează și îi acordă drepturi civice; implică un echilibru între drepturi și îndatoriri; asigură accesul la viața publică și participarea civică.

În a doua sa ipostază, cetățenia reprezintă un rol social din următoarele motive: este una dintre identitățile individului; este legată de context în sensul că poate avea simultan un conținut divers, în funcție de comunitatea politică la care se referă (regională, națională, europeană sau cetățenia lumii); presupune anumite competențe sau cultură civică, ceea ce face posibilă exercitarea efectivă a statutului de cetățean/cetățeană. Într-o opinie se reține că civismul presupune capacitatea persoanei de a coexista cu ceilalți cetățeni și cetățene într-o societate democratică și pluralistă, deschisă lumii, precum și capacitatea de a construi în comun o societate echitabilă, cu drepturi egale pentru toți cetățenii și cetățenele, atât *de jure*, cât și *de facto*¹.

Astfel, civismul cuprinde în sine formarea unor calități, cunoștințe, concepții și modele de comportament, datorită cărora este posibil de a edifica spațiul civic și societatea civilă în ansamblu, într-o realitate cu adevărat democratică, care îmbină în sine respectul atât față de diversitate, precum și față de valorile comune².

Dicționar de termeni

Cetățenia activă reprezintă un mijloc de implicare și angajare politică și civică, prin care tinerii și tinerele pot negocia și susține realizarea drepturilor lor și soluționa problemele caracteristice nevoilor lor de vârstă.

Analiza datelor studiului *Tinerii și cetățenia activă în Moldova*, elaborat în cadrul proiectului „REACH OUT – dezvoltarea cetățeniei active în rândul tinerilor la nivel local”³, relevă opinia acestora:

„... cetățenia activă reprezintă interesul cetățeanului pentru procesele ce se întâmplă în comunitatea în care trăiește, faptul că te implici într-un proces va avea impact asupra ta.” (Tânăr, 19 ani, Chișinău)
 „... cetățeanul activ se implică în folosul comunității, participă la alegeri și încearcă să facă mai multe lucruri frumoase.” (Tânără, 16 ani, Chișinău)
 „... un cetățean activ se implică în activitățile decizionale.” (Tânără, 19 ani, Soroca)

Noțiunile de *activism civic*, *implicare civică* și *participare civică* sunt strâns legate de conceptul **societate civilă**. Mai exact, participarea cetățenilor și cetățenelor la activități și evenimente civice poate fi privită ca o trăsătură importantă a unui stat funcțional, deoarece acțiunile civice fac posibil ca aceștia/acestea să atingă obiective comune în mod eficient. Orice activism uman se bazează pe anumite valori, în funcție de care oamenii acționează. Activismul civic se bazează pe valorile civice. Prin acțiunile lor, activiștii și activistele promovează valorile de care sunt însușiți. Printre valorile civice relevante pentru subiectul abordat menționăm: libertatea, solidaritatea, patriotismul, responsabilitatea, respectul, justiția, cooperarea, onestitatea etc.

¹ E. Balan, *Instruirea și educația civică – factori favorabili pentru edificarea societății civile*. În: *Metode practice ale educației civice* (titlu tradus). Comrat: Institutul Democrației, 2013, p. 178.

² I. Iacub, *Cetățenia activă – premisă și garanție indispensabilă a realizării drepturilor omului în societatea democratică contemporană*. În: E. Bălan (coord.), *Protecția drepturilor omului: mecanisme naționale și internaționale*, Chișinău, 2016, p. 53-63.

³ *Tinerii și cetățenia activă în Moldova*. Disponibil: <https://www.centruleducational.md/ro/proiecte> (Accesat: 15.01.2023).

4. Incluziunea electorală

Participarea civică înseamnă și acceptarea diversității, a șanselor egale pentru toate părțile implicate în consolidarea societății democratice. Dreptul de a participa la procesele electorale – de a alege sau de a fi ales – este unul fundamental și nu contează dacă persoana are sau nu o formă de dizabilitate, alte condiții fizice speciale sau de alt gen. Acest drept este stipulat în *Constituția Republicii Moldova* și în alte acte legislative naționale și/sau tratate internaționale la care Republica Moldova a aderat. Acestea prevăd implicarea autorităților publice de toate nivelurile în procesul de accelerare a incluziunii electorale a persoanelor cu dizabilități.

Dicționar de termeni

Incluziunea este acțiunea de atragere în procesul electoral a tuturor grupurilor care, într-un fel sau altul, sunt marginalizate, indiferent de cauze – medicale, sociale, religioase, lipsa resurselor etc. Misiunea incluziunii este creșterea accesibilității și transparenței procedurilor electorale prin facilitarea includerii plene a participanților la organizarea și desfășurarea alegerilor.

Incluziunea în alegeri a categoriilor de persoane cu risc de subreprezentare, precum minoritățile naționale, persoanele cu dizabilități, femeile și deținuți, implică din partea organelor electorale o atitudine proactivă. Această atitudine se referă la organizarea unor campanii de sensibilizare și informare ample, în special, modificarea legislației electorale, care ar elimina condițiile de limitare a accesului. Un rol foarte important în reglementarea condițiilor de acces la procesul electoral pentru diferite categorii cu risc de subreprezentare îl au standardele internaționale în domeniu.

Incluziunea persoanelor cu dizabilități în procesul electoral. Dizabilitatea este o parte a condiției umane, care poate fi definită ca fiind „rezultatul interacțiunii dintre o persoană care are o afecțiune și barierele ce țin de mediul social și atitudinal de care ea se poate lovi”¹. Din perspectiva accesului la procedurile electorale, putem face referire în principal la persoanele cu dizabilități locomotorii și senzoriale.

În Republica Moldova, din punct de vedere legal, nu există norme care ar limita accesul respectivelor grupuri sociale. În același timp, la modul practic, deficiențe de acces sunt. O mare parte dintre acestea se încadrează în contextul general al incluziunii persoanelor cu dizabilități în mediul social, însă, cu siguranță, aceasta nu poate fi o scuză pentru limitările accesului din perspectiva electorală. Astfel, potrivit unui studiu publicat de Alianța Infonet în 2022 și care include informații despre condițiile de accesibilitate infrastructurală a 2017 secții de votare

¹ *Mecanisme eficiente de incluziune a persoanelor cu dizabilități în procesul electoral*. Studiu. Chișinău: CEC, 2016, p. 5. Disponibil: https://a.cec.md/storage/old_site_files/files/studii_analiza/Studiu%20accesibilitatea%20procesului%20electoral%20.pdf (Accesat: 17.03.2023).

(100% din numărul celor deschise pe teritoriul Republicii Moldova) – 18 (0,89%) pot fi considerate accesibile, 551 (27,31%) – parțial accesibile și 1,448 (71,8%) – inaccesibile¹. Autoritățile electorale întreprind măsuri în vederea soluționării problemelor. De exemplu, în cazul persoanelor cu dizabilități locomotorii, este recomandat ca secțiile de votare să fie deschise la parterul clădirilor. De asemenea, sunt prevăzute rampe de acces. Iar pentru persoanele cu deficiențe de văz, în secții se păstrează lupe și rigle².

Constituția Republicii Moldova

Articolul 4. Drepturile și libertățile omului

„(2) Dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile omului se interpretează și se aplică în concordanță cu Declarația universală a drepturilor omului, cu pactele și cu celelalte tratate la care Republica Moldova este parte.”

Articolul 16. Egalitatea

„(2) Toți cetățenii Republicii Moldova sunt egali în fața legii și a autorităților publice, fără deosebire de rasă, naționalitate, origine etnică, limbă, religie, sex, opinie, apartenență politică, avere sau origine socială.”

Incluziunea minorităților etnice. În conformitate cu principiile dreptului internațional, legislația electorală trebuie să garanteze egalitatea persoanelor care aparțin minorităților naționale prin interzicerea oricărei discriminări împotriva lor. În special, minoritățile naționale trebuie să beneficieze de dreptul de a constitui partide politice pentru participarea la alegeri. În anumite state sunt prevăzute măsuri speciale adoptate pentru a asigura o minimă reprezentare a minorităților naționale, de exemplu, rezervarea mandatelor sau prag electoral micșorat.

În Republica Moldova legislația nu prevede măsuri speciale care ar asigura facilitarea accesului minorităților naționale la procedurile electorale. Iar legislația privind partidele nu împiedică crearea unor partide ale minorităților etnice.

Egalitatea și paritatea femeilor și bărbaților. Potrivit standardelor internaționale prevăzute în *Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directoare și raport explicativ*, statele pot adopta reguli care ar garanta un grad de reprezentare echilibrată a femeilor și bărbaților în organele electorale și în cadrul autorităților publice alese prin sufragiu universal sau chiar de paritate.

Republica Moldova dispune de o legislație (a se vedea Tema 2) care asigură echilibrul reprezentării de gen în autoritățile publice reprezentative și deliberative/legislative locale (Consiliile locale) și naționale (Parlamentul). Pe lângă cerința de minimum 40% reprezentare de gen în liste și regula de poziționare în listele de candidați și candidate, *Codul electoral* prevede și condiții preferențiale de colectare a semnăturilor în susținerea candidatelor independente la alegerile parlamentare. Astfel, art. 27 privind *Finanțarea partidelor politice din bugetul de stat* prevede măsura stimulatorie sub formă de alocații suplimentare de 7,5% de la bugetul de stat pentru fiecare femeie efectiv aleasă la alegerile locale și cele parlamentare³.

¹ *Acces egal pentru toți în secțiile de votare*. Chișinău: Alianța Infonet, Asociația „Motivație”, 2022. Disponibil: <https://www.undp.org/ro/moldova/publications/acces-egal-pentru-toti-sectiile-de-votare-2022> (Accesat: 17.03.2023).

² *Accesibilitatea proceselor electorale pentru persoane cu necesități speciale*. Disponibil: <https://e-learning.cic-de.md/courses/details/46> (Accesat: 17.03.2023).

³ *Legea privind partidele politice nr. 294 din 21.12.2007*, Art. 27, alin. 1. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134902&lang=ro# (Accesat: 17.03.2023)

Accesul alegătoarelor și alegătorilor aflați în străinătate la procedurile electorale. O problemă specifică unor state cu referire la asigurarea incluziunii electorale ține de accesul la vot pentru cetățenele și cetățenii aflați peste hotare¹. Pentru Republica Moldova, acest subiect este unul de actualitate în condițiile în care cetățenii și cetățenele cu drept de vot pleacă constant peste hotare. De asemenea, se atestă creșterea continuă a numărului de participanți și participante la vot în secțiile de votare din afara țării. De exemplu, în turul doi al alegerilor prezidențiale din 2020, au participat de două ori mai mulți alegători și alegătoare (263 177 în total) decât în turul doi al alegerilor din 2016 (138 720).

În vederea sporirii gradului de accesibilitate, statul a prevăzut un șir de mecanisme legale, în mare parte specifice alegătorilor și alegătoarelor din afara țării: până la 5 000 de buletine de vot la fiecare birou electoral pentru fiecare zi de votare (pe teritoriul țării numărul maxim de buletine este de circa 3 000); posibilitatea de a vota în baza pașaportului expirat; oportunitatea de vot pe parcursul a două zile în anumite secții sau circumscripții (condiție identică și pentru teritoriul țării).

În același timp, mecanisme alternative precum votul prin corespondență sau votul prin internet nu sunt reglementate de cadrul legal în vigoare.

În esență, legislația Republicii Moldova asigură condiții legale pentru incluziunea electorală a diferitelor grupuri cu risc de subreprezentare. Totuși oportunități nevalorificate de sporire a implicării mai există.

Foto ZDG. Alegeri parlamentare anticipate, 2021

¹ I. Boțan, C. Gurin, E. Prohnițchi, *Votarea peste hotare: practici internaționale și recomandări pentru Republica Moldova*. Studiu analitic. Chișinău: ADEPT, 2010. Disponibil: <http://www.e-democracy.md/files/votarea-peste-hotare-2010.pdf> (Accesat: 17.03.2023)

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

Documente normative

1. *Codul electoral al Republicii Moldova nr. 325 din 8.12.2022*. În: „Monitorul Oficial al Republicii Moldova”, nr. 426-427 din 23.12.2022. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134589&lang=ro (Accesat: 14.03.2023)

Resurse științifice

1. Almond G., Verba S., *Cultura civică. Atitudini politice și democrație în cinci națiuni*. București: Du Style, 1996.
2. Rusu R., *Cultura politică. Curs de lecții*. Chișinău: AAP, 2012. Disponibil: <https://iap.gov.md/repository/s/iap/item/83> (Accesat: 16.03.2023)
3. Handrabura L., *Educația electorală – atribut de bază al cetățeniei într-o cultură a democrației participative și reprezentative*. Studiu. Chișinău: UNDP, 2022. Disponibil: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-10/studiu-educatie-electorala_Ro.pdf (Accesat: 13.03.2023)

BIBLIOGRAFIE SUPLIMENTARĂ

Resurse științifice

1. Cimpoeș R., *Cultura politică și participare: între entuziasm și indiferență*. București, 2019
2. Colațchi A., *Cultura actorului politic: Note de curs*. Chișinău: CEP USM, 2022
3. Stercul N., *Rolul culturii politice, valorilor democratice și ideologiei în procesul modernizării politice a statului*. În: „Moldoscopie” (Probleme de analiză politică), 2019, nr. 4(87), p.101-107

Resurse online

1. Boțan I., Gurin C., Prohnițchi E., *Votarea peste hotare: practici internaționale și recomandări pentru Republica Moldova*. Studiu analitic. Chișinău: ADEPT, 2010. Disponibil: <http://www.e-democracy.md/files/votarea-peste-hotare-2010.pdf> (Accesat: 20.03.2023)
2. *Codul bunelor practici în materie electorală. Linii directe și raport explicativ*. Adoptat de Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept în cadrul celei de-a 52 reuniuni plenare (Veneția, 18-19 octombrie 2002). Disponibil: https://a.cec.md/storage/ckfinder/files/reglementari/8786_venice-code-good-practice-19-10-2002-ro.pdf (Accesat: 14.03.2023)
3. *Ghid practic pentru autoritățile publice locale privind incluziunea persoanelor cu dizabilități în procesul electoral*. Chișinău: UNDP, 2022, p. 5. Disponibil: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/md/Ghid-practic-pentru-APL_RO.pdf (Accesat: 17.03.2023)
4. Iacub I., *Cetățenia activă – premisă și garanție indispensabilă a realizării drepturilor omului în societatea democratică contemporană*. În: *Protecția drepturilor omului: mecanisme naționale și internaționale*. Materialele mesei rotunde, 8 decembrie 2016. Chișinău, 2017, p. 53-63. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/53-63.pdf (Accesat: 20.03.23)

SEMINAR (2 ore)

Etapă 1. Consolidarea cunoștințelor

Forma de activitate: lucru în grup

Strategia didactică: vizionare produs media

Descrierea activității: Vizionați filmul metodico-didactic „Ziua alegerilor” (<https://www.youtube.com/watch?v=8xwUEd2vXW4>),

elaborat de CICDE, pentru a recapitula toate detaliile privind procedura de vot.

- Rețineți soluțiile pentru cazurile excepționale, funcțiile și atribuțiile fiecărui participant și participantă.

Etapă 2. Analiză și sinteză

Forma de activitate: frontală

Strategia didactică: discuții

Descrierea activității: Fiecare student și studentă prezintă *Planul individual de parcurs ce ținesc*, pe care l-a elaborat.

- Discutați ulterior despre importanța participării politice, implicit electorale, a tinerilor și tinerelor în procesul de democratizare a Republicii Moldova.

Etapă 3. Autoevaluare/Autorefecție

Completați Fișa de autoevaluare.

- Achizițiile importante pentru mine sunt...
- Mi-am consolidat convingerea că/despre...
- Rămân întrebări deschise pentru mine...
- În calitate de cetățeană/cetățean a/al Republicii Moldova, voi...

LUCRUL INDIVIDUAL (4 ore)

- Elaborați un Plan individual de parcurs cetățesc. Obiectivul cadru al acestuia: să fiu un cetățean activ/o cetățeană activă în viață.
- Produsul trebuie să fie unul real, concret și aplicabil. În el puteți îngloba angajamentele pe care le-ați inclus în Fișa de autoevaluare (În calitate de cetățeană/cetățean a/al Republicii Moldova, voi...), după fiecare seminar.
- Structura acestuia poate fi variată. Spre exemplu:

Plan individual de parcurs cetățesc - Maria Timuș

Motto: Cetățenia activă înseamnă să ai putere fără să fii politiciană!

Activități planificate	Termene	Indicatori
Să semnez problemele din mediile în care învăț, muncesc, locuiesc și să perseverez până obțin o soluție care mă mulțumește.		
Să urmăresc proiectele care se desfășoară în comunitatea mea (universitară) și să aduc la cunoștința senatului studentesc sugestiile mele.		
Să mă implic ca voluntară în...		

Cuprins

I. Democrația și principiile ei de funcționare	3
1. Democrația și guvernarea democratică	5
1.1. Evoluția și constituirea formelor de organizare democratică	6
1.2. Forme de organizare democratică	8
2. Principiile democrației	11
3. Drepturile și libertățile social-politice	14
3.1. Drepturile și libertățile social-politice în Republica Moldova	16
4. Valorile și garanțiile democrației	17
4.1. Libertatea	17
4.2. Egalitatea	17
4.3. Dreptatea	18
4.4. Toleranța	18
4.5. Diversitatea	18
4.6. Garanțiile democrației	19
II. Sisteme electorale contemporane	25
1. Familii de sisteme electorale: majoritare, proporționale, mixte	27
1.1. Sistemul majoritar	28
1.2. Sistemul reprezentării proporționale	29
1.3. Sistemele electorale mixte	31
2. Elemente ale sistemelor electorale	33
3. Evoluția sistemului electoral din Republica Moldova	34
III. Alegerile și tipologia acestora în Republica Moldova	39
1. Conceptul și principiile alegerilor	41
2. Dreptul de a alege și de a fi ales	45
3. Alegerile parlamentare și atribuțiile Parlamentului Republicii Moldova	46
4. Alegerile prezidențiale și atribuțiile Președintelui Republicii Moldova	49
5. Alegerile regionale și locale și atribuțiile autorităților	51
6. Referendumul	54
IV. Organe de management electoral din Republica Moldova	59
1. Modele de administrare a alegerilor	61
2. Organizarea sistemului electoral din Republica Moldova	64
2.1. Comisia Electorală Centrală (CEC)	64
2.2. Consiliile electorale de circumscripție	65
2.3. Birourile electorale ale secțiilor de votare (BESV)	67
2.4. Consiliul Electoral Central al Găgăuziei (CECG)	67
3. Colaborarea organelor electorale cu alte autorități publice și alte părți interesate în alegeri	68

V. Procesul electoral	73
1. Ciclul electoral (pre-, electoral, post-)	75
1.1. Perioada preelectorală	75
1.2. Perioada electorală	76
1.3. Perioada postelectorală	76
2. Perioada electorală	78
3. Integritatea procesului electoral.....	81
VI. Mass-media și alegerile	86
1. Rolul și funcțiile mass-mediei în alegeri.....	88
1.1. Mass-media – „câine de pază”	89
1.2. Media – o platformă politică pentru alegeri.....	89
1.3. Media – „voce publică”	90
1.4. Media – „educator public”	91
2. Reguli privind reflectarea obiectivă a alegerilor de către mass-media.....	92
3. Forme de manipulare politică și combaterea acestora (demagogia, politicianismul, dezinformarea, falsurile, discursul de ură, PR-ul negru etc.)	93
3.1. Instrumente și metode de manipulare politică	95
3.2. Dezinformarea și formele acesteia.....	95
VII. Cultura electorală – parte a culturii politice	102
1. Dimensiunile culturii electorale (cognitivă, afectivă, atitudinală)	104
2. Comportamentul electoral și tipurile acestuia	107
3. Activismul civic și participarea electorală.....	109
4. Incluziunea electorală.....	112